

РУДОЛФ
ЦАЙНЕР

ЗА
ВНИЩАЩИ
И
ВЯТА

ЗА
ВЕЧНОСТ
И
МИГ

ЗА
ДУХОВНА
СВЕТЛИНА
И
ЖИТЕЙСКА
ТЪМА

Поредица „Просветление“

В поредица „*Просветление*“ досега:

1. Рудолф Щайнер, „Същност на музикалното
и тоновото изживяване в човека“
2. Рудолф Щайнер, „Прераждане и карма“
3. Рудолф Щайнер, „За мистерийните драми“
4. Рудолф Щайнер, „За инициацията“

Рудолф
Щайнер
ЗА
ИНИЦИАЦИЯТА

Цикъл от седем лекции
и една отделна лекция,
изнесени в Мюнхен
от 25 до 31 август 1912 г.

ЗА
ВЕЧНОСТ
И МИГ

Превод от немски:
Мария Пашова
и
Христо Маринов

ЗА ДУХОВНА
СВЕТЛИНА
И
ЖИТЕЙСКА
ТЪМА

Аб
Издателско
Ателие

Издаването на този превод става с разрешение на Rudolf Steiner-Nachlassverwaltung, Dornach/Schweiz, разполагащ с авторските права върху оригиналното издание.

Rudolf Steiner

Von der Initiation
Von Ewigkeit und Augenblick
Von Geisteslicht und Lebensdunkel

Bibliographie-Nr. 138

Rudolf Steiner-Nachlassverwaltung, Dornach/Schweiz, 1986

Всички права върху българското издание на тази книга
са запазени от *Издателско ателие А^б*

© Рудолф Щайнер, автор
© Мария Пашова, Христо Маринов, преводачи
© Светлозар Писаров-Белката, художник
© Издателско ателие А^б

ISBN - 10: 954 - 737 - 636 - 5

ISBN - 13: 978 - 954 - 737 - 636 - 6

Указания относно публикуваните лекции на Рудолф Щайнер

Събраните съчинения на Рудолф Щайнер (1861–1925) са подредени в три големи отдела: *Книги – Лекции – Художествени произведения* (виж прегледа в края на книгата).

Първоначално Рудолф Щайнер не е искал да се записват изнасяните от 1900 до 1924 г. многобройни, винаги свободно държани лекции и курсове както за широката общественост, така и за членовете на Теософското общество, по късно Антропософско общество, понеже са били предвидени от него като „устни, непредназначени за печатане съобщения“. След като се увеличават непълните и неточни записки, които се размножават и разпространяват между слушателите, той се вижда принуден да се погрижи за стенографирането на лекциите. С тази задача натоварва Мари Щайнер фон Сиверс. Тя е била отговорна за поръчването на стенографите, съхраняване на преписите и необходимите за отпечатването корекции на текстовете. Понеже поради липса на време Рудолф Щайнер само в редки случаи сам е коригирал стенографирания текст, по отношение на всички публикувани лекции трябва да се има предвид неговото изказване: „Предполага се, че в тези непрегледани от мен текстове могат да се намерят грешки.“

Относно лекциите за членовете на обществото, които първоначално са били разпространявани като ръкописи, и относно публикуваните му произведения Р. Щайнер се произнася в „Моят жизнен път“ (35-та глава). Съответният текст е даден накрая на този том. Казаното там същевременно важи и за всички курсове за различните професии, предназначени за участници, запознати с основните линии на духовната наука.

След смъртта на Мари Щайнер (1867–1948) започва издаването на Събраните съчинения на Рудолф Щайнер според нейните указания. Настоящият том спада към тези „Събрани съчинения“. Доколкото се налага, в началото на раздел „Бележки“ се намират описания на произхода на текстовете.

СЪДЪРЖАНИЕ

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ, Мюнхен, 25 август 1912 г.	11
---	----

„Елисейската мистерия“ на Шуре способства за вникването в принципа на инициацията. Понастоящем силите на духовния живот искат да навлязат в човешката душа за защита по отношение на това, което изисква бъдещето. Указанието на Херман Грим: колкото по-далеч назад в развитието на човечеството се обръщаме, толкова по-свързан със свръхсетивното изглежда човекът. В мистериината игра гъркът е преживявал представи при изговарянето на имена. Деметра: свързаният със сетивния свят човешки дух. Персефона: земни страдания, земни радости – душевно. Дионис: душевно, хармонизиращо с духовното. Така на гръцката душа ѝ е било понятно какво действа в макрокосмоса. Днес хората желаят също да изпитат такива съдържания. Оттам възниква плодотворност и деятелна сила за живота. Благодарност към актьорите, които с мистериини игри донесат духовни стойности на човешката култура. Благодарност към д-р Унгер за лекциите. Самозадължаването към правдивост носи благословия на едно окултно движение. Който е правдив, е също така и толерантен.

Превод от немски: Мария Пашова

ВТОРА ЛЕКЦИЯ, Мюнхен, 26 август 1912 г.	27
---	----

С представата за вечност се свързват най-висши цели на стремежа, с мига се свързва търсенето на вечност. Гьотевият Фауст би искал да остави мига да стане вечност. Духовната светлина извежда човека от житейската тъмнина. Хрониката на Акаша съдържа отзвучи от атлантската мъдрост. Посветените дават от духовния свят на човечеството това, от което то се нуждае за определени епохи. Изживява се връзката между физическото и етерното тяло. Етерните органи, свързани с физически органи, водят в свръхсетивни светове. Религиите като резултат от влиянието на посветените. Местата за инициация и мистериините места дават импулси за живота. По пътя към инициацията се разпознават личности в техните инкарнации. Исус Христос не е преминал през инициацията като посветените, през трите си земни години той е останал във физическото си тяло. Това, което е дал на света, го е дал чрез физическото тяло. Този импулс на инициацията е разбираем също и за обикновеното съзнание. Това е също разликата с другите религиозни организации.

Превод от немски: Мария Пашова

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ, Мюнхен, 27 август 1912 г. 47

Представният живот от сетивното битие трябва да се преобразува, за да се достигне до идеи за свръхсетивния свят. В сетивното битие природният ред и моралният ред могат да са един до друг, в свръхсетивните светове те са вплетени един в друг. В свръхсетивните светове човек среща същества, които имат съвършено това, което той няма, или пък което имат несъвършено. Това създава стремеж към лично усъвършенстване. Понятието „красив“ се свързва в свръхсетивния свят с „истинен“, „грозен“ – с „лъжлив“. Морални и естетически понятия влизат във връзка едно с друго. В свръхсетивния свят изглеждащите красиви и сияйни същества могат да са добри или зли. Само този, който се пречисти от своенравие-то, може да ги разпознае. С какви качества се разглежда свръхсетивният свят, обуславя отговора на това как се представят те на някого. Опасност от самоизмама. Който отхвърли всичко, което знае за себе си, стига до Пазача на прага, който пази неподготвените хора от свръхсетивния свят.

Превод от немски: Христо Маринов

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ, Мюнхен, 28 август 1912 г. 64

Опитностите при издигането в духовни светове се отнасят до опитности, които стават в друга обвивка между смъртта и новото раждане. Това, за което може да се говори в сетивния свят, не може да бъде взето в духовния свят. Към знанието от сетивното битие прилепва нещо възвишено, за което при прекрачването на Прага остава един свръхсетивен спомен. Душата има силата да може да съхрани в спомена миналото битие. В първата стъпка на инициацията човек навлиза в елементарния свят, който е протъкан от мисли, които се мислят. В този свят влиза този, който прави себе си по-силен морално и интелектуално. Елементарното тяло се събужда за свръхсетивно възприятие, то се вживява все повече в астралното тяло. Преживява се засилено в най-висша степен чувство за самота. Физическото тяло се вижда отвън. Събуждат се бушуващи свръхсетивни чувства и усещания. Задачата да се направи безкористно това, което е в самите нас.

Превод от немски: Мария Пашова

ПЕТА ЛЕКЦИЯ, Мюнхен, 29 август 1912 г. 81

В сетивния свят се различават природният развой и изживяващите се в него същества. В духовния свят няма такава двойственост, а само същества. След прекрочването на границата се усеща морално-интелектуално. Това, с което човек не е съгласен морално, се усеща като мрак, а удовлетворението се усеща като светлина. Влизането в духовния свят е многостранно, зависи от кармата. Човекът се изживява все по-интензивно със съществата от по-висшите йерархии. Свръхсетивните изживявания хвърлят също отражения в поеми като речите на Кришна в Бхагавад Гита. Който се пренесе съзнателно в по-висши светове, се чувства излят в този свят. Времеви понятия се изгубват. Копнеж към изживяване във вечно превръщащото се луциферическо влияние в преходност и времевост. По-нататъшна стъпка на инициацията: спомен за своя физически облик. Чувстване на Аза като раздвоен и напредък в по-висш духовен свят. Преживяване на истината за всички постелени. Вечност и безсмъртие и връзката им с принципа на Христос.

Превод от немски: Мария Пашова

ШЕСТА ЛЕКЦИЯ, Мюнхен, 30 август 1912 г. 102

Пътят в свръхсетивните светове е различен за всяка душа. В мистериите се показват аспекти на първите стъпки към инициацията. Антропософът трябва да вземе под внимание това, което се явява от свръхсетивните светове като научни методи на сетивния свят. Препратка към „Мистерията на човека“ от Дайнхард. В свръхсетивните светове Луцифер иска да придаде на материалното на сетивния свят трайност и откровение. Ариман помага на душата да пренесе преживяното в сетивния свят в свръхсетивните светове, да се даде мигът отново на вечността. Произлизащото от Луцифер или Ариман е добро или зло, според това какво отношение има човекът към такова въздействие. Между смърт и ново раждане се изисква да се изглади това, което е създавало симпатия или антипатия в сетивното битие. В сетивното битие се нуждаем от душевен живот, който няма никакво безразличие към свръхсетивните светове; за цялостното разбиране на света трябва да имаме също познанията на духовната светлина от свръхсетивните светове.

Превод от немски: Христо Маринов

СЕДМА ЛЕКЦИЯ, Мюнхен, 31 август 1912 г. 117

В сетивното битие разбирането следва възприятието, а в свръхсетивните светове разбирането предшества възприятието. При всички стъпки на инициацията човекът трябва да се освобождава от връзката

със света, каквато се установява чрез физическото тяло. Докато имат влияние симпатия, антипатия или предрасъдъци, няма проникване в по-висши светове. Преди Христос народите са се обръщали към посветения от тяхната раса, който не е принадлежал на никой народ. Йохан Томасий от „Пазачът на прага“ показва пречистващото мислене, което води от мига към вечността. Чрез напредването от сетивното битие в духовното битие инициацията стига до директно изживяване в елементарното тяло, до света на реалното. Пътят на индивидуалността на Буда от земното битие към духовното битие. В 20-ти век връщащият се Христос ще може да се изживее в свръхсетивното тяло на човека. Докато преобладават хора, които искат да стигнат до познание за свръхсетивния свят, мировата духовна светлина няма да се затъмни. Нашето време се нуждае от едно духовно движение.

Превод от немски: Христо Маринов

ОТДЕЛНА лекция, Мюнхен, 30 август 1912 г. 135

С Теософското движение се осъществява това, което изискват за нашето време духовните сили. В настоящето търсещи души изискват отговори на загадки, възникнали под натиска на практическите интереси на живота, както в книгата на Ратенау „Към критиката на времето“. Херман Грим искаше да осветли нуждите на времето. За Микеланджело това му се удава, за Рафаело – не, тъй като се провали по отношение на разбирането за инкарниращата се отново душевна индивидуалност (Илия – Йоан Кръстител – Рафаело – Новалис). Гьоте обясни образа на Рафаело от свръхсетивното. Бележките на Бурдах за начина на мислене на Гьоте и образа на Мойсей. Духовни сили действат като реални сили през времето. Гьотевият Вилхелм Майстер, двойната Порта на посвещението и духовният живот на нашето време. Христовата тайна като сила на мировото развитие. Духовната наука дава това, което е необходимо на времето. Отговорите на братята Хумболт на духовни въпроси. „Божествената еволюция“ на Шуре дава отговор каква трябва да бъде духовната наука.

Превод от немски: Христо Маринов

Бележки	151
Рудолф Щайнер за лекционните записки	159
Събрани съчинения на Рудолф Щайнер	162

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ

Мюнхен, 25 август 1912 г.

В началото на нашия Мюнхенски лекционен цикъл нека ми бъде позволено и този път, както през последните години, да използвам първия час от лекцията за един вид въведение към онова, което ще бъде изложено през следващите дни.

Първата мисъл, върху която искам силно да Ви обърна внимание в началото на цикъла, може би все пак ще е във връзка с това, с което можахме да започнем тъкмо този Мюнхенски цикъл преди няколко години: с нашите теософско-художествени представления. И ако мога да изразя тук мисълта, която се явява пред душата ми по този повод, тя е, че ме изпълва с най-дълбоко задоволство фактът, че ние – както миналата година, така и този път – можахме да открием тези представления с реконструкцията на Елисейската мистерия. Казвам това и бих искал да го кажа съвсем ясно, че тъкмо поради това този Мюнхенски лекционен цикъл ме изпълва с възможно най-голямо удовлетворение. Тъй като тази година се радвахме на едно по-засилено посещение, отколкото през изтеклите години, може би няма да бъде ненужно по този повод да повторя някои думи, които вече често съм си позволявал да казвам тъкмо тук, в Мюнхен.

Това, което е свързано с тази Елисейска мистерия, е вътрешно тясно свързано със стремежа, който тук, в средно-европейските области, от години наричаме наш теософски стремеж. Преди години в Берлин – пред един наистина малък кръг, от който сега само малко, наистина малко са останали верни на теософското движение, – опирайки се на всичко, постигнато за теософското движение от нашия многоуважаван *Едуард Шуре* чрез реконструкцията на Елисейската мистерия и представянето на посвещението, на принципите на инициацията на различните епохи и народи, започнахме, така да се каже, нещо като въвеждането им в теософското ни движение.

И сега, когато години наред имахме възможност да представяме на сцена част от произлязлото от душата на Едуард Шуре, имаме право да смятаме това, което съумяхме да направим, за един вид потвърждение на онова, с което за по-малък кръг от нас се свърза като чувства, усещания и мисли именно в този изходен пункт на нашия стремеж. И ако трябва да охарактеризирам какво се свърза с това, бих искал да кажа: то се изля от чисто духовния начин, от неопетнения духовен начин, по който тези неща се изправиха пред нашата душа, едно вътрешно дълбоко убеждение, вътрешно доверие, което стигна дотам, че можахме да си кажем: ако оставим в нас да навлязат тези усещания, тези чувства с това, което иначе живее в душата ни за теософския стремеж, можем да се надяваме, че ще ни се удадат немалко неща. Това ни казваха, когато започнахме, самите неща; това ни казваше тяхната сериозна, дълбоко проникнала в духовното същност, и това ни казваха годините, които изтекоха от онова време насам.

Каква вяра сме могли да имаме тогава в началото и после в течение на последните години?

Пред душата можа да се изправи важността на момента – имам предвид в световноисторическо отношение – в развитието на човечеството; пред душата можа да се изправи мисълта, че е съвсем закономерно в еволюцията на човечеството това, че в нашето настояще в човешките души искат да навлязат нови сили, а именно сили на духовния живот, ако искат да се съхранят по отношение на онова, което ще изискват настоящето и непосредственото бъдеще от дълбините на тези човешки души. Трябва да се позова на нещо лично – което обаче не е нещо лично мое, – като изказвам тази мисъл. Години преди да започнем нашето духовно-научно движение, често имах случай да говоря по някои духовни въпроси с междуременно влезлия в по-висшите светове немски историк на изкуството *Херман Грим*. На разходки от Ваймар до Тифурт или пък в Берлин бяха изказани някои мисли относно изискванията на духовния живот на нашето време и относно изискванията на

това, което е необходимо за нашето време, съобразно характера на това как в хода на европейското развитие човечеството е търсило целите си и е искало да се ориентира в душевния си живот. Когато някой говореше с този така интересуващ се от всякакъв вид духовен живот на Запада Херман Грим, наяве отново и отново излизаше една мисъл: как всъщност европейското човечество може да хвърли поглед назад към броя на вековете или върху последните две столетия така, че европейският човек, когато погледне в душата си, когато изследва душевните си нужди и се пита: Какво мога да разбера, какво е разбираемо за мен от човешкото, което се осъществява там и от което се нужда за собствения си душевен живот? – може да си каже: Колкото и неразбираеми да са някои неща по отношение подробностите на живота, все някъде мога да се опра на това, което сам изживявам, ако оставя новите времена да се изправят исторически пред душата ми. Да, дори и онези обърквания, настанали в Римската империя по времето на *Цезар* или пък по време на Римската република, се струват, може да се каже, разбираеми за европейското съзнание на съвременното. Човек се ориентира, ако пожелае да разбере тези души, дори и ако онова, което те чувстват и мислят, често е далеч от това, което може да чувства и мисли съвременният човек. Съвсем други обаче стават нещата, ако душата погледне назад към Древна Гърция. И само ако човек не стига достатъчно надълбоко, ако не взима достатъчно надълбоко това, което иска да нарече човешко разбиране, може да каже, че за него като съвременен човек древните гърци могат да бъдат също толкова разбираеми, колкото римляните и следващите епохи. Когато той, връщайки се назад, стига до древните гърци и оставя върху душата му да въздейства онова, което е предадено от историческите документи, започва нещо неразбираемо. И бих искал да повтора като нещо съвсем ясно и разбираемо думите, които Херман Грим често употребяваше: Един такъв човек като *Алкивиад* е чистият принц от приказките в сравнение с Цезар или с живелите по времето на Цезар. Съвсем различен

изглежда гръцкият живот, напълно различни изглеждат човешкото и божественото, свързани едно с друго, съвсем различни изглеждат животът на всекидневието и това, което може да се нарече проблясване на божественото във всекидневния живот; напълно различен изглежда целият душевен живот, живян на територията на Древна Гърция. Нещата стават особено очербийни, ако човек остави върху душата му да въздействат онези личности, които всъщност могат да станат много по-живи в съвременната душа, отколкото тези, за които разказва историята, стига само да се оставим да ни въздействат образите на *Омир*, *Ахил* или *Софокъл*.

Ако се изхожда от една такава мисъл, от всичко, което дава съвременното образование, човек може да си каже: Колкото по-назад се връщаме в развитието на човечеството, толкова повече човекът изглежда непосредствено свързан с нещо свръхсетивно, което проблясва в душата му, което работи в душата му, защото когато се приближаваме не повърхностно, а задълбочено към гръцката душа, вече се разкрива началото на едно съвсем ново човечество. Ако човек се остави на въздействието на литературните произведения от исторически тип, възникнали в хода на европейското образование, се получава нещо съвсем специално. Историографите пишат за различните епохи чак до Римската епоха като за нещо, което са овладели. Ако разлистите някой историк, ще откриете, че той ще е в състояние да използва чувства и усещания от своето време назад чак до Древен Рим, за да направи живи, пълнокръвни личностите, които представя. При обикновеното писане на история – опитайте се действително да разгледате нещата, изхождайки от тази мисъл, – дори и при най-добрите историци гръцките образи, даже и в по-късната гръцка епоха, се превръщат в силуети, в щрихи. Те не могат да станат живи. Или кой, който има истинско чувство за даден човек, който стои изправен на земята на двата си крака, би могъл да твърди, че на даден историк наистина му се е удало да постави на крака един *Лукург* или *Алкивиад* така, както може да бъде слу-

чаят например с Цезар? Изпълнена с тайни изглежда гръцката душа, когато хвърляме поглед назад в епохите на Елинизма. Те изглеждат пълни с тайни за погледа, който иска да ги разбере само с помощта на обикновеното съзнание. И само този, който усеща тази тайнственост, усеща нещата правилно. Можем да поставим въпроса: Как ли е чувствала една гръцка душа в сравнение с това, което е напълно естествено и разбираемо за съвременната душа?

Да вземем една древногръцка душа. Да се опитаме да се вживеем в нея с помощта на това, с което разполага сега духовната наука. Да се запитаме: Какво ли би казала гръцката душа за представянето на грехопадението, за хода и представянето на древната история, които са толкова разбираеми за европейската душа от по-късните епохи? Историята за рая, всичко, което по-късните епохи приемат като Стар Завет, биха ѝ били истински чужди, толкова чужди, колкото си остава самата гръцка душа за съвременния човек. Изкушението в рая, историята за Адам и Ева, както са живели например в Средновековието или в новото време, не биха могли да бъдат мислени в гръцката душа така, че тя да разбере нещата напълно, да ги разбере дотолкова, че да можем да наречем това нещо разбираемо. Затова и на нас ни е необходимо първо да подготвим душата си, за да направим отново разбираема тази съвсем различна епоха. Когато мислим по този начин, наистина усещаме какво всъщност ни е донесло най-новото време.

Когато миналата неделя завесата се спусна след последната сцена на „Елисейската мистерия“, си помислих колко много трябва да сме благодарни, че в нашето съвремие сме в състояние да можем да обърнем поглед и душа към протичането на процеси, които ни показват тази гръцка душа с нейния начин на чувстване и преживяване, и освен това за наблюдаването на тези процеси в зрителските зали да имаме души, които да могат да си представят, че в еволюцията на човечеството на земята човешката душа е възприемала различни форми от епоха на епоха, учила се е да усеща околния свят и собствения си

живот по съвсем различен начин. През годините положихме усилия да се научим да разбираме как е трябвало да живеят човешките души в самото начало на земното развитие, когато външната телесност, а с това и вътрешният душевен живот са били напълно различни от тези по-късно. Положихме усилия да се научим да разбираме как са живели човешките души през Атлантската епоха и в Следатлантската епоха и чрез това получихме възможността да кажем: О, по колко разнообразен начин се е изживявала човешката душа в нас! Душата, която е във всеки един от нас и е преминала през инкарнации и инкарнации, не за да изживява едно и също, а за да изживява всеки път по различен начин – по колко разнообразен начин се е изживявала тя! И така напълно е възможно да ни се удаде да седим тук, долу в залата за зрители, и да забравим какво трябва непосредствено да ни вълнува и да възприемем безпристрастно и обективно онова, което душите са наричали душевно свое в съвсем различни времена. Нямаме нужда да пускаме в ход разума си, а просто да се отдадем на непосредственото си усещане и тогава вече ще ни се покаже, че процесите, които се разиграват в реконструираната Елисейска мистерия, съдържат в себе си всичко онова, което са преживели душите от най-тъмните житейски основи до духовните висини, от болките до блаженството, но всичко това по разнообразен начин в течение на времето. И тогава човек придобива може би съвсем наивно и естествено – но затова пък толкова по-сигурно – чувство за това какво е изпитвал гъркът, когато са били произнасяни имена, били са събуждани представи като Деметра, Персефона, Дионис. Ако тези представи бъдат събудени у нас, може би придобиваме възможността от вътрешността на душата пред нас да се изправят цели светове.

Като хора се намираме във външния физически свят. Научаваме се да го познаваме чрез нашите сетива, чрез преживяванията на душата си и чрез това, което можем да изживеем чрез разсъдъка и разума. По съвсем определен начин днес чувстваме душата си независима от външния живот на

заобикалящата ни природа и от всичко онова, което се крие в нея. Как човек усеща това днес, се изразява от своя страна по начин, по който гръцката душа не би могла да усеща. Отчуждеността по отношение на природата, изтъкването на това, че човек трябва да напусне сетивния свят, за да проникне в духовните светове, още не биха били разбираеми за гърка. Но по своя начин той би чувствал, че има значителна разлика, значително разделение между това, което в човека може да се нарече и дух, и онова, което се нарича душа. Това са думи за човешкото преживяване, на първо място две различни области и силно отграничаващи се една от друга: душевно и духовно.

Да отворим поглед към сцената точно в началото на представлението: Деметра, стояща в строга духовна целомъдреност пред Персефона, предупреждавайки я да не се наслаждава на плодовете, които може да предложи Ерос. Поглеждаме към Деметра. Всичко, което човек нарича духовно, за което си казва, че е изпълнено с дух, той го вижда у Деметра. Но вижда също как вътре във физическия свят това духовно е свързано с най-сетивното, с най-материалното. Деметра, богинята, създаващата полските продукти и управницата на външното устройство и нравствените порядки на човечеството, като човешки дух стои целомъдрено и гордо срещу неща, които също живеят у човека, но вътрешно свързани с външния сетивен свят, проникващи го. Персефона веднага се явява пред вътрешното око като нещо, което събужда в душата ни представата за човешката душевност, свързана с всичко, с което е свързан човекът в едно индивидуално битие чрез факта, че той със своята душа се намира в земните страдания и радости. Свързана с всичко, което прорязва земните страдания и радости, трябва да се чувства душата, ако желае да си представи какво живее у Персефона. Изцяло душа – Персефона, изцяло човешки дух – Деметра. И когато се оставим ходът на Елисейската мистерия да ни въздейства, когато основните тонове, които са нахвърляни при първия разговор между Деметра и Персефона, продължават да звучат в нас, да се преплитат и

да се намират и накрая достигат до образа на Дионис – самият човек се намира в Дионис, онзи, който се съживява в нас спрямо Деметра и Персефона, се намира също и в Дионис! И в последната сцена виждаме един стремеж на душата на човечеството към хармонизиране на нейното душевно с духовното: цялата Дионисиева игра – от житейските тъми до духовната светлина!

Не коментирам и не бих искал да разнищвам подробно едно произведение на изкуството, а искам само да изразя с думи усещанията, които могат да възникнат във връзка с интимни душевни тайни у човека, когато се види изправен срещу Елисейската мистерия. Никога не би ми хрумвало да кажа, че в Деметра е персонифицирана или символизирана първоначалната форма на човешкия дух, а в Персефона – човешката душа. Това би означавало да окажа насилие върху пластиката на художественото произведение, да използвам сковани понятия на разсъдък за това, което живее в него, както живеят хората или други същества. Но какво трябва да усеща човек във връзка с душевните тайни, това може да бъде казано.

Нека сега си представим две картини. Да поставим пред душата си късното европейско съзнание, което започва да се разсейва едва в нашето настояще и да жадува за онези форми, които му сочи наистина теософията, както е действало през вековете: тази европейска душа, усещала житейските загадки, когато ѝ е било представяно как човекът, първият човек е стоял там – мъж, жена – на безкрайно разстояние от своя Бог, от когото е трябвало да се страхува, чувайки мамещия глас на едно същество, чуждо на собствената човешка душа. Откъде идва това същество? Какво е то? По какъв начин е близко на собствената душевност? Едва ли европейската душа, европейското съзнание мисли да си изясни това. Тя приема отдалечеността на Луцифер, задоволява се с това да знае, че от него е произлязло познанието, но също и гласът на изкушението. И как след това прозвучават сякаш от световните далнини думите, които божието наказание налага след изкушението! И как

чрез самата си формулировка те не са подходящи да призват душата да се запита: Къде живее това, което звучи там отвън в макрокосмоса през пространствата, в най-съкровения и интимен душевен живот? Да се опитаме да представим образно това, което може да се нарече райският процес; да се опитаме да усетим колко неестествено би било да си представим съответните образи, с които си имаме работа при него, с чисто човешки форми. И сега да се опитаме да си представим колко разбираемо от само себе си е това, че там, където се говори за най-интимните и дълбоки душевни въпроси на гърците, пред очите ни стои човешкият образ на Деметра, човешкият образ на Персефона, дори и човешкият образ на Дионис или на Зевс! Да се опитаме да почувстваме от това колко безкрайно близко до гръцката душа се е намирало онова, което същевременно минава през макрокосмоса!

Трябва да кажем само няколко думи, за да характеризираме това, за което става въпрос тук. Тези думи могат да бъдат произнесени лесно, много лесно. Нужно е само да кажем: преди Елисейската мистерия да бъде реконструирана от многоуважаемия ни Едуард Шуре така, както можем да я видим днес, тя именно не е съществувала. А сега я имаме! Нужно е само да усетим какво се крие в тези две изречения и всичко е казано. Във връзка с това става дума за нещо, което според моето усещане надхвърля всяко тривиално изказване на чувство за благодарност. С това имам предвид цялостното значение, което има това реконструиране на Елисейската мистерия за съвременния духовен живот. Тогава обаче някоя душа може да признае, че всичко, което е във връзка с тази Елисейска мистерия и което се е случило по отношение на повторното събуждане на принципите на инициацията през различните епохи от същия автор, е нещо, за което е определено най-дълбокото, най-интимното на европейската душевна натура. И съществува един дълг, дълг от свещен и най-сериозен характер за всеки, който се отнася искрено и сериозно към духовния живот, да въведе именно този характер в съвременния душевен живот.

Скъпи приятели! Можете да говорите много за всякакви теософски неща на хората във в света; може също така те да изглеждат удовлетворени от това. Когато обаче човек успее да прозре в дълбините на душите, той знае от какво имат нужда, колко е необходимо да им се даде това, което самите те сигурно не съзнават, което обаче жадуват в най-дълбоките основи на сърцето си. Такива чувства проникваха душата ми, когато миналата неделя видяхме да се спуска завесата след последната сцена на „Елисейската мистерия“. И ако човек иска да почувства така това, което се разигра, в самото усещане живее толкова много, че той може да му даде плодовитост и сила на въздействие в живота. И ако видяхме тази плодовитост, тази сила на въздействие по отношение на някои неща, би трябвало лесно да преодолеем и други, които днес не трябва да са тук, които обаче се противопоставят на тази плодовитост и може би ще се противопоставят още повече, отколкото през изминалите години. И фактът, че не съм сам с това усещане, ме научиха седмиците, предхождащи нашите Мюнхенски представления. През първите дни, през които в началото на времето ни в Мюнхен се изправяте срещу Мистерийните представления, виждате на сцената голям брой приятели и тъй като всички вие със сигурност познавате тези, които виждате, няма нужда да ви представям имената на всеки един поотделно. Но със сигурност трябва да кажа нещо: че всички ние, които седим тук, трябва да изпитваме топло чувство на благодарност към тези, които в продължение на седмици с всеотдайност – защото това е необходимо, макар и често да не изглежда така, – с всеотдайност посветиха всичките си сили на изучаването и проникването в образите, които представиха. И във всички онези, които сами виждате на сцената, живее съзнанието, че са служители на духовния свят, че в наше време съществува необходимостта в общата човешка култура да бъдат въведени духовни ценности и че трябва по всякакъв начин да се направи опит тези духовни ценности да бъдат въведени в общата човешка култура. Почитането на духовните неща позволява на участниците да

понесат с радост онова, което изисква подготовката за представлението. Това трябва да бъде казано поради факта, че е във връзка с всичко, което правим и тъй като усилията наистина са твърде големи, не бива да смятаме, че от сцената може да се наблюдава нещо като честолюбие или суета, което да е подтикнало отделните хора да направят от себе си изпълнители на съответните образи. С особена благодарност обаче трябва да си спомним за онези, които, така да се каже, зад кулисите, но може би затова и много по-видими от отделните изпълнители, с години принасят по жертвоготовен, всеотдаен начин уменията и стремежите си – и особено уменията си, които са нещо повече от стремежите – тъкмо в служба на тези неща. Трябва да разглеждаме като вид вътрешна карма на нашето движение, че сме в състояние да имаме една такава личност, която да се грижи за всичко, което изискват сценичните образи, да кажем, по отношение на обвивки и облекло, по отношение на костюмите на изпълнителите, ако пожелаем да използвам тази тривиална, отвратително звучаща дума от общоприетия сценичен език, по начин, който отговаря не само на намеренията, които има в сърцето си, но и водена от истинска духовност. Трябва да разглеждаме като благоприятна карма на нашето движение в Централна Европа факта, че имаме една такава личност между нас. А че тази карма има по-дълбока основа, се показва също и в това, че същата личност можа да съдейства по такъв отличен начин във всичко, което можа да се осъществи през последните месеци от нашия „календар“, който, както всичките ни начинания, трябва да служи на голямата цел; така че на първо място при тези, които съдействат по отличен начин не само като актьори, но и като цяло, трябва да бъде споменато името на госпожица *фон Екартщайн*. След това с най-съкровено благодарствено чувство трябва да спомена и бих искал да пробудя това благодарствено чувство и във вашите сърца също и за всеотдайните ни художници *Фолкерт, Линде, Хас*, а тази година също и *Щеглих* от Копенхаген. Искам да го пробудя в сърцата ви, защото наистина никак не е малко това да се стре-

миш към нещо от духовните дълбини, което стои пред душата, а трябва да се превърне във външно за окото. Мнозина трябва да останат неназовани, тъй като действително са твърде много. Да, когато на сцената се намират декори, човек не забелязва, че за целта – може би дори само за последната подготовка – онова, което е пригответил художникът в едно пространство, което е много по-голямо от тази зала тук, трябва да бъде опънато и че четиридесет до петдесет души се налага да пълзят наоколо по пода, за да могат изобщо да приведат всичко на мястото, на което трябва. Нашите приятели поемат с радост едно такова задължение; те с радост пълзят наоколо по пода, за да съшият всичко, което трябва да бъде съшито и което след това ще бъде видимо на сцената само за няколко минути. Защо казвам всичко това?

Може би за някои изглежда абсолютно ненужно това да бъде казано. Теософията обаче не се състои само от теории или пророчества. Теософията се състои от всеотдайната жертвоготовност за това, което изисква от нас нашата епоха, също и тогава, когато изпълняваме непосредствено тези изисквания, когато трябва да пълзим с дни наред по пода, за да приведем в ред всичко, което след това може да се оживи за миг в нас, което трябва да бъде живо в нашата душа, за да може тази душа да се подготви за изискванията на съвременната епоха. Трябва да бъде събудено едно чувство за това, че от действителна човешка работа произлиза същината на онзи духовен живот, необходим за бъдещето на хората. Защото когато човек изпитва това, той все повече и повече ще разбира как душите на тези, които искат да се нарекат теософи, трябва да израстват съвместно в общи, сериозни и достойни цели, изразени в конкретни непосредствени дейности. Защото ценно е преди всичко това, което прави всеки един, каквото сътворява той, каквото е готов да принесе в жертва! И ценно е това, което всеки един придобива като търпимост към разочарования. Тук на това място и в нашето средноевропейско духовно-научно движение трябва да бъде казано: Онези, чиято карма е, така

да се каже, да държат ведно нишките, от които се нуждаем за образуването на духовната ядка, действително са изживели немалко разочарования в последно време. И ако е било казано нещо за тези разочарования, още не всичко е пропаднало и ние бихме искали да измолим от духовните сили, стоящи зад нашето движение, и да ги възпламеним, така че такива думи да не трябва да се чуват: че нашите скъпи сътрудници искат да се уморят. Докато движите ръцете си, докато движите мислите си, можем да си казваме за нашето духовно движение: **Вие искате!** И докато искате да се развивате, независимо дали успехът ще се покаже на първия ден или едва след векове, до тогава ще бъдете теософи в истинския смисъл на думата! Да се живеем заедно в тази воля, която може да търпи също и разочарования, с една истинска, трудолюбива любов и тогава ще можем да работим. Тогава оттам ще произлезе онова, което е необходимо на човечеството на съвременното му ниво на развитие. Може силите ни и да са слаби, но не можем да приложим по-големи, отколкото имаме. Едно обаче можем. От месеци подчертаваме това нещо и в тези дни трябваше отново да го припомня. Имаше промеждутъчни дни между нашите представления; много от приятелите ни бяха заети от сутрин до вечер с генералните репетиции. Скъпият ни д-р *Унгер* ви изнесе лекции през тези дни тук, в Мюнхен. За мен беше нещо дълбоко радващо, ощастливяващо, когато скъпият ни приятел, директорът *Зелин* дойде при мен вчера сутринта, изпълнен с въодушевление от двете лекции на д-р Унгер и ми каза следните думи зад кулисите: „Едно движение, което има такива вдъхновени застъпници пред обществеността, няма да пропадне!“ Защото на какво трябва във висша степен да се радвам аз самият – позволете ми тези искрени, честни думи, – ако не, че може да се случи именно нещо такова? Мога да се радвам най-много на самостоятелната сила, изобщо на самостоятелния начин, по който тук една човешка личност, изхождайки от себе си, свободно, без да се придържа непосредствено към това, което самият аз мога да кажа, обосновава нещата от са-

мата себе си според собствените си способности! Който иска да оказва въздействие самостоятелно, не се радва на нищо повече, освен искрено да поздрави, когато срещу него стои една самостоятелна личност и дава това, което е в състояние да даде, след като е разбрала, че то може да се вмести в цялото. Дълбока радост беше за мен, когато директор Зелин дойде при мен – действие, произтичащо сякаш от детско сърце, защото така се получи, и искаше да даде израз на цялото си въодушевление по отношение на това, което беше чул. Трябва да ви го кажа и знам, че голяма част от вас ще ми повярват, че изпитвам най-съкровена радост от една такава самостоятелност, от такова индивидуално въздействие, и че това е истината. Преди известно време получих писмо, в което беше написано приблизително, че е необходимо да се направи нещо в рамките на немското теософско движение, тъй като иначе думата няма да вземе никой друг, освен онзи, който може дума по дума да повтори това, което казвам аз самият. Такава е понякога представата за истината навън в света! Не трябва да се отправя критика срещу такива думи, които обективно съдържат една невярност в строгия смисъл на думата, нито пък укор или порицание. Човек трябва да изпитва единствено съчувствие по отношение на такива думи. Но другото, което може да е положително за нас, трябва да бъде подчертавано отново и отново: Да се почувстваме длъжни към правдивост, към доказване на това, което е! И да почувстваме, че ни е забранено да говорим за каквото и да било, преди да сме се запознали с него, преди да сме си го изяснили! Иначе няма благословия в едно окултно развитие, в едно окултно усилие. Истина и правдивост – това е най-висшият закон. Какъв е смисълът от всички пророчества, от всички характеристики на свръхсетивните факти, ако не сте потопени в банята на най-почтена, най-искрена правдивост! От мястото, от което мога да ви говоря, можете да приемете нещо за една или друга духовно-научна истина, но много бих се радвал, ако възприемете тези думи тук, че най-съкровеният ми стремеж по отношение на вас винаги ще бъде да не се

говори за нищо, освен за което трябва да говоря в смисъла на най-почтена правдивост, и че не мога да видя благословията на едно окултно движение в нищо друго, освен в самозадължаването към правдивост! Нека е противно на желанията ни, нека е срещу това, което изискват честолюбието и суетността ни, нека е против някои неща в душата ни, нека е против нас да се подчиняваме на някакъв авторитет – това може да е вярно. На един авторитет трябва да се подчиняваме доброволно и с готовност: на авторитета на правдивостта, така че всичко, което можем да постигнем – не само в това, което казваме, а също и в това, което правим, – да бъде проникнато с правдивост. Потърсете я също и в това, което в теософско-художествените си усилия представяме пред очите ви. Опитайте се да я откриете и може би ще видите, че не сме постигнали някои неща, но едно със сигурност ще видите: че нашият стремеж е това, което правим, да го потопим в атмосферата на правдивостта, че сме си забранили да говорим за толерантност, ако тази толерантност не съществува правдиво там, ако не я упражняваме също така правдиво. Защото това, че човек нарича другия нетолерантен, не изключва толерантността; че разказва за някого по малко по-друг начин, отколкото трябва, не изключва толерантността; че винаги подчертава, че е толерантен, не изключва толерантността. Когато обаче сме правдиви, знаем своята стойност, знаем също така и докъде можем да стигнем. А ако човек е слуга на правдивостта, тогава той е толерантен по подразбиране.

По един въвеждащ начин трябваше да бъдат казани и такива думи, въпреки че моят начин не е да давам разни предупреждения и назидания. Но как тъкмо при тази възможност да не откъсна от сърцето си тези думи, които искат да обърнат вниманието върху това как от вътрешно сходен импулс бяхме в състояние да направим тази реконструкция на Елисейската мистерия в известно отношение нещо, на което отново и отново да се позоваваме. Искяхме да бъдем честни и искрени към европейските души, да бъдем правдиви и да търсим в

смисъла на правдивостта за какво жадува европейската душа. Това, което често е най-дълбокото, се узнава с най-простите думи, формулира се с най-простите думи. Да се научим от честно, искрено убеждение от това, какво е нужно на епохата, да разпознаваме що за действие беше от тъмните духовни дълбини, които започват тъкмо там, където от римляните стигаме до елинството, отново да се пресъздаде тази Елисейска мистерия. Да почувстваме какво означава: Преди Елисейската мистерия да бъде създадена от нашия многоуважаван Едуард Шуре, тя не е съществувала, а сега съществува! Ние я имаме и трябва да градим върху нея, а с това и по единствения начин, по който правдивото елинство може да пристъпи пред нашата душа така, че тя да може да го наблюдава. Ако го усещаме, чувстваме значението на това, с което можахме да открием мюнхенското си начинание през тази година, както и през предишната. Тогава трябва да оставим на всяка отделна тук присъстваща душа да усети с каква сърдечност – за която съм сигурен, че за мнозина ще е съкровена – я изпълва мисълта, че създателят на тази реконструкция на Елисейската мистерия се намира сред нас тъкмо по време на мюнхенските ни срещи.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ

Мюнхен, 26 август 1912 г.

В този кратък лекционен цикъл ще имаме да разискваме важни въпроси на духовния живот, въпроси, които засягат този духовен живот в най-широк смисъл. Ще говорим за това, което се намира в основата на тъй наречената инициация или посвещение, и – след като загатнем за някои тайни и закони на тази инициация – за значението на това, което се излъчва в течение на развитието на човечеството за живота на инициацията и на инициираните. Ще трябва да говорим за всичко, което се излъчва там във връзка с това, което може да се обобщи в така противопоставените една на друга представи: вечност и миг, духовна светлина и житейски мрак. След това от гледната точка, която ще ни създадат тези представи, ще трябва да разгледаме до известна степен живота на човека, и тогава отново да се върнем към силата на инициацията и силата на инициираните. Тези обсъждания следователно ще бъдат ограничени от принципа на инициацията.

Вечност – има нужда само да извикаме представата и чувстваме, че в нас звучи нещо във връзка с най-дълбоките копнежи на човешката душа, с най-висшето, което човекът може да назове измежду целите на своите копнежи. *Миг* – дума, която винаги ни насочва към това, в което действително живеем, и към необходимостта в този миг, в който живеем, да търсим онова, което може да ни даде поглед в страната на копнежа, във вечността. Трябва само да си припомним, че най-дълбоката тайна на най-великата си поетическа творба *Гьоте* влага в своя „*Фауст*“, като оставя *Фауст* да говори за мига така: „О, миг поспри, така красив си ти!“ и след това го кара да признае: Ако това може да стане убеждение на душата, ако е възможно, душата би могла да се идентифицира с едно самопризнание, да каже на мига: „О, миг, поспри, така красив си ти!“ , за *Фауст*

веднага би трябвало да следва признанието, че е достоен да се отдаде на противника на земното човечество, на Мефистофел. Зависещото от усещането, извиращо от мига, Гьоте е направил същинската основна тайна на най-великото си произведение. Изглежда така, сякаш мигът, в който живеем, е изцяло противопоставен на това, което обозначаваме като вечност и за което човешката душа отново и отново трябва да жадува, да копнее.

Духовна светлина – в течение на годините сме правили толкова много теософски разглеждания, разбрахме, че стремежът към духовност навсякъде в основата си има следното: да изведе хората от *житейската тъма*. И отново от една от най-великите поетически творби на човечеството, от „Фауст“ можем да почувстваме как един поет, когато иска да опише една велика, изчерпателна в себе си душа, не може да не я застави да се освободи от житейския мрак! Защото какво обгръща Фауст в началото на поемата? В какво е забъркан изцяло? В житейски мрак! И колко често трябва да подчертаваме, че този житейски мрак има огромна сила и власт над човека, че духовната светлина, ако го срещне в незряло състояние, може да му повлияе така, че да не го освети, а да го заслепи, да го зашемети. Така че не може да става дума само за това: Откъде минава пътят към духовната светлина, как да го намерим? – а преди всичко трябва да става дума за следното: Как трябва човекът да промени пътя на душата, който може да я отведе по правилен начин до духовната светлина? С това са очертани само основните линии, които ще трябва да ни занимават в тези лекции, и ние се намираме на такава фаза от теософската ни работа, че да нямаме нужда да развиваме нещата от самото начало, а по-скоро да можем да се позовем на нещо познато.

Когато думата инициация, която за нас така съкровено се е свързала с думите вечност и духовна светлина, нахлува към нас, в душата оживяват всички велики хора, които познаваме като посветени в течение на епохите на човечеството. С тях в душите ни се събуждат също и самите тези епохи по начи-

на, по който са протекли, по който са живели хората в тях и по който към тях е струяла светлината от местата за инициация и от иницираните, за да направят възможно това, което са били през всички епохи импулсите, същинските движещи сили на развитието на човечеството. В случай на едно такова обсъждане бихме стигнали твърде далече все да се връщаме по изчерпателен начин към случилото се в рамките на земното развитие, преди земята да бъде връхлетяна от така често обсъжданата атлантска катастрофа, която напълно е променила облика на нашата земя. Придобиваме вече достатъчна и задоволителна представа за това, което се има предвид, когато хвърлим поглед към следатлантските епохи и си припомним за своеобразната конфигурация на човека, проявила се по толкова разнообразен начин в последвалия ход на времето.

Да оставим своя поглед да се плъзне назад към даващата тон култура, последвала непосредствено след оформянето на земния облик по нов начин през атлантската катастрофа. Толкова често сме се връщали със страхопочитание към това, което в първата епоха от следатлантското време светите учители са донесли на човечеството на онези места от земята, където по-късно се е развила индийската култура. Обърнахме внимание на това как душата може да гледа само отдолу нагоре към величествените духовни учения, които са дошли в света тогава чрез хора-индивидуалности, които все още са носели в себе си цялото вътрешно величие на онези хора, които по времето на атлантската епоха са имали непосредствена връзка с божественото, с духовните светове, което вече не е било възможно в по-късните епохи на човечеството. Посочихме и как наследството на достижимата днес още единствено за окултистите атлантска мъдрост е живяла в следатлантската форма на прастарите свети учения на първия следатлантски културен период, как това, което е живеело тогава, за което няма никакви записки, с изключение на това, което наричаме Акаша-хроника, се явява за човека достатъчно велико и значимо, когато го осветят неговите отблясъци в индийската или избоб-

що в източната литература. Висотата на моралността, висотата на духовността, които се съдържат в тези писания като отзвук от прастари духовни учения, не могат да стигнат напълно до съзнанието на съвременното човечество, доколкото става дума за външното образование. Най-малко това може да стане в онези страни, които са били подготвени за съвременната си външна култура чрез това, което е постигнало християнството в различните му форми в течение на последните столетия. Така душата се е чувствала отпратена отдолу нагоре, когато е поглеждала към всичко величествено, което днес може да се схване само интуитивно, което е дошло до нас единствено като отзвук от тази прастара духовност. Когато човек разглежда нещата по този начин и преди всичко осъзнава това, което често е било споменавано тук, че едва през седмата, последната епоха на следатлантското време – а сега се намираме в петата – човечеството ще съумее да изведе извън житейския мрак познанието за това, което някога е живеело в самото начало на следатлантската епоха и е дало импулсите за развитието на човечеството, и когато човек вземе под внимание, че човечеството ще трябва да съзрява чак до последната епоха, за да може отново да почувства и изживее в себе си онова, което е било чувствано и изживявано тогава, той придобива също така чувство и усещане за това колко висш трябва да е бил принципът на инициацията, който е дал импулсите за тази прастара свещена духовна култура на човечеството. И тогава виждаме как в течение на следващите епохи – търсейки други духовни богатства, други богатства на земното битие – човечеството същевременно все повече и повече слиза надолу, как приема други форми, и как обаче, както времената го изискват, великите посветени дават от духовния свят на човечеството това, което му е нужно като импулси за неговата култура в дадена епоха. Тогава виждаме пред погледа ни да се явяват културата на Заратустра, която, когато я разглеждаме в истинската ѝ светлина, е съвсем различна от културата на свещените риши; след това египетско-халдейската култура, а после прастарите

свещени мистерии на Гърция, за които говорихме вчера в съвсем друг смисъл, навсякъде виждаме проблясването на духовната светлина в житейския мрак, както е било необходимо за различните епохи.

Ако сега в изходната точка на нашите разглеждания се запитаме: Какви представи можем да си изградим за някой посветен – от само себе си се разбира, че в началото на цикъла лекции за едно толкова обширно понятие могат да се дадат само встъпителни понятия, – първоначално ще е необходимо да резюмираме някои неща, които вече сме чували от сферата на теософията. Нека си изясним, че за пълната инициация е необходимо човек вътре във физическото си тяло да не разглежда света около себе си или който и да е свят, който го заобикаля, така, че да го възприема посредством очите си и другите си сетивни органи или пък посредством свързания с мозъка разсъдък и посредством това, което може да нарече сетиво за ориентация. Също така да не си изгражда понятия за тези светове, какъвто обикновено е случаят, а чрез това, което може да се нарече „да се възприемат светове извън физическото тяло“ да е станал в състояние да има в душевното си битие нещо, което може да се нарече свръхсетивно, духовно тяло, което има в себе си такива възприемателни органи – но от повисш порядък, – както физическото тяло има очи, уши и други сетивни органи и органи на разсъдъка. Да се виждат светове, без да си служим с органите на физическото тяло – това е като начало една неказваща много, но в сухотата си съответстваща дефиниция на инициацията. А великите посветени, които са дали на човека големите културни импулси в хода на последователните епохи, са постигнали тази независимост от сетивното тяло и използването на едно съвсем друго тяло дори в най-висша степен. Не искам да говоря много с абстракции, а бих искал по възможност да приведа за пример конкретни неща, затова сега ще дам следния пример за такъв живот извън сетивното тяло в една по-висша, принадлежаща на душата организация.

Ако този, който е направил само няколко стъпки по пътя към инициацията, си изясни чрез размишление какво всъщност изживява в себе си и за себе си, той може да си каже горе-долу следното: Към първите неща, които узнавам за себе си, е това, че освен сетивното си плътско тяло имам в себе си по-фино, да го наречем етерно тяло, което нося със себе си така, както нося около себе си физическото тяло в земното битие. Който прави първите стъпки нагоре към инициацията, изживява това първоначално така, че се вживява вътре в него, че възприема това вживяване, както на другото ниво чувства какво живее в кръвоносната му система, в нервната му система или какво се поражда въз основа на мускулната му система. Това вътрешно чувстване и изживяване е налице и може да е налице и за етерното тяло. То е от особена полза за човека в първите му стъпки към инициацията тогава, когато се запознава с особената разлика, може да се каже също и с връзката между себевживяването, себеизживяването в елементарното или етерно тяло и във физическото тяло. Човек се изживява в елементарното тяло по същия начин, както като знае, че има в себе си кръвта си, ударите на сърцето си или пулса си. За да си изясни това, той може да разгледа това елементарно тяло във връзка с физическото тяло, с което е свикнал много повече, отколкото с това, което тепърва си извоюва в духовното странстване. Човек може да си каже: В елементарното тяло имаш една част, която съответства на физическия мозък, на всичко, което представлява твоята глава. Главата, мозъкът сякаш е изкристализирал от етерното тяло и е вътре в него така, че биха могли да се сравнят с водна маса и парче лед, което плува в нея, ако сравним етерното тяло с водата, а леда – с изкристализиралото от него физическо тяло. Но човек чувства, преживява, че има вътрешна взаимовръзка между това, което може да нарече етерната част на главата или на мозъка и самата физическа глава. Тогава той знае как създава своите мисли, как изгражда картините на спомените си вътре в етерното тяло и как физическият мозък сякаш е само отражателен апарат, но

знае също как мозъкът е в тясна връзка с физическото тяло. Това може да се изживее по-специално тогава, когато трябва да се занимава много напрегнато с усилия във връзка с физическия план, с физическото битие, когато трябва да размишлява много за нещата, следователно когато трябва да напруга физическото си тяло така, че то да изважда от дълбините на живота споменните представи, за да ги задържи заедно. При такъв процес, независимо дали човек знае това или не, отначало взема участие етерното тяло. Но физическият мозък е този, който е вътрешно свързан с това, и когато човек измори физическия мозък, много, много добре забелязва неговата умора в съответната етерна част. Тогава той забелязва, че в това, което се изживява като елементарна част на мозъка, има нещо като пън, като чуждо тяло, че вече не може да достигне до това, до което трябва да достигне, тъй като подвижността във физическия мозък е нещо, което трябва да върви паралелно с подвижността в етерното тяло. Тогава човек може да има ясното чувство: Твоето етерно тяло не се изморява, то би могло во веки веков да обединява мислените образи и да извиква това, което знаеш, но за да го изразиш във физическия свят, то трябва да се отразява и там мозъкът отказва. – Елементарното тяло не се изморява. Тъкмо защото може непрекъснато да бъде дейно, то усеща още повече умората на мозъка. Човек сякаш забелязва как мозъкът произвежда отказващи сили. И когато заспива и изпада в безчувствеността на умората, човек може да си каже: Сега трябва да спреш, иначе ще се разболееш. – Етерното тяло не може да се изхаби. Но очаквайки от мозъка прекомерни неща по околния път, човек може да продължи още повече да го изморява и да го доведе до едно отказващо живото, мъртво състояние. Живият организъм не издържа нещо, което трябва да е в нормална връзка с него, да е частично мъртво, да изпада в неестествено състояние. Следователно, изхождайки от едно свободно решение, човек трябва да си каже: За да не умъртвиш част от мозъка си, която след това още повече ще се разраства, трябва да спреш, когато почувстваш мозъка си като

като парче чуждо тяло в себе си.

Такова е преживяването, когато човек открива връзката между това, което в човешкото елементарно или етерно тяло съответства на мозъка или на главата, и самия физически мозък или физическата глава. Налице е вътрешна взаимозависимост. Въсщност външното сетивно битие протича така, че е невъзможно да бъде прекъснат в твърде голяма степен паралелизмът между двете. Ако трябва да се изрази това отношение, може да се каже: В главата си и по-точно в мозъка си имаме истински точен израз на етерните сили, имаме нещо, което във външното си проявление и външните си функции действително е вярно отражение на функциите и процесите в съответната етерна част.

Различно е при други органи на човешкото елементарно или етерно тяло и съответните физическо-сетивни органи. Там нещата са съвсем различни. Бих искал да дам пример. Да вземем например ръцете. По същия начин както на главата или на мозъка съответства една етерна, елементарна част в елементарното тяло, така и на ръцете съответстват елементарни, етерни процеси на човешкото етерно тяло. Но между външните физически ръце и техните задачи и това, което лежи в основата на това в съответната елементарна или етерна част, съществува много по-голяма разлика, отколкото между физическата глава и съответстващата част в човешкото елементарно тяло. Това, което правят ръцете, е в много по-голяма степен протичащо само в сетивния свят, в много по-голяма степен само сетивна работа, а това, което правят съответните елементарни или етерни органи, взема съвсем минимално участие в това, което намира физически израз в ръцете, в тяхното откровение. За да характеризирам съответстващите факти, трябва, както често се налага, да кажа неща, които изглеждат гротескни и парадоксални за физическото наблюдение и за обличането в думи на физически наблюдения, които обаче напълно отговарят на фактическото положение, лежащо в основата на тези неща и които всеки, който знае нещо за нещата, ще почувства

непосредствено по начина, по който ще трябва да го изкажа.

На физическите ръце съответстват елементарни части. Но независимо от факта, че в ръцете, в движенията се дава израз на това, което съответства на елементарната част, тези етерни органи в етерното тяло са истински духовни органи. По-висша, много по-интуитивна, по-духовна дейност се извършва в органите, намиращи израз в ръцете и техните функции, отколкото в етерния мозък. Който е имал напредък в тази област, ще каже: Да, мозъкът, а също и лежащото в основата му етерност, всъщност е най-непохватният духовен орган, който човек носи в себе си. Защото веднага щом се задейства в етерната част на мозъка, той ще трябва относително скоро да почувства това чуждо тяло на мозъка. Духовните дейности обаче, които са свързани с органите, лежащи в основата на ръцете и приемащи несвършен израз в ръцете и техните функции, служат на далеч по-висше, по-духовно познание и наблюдение. Тези органи водят дори в свръхсетивните светове и могат да се занимават с възприемането и ориентирането в свръхсетивните светове. Ако човек посочи фактите като духовен зрител, той трябва – малко парадоксално, но затова пък точно – да каже: Човешкият мозък е най-непохватният орган като изследователски орган за духовния свят, а ръцете – каквото лежи в тяхната основа – са много по-интересни, много по-значими органи за познанието за този свят, преди всичко много по-сръчни от мозъка органи. По пътя към инициацията човек не научава твърде много, ако напредва от използването на мозъка към свободното използване на елементарния мозък. Не е особено голяма разликата между това, което се постига чрез избистрено интуитивно мозъчно мислене и чрез редовно духовно преработване в елементарното духовно копие на мозъка. Затова пък значително нараства разликата между това, което вършат ръцете в света, и онова, което трябва да се извърши с елементарната част, лежаща духовно в основата на ръцете, така както етерният мозък лежи в основата на физическия. И няма нужда човек да се развива много по пътя

към инициацията по отношение на това, което съответства на мозъка, защото това не е особено важен орган. Но лежащото в основата на ръцете е във взаимовръзка – както ще го намерите описано в „Как се постигат познания за висшите светове“ – с дейността на лотосовия цвят в сърдечната област, която обаче тогава излъчва лъчите си така, че те изграждат организацията, намираща се по един несъвършен начин на стъпалото, на което стои човекът като физически човек, в ръцете и техните движения. Когато човек стигне до такова нещо и може да си създаде представа за голямата разлика, която съществува между простата употреба на физическите ръце и онази, която човек си изработва по отношение на един свръхсетивен свят чрез много по-сръчните елементарни органи, лежащи в основата на ръцете, отколкото са елементарните органи на мозъка, тогава той придобива жива представа за себеоживяването в инициацията, за обогатяването на човека. Не се става значително по-богат чрез това, че чувстваш: мозъкът ти иска да излъчва и да почувства етерната част на мозъка. Случаят е такъв, но не това е действително даващото тон, значимо изживяване. Значителното изживяване започва с това, че човек чувства как се разпростира и към други партии от партитурата и си създава вътрешна връзка със света. Дори и да е парадоксално, това е така, че може да се каже: Най-несръчният орган за духовно изследване е мозъкът, тъй като е най-малко способен на усъвършенстване. Затова пък когато се разглеждат други, привидно подчинени органи, се отварят съвсем различни перспективи.

Когато се изкачват първите стъпки към висините на инициацията, настъпва пълно преобразяване на това, което човек изживява в себе си, и е необходимо той да осъзнае, че схваща това като вътрешно преобразяване на човешката личност, както впрочем е също и принципът на развитието в света, така че едно нещо преминава в друго и човек – макар и може би не напълно съобразно – нарича по-късното по-ранно по отношение на по-съвършеното. Когато човек си изясни хода на развитието и как едното преминава в другото, как зародишът

на растението се преобразява и се превръща в листа, цвят и плод, може да си каже: Човешката личност също намира нещо, което е и което може да стане чрез средствата, дадени в „Как се постигат познания за висшите светове“ и които са първите стъпки към това, което води нагоре и до най-висшите области на инициацията. Добре е – и ще видите, че е добре – да извикате пред себе си една такава жива представа за това как хората, които трябва да бъдат водачи в духовното в течение на епохите, се преобразяват вътрешно, как това, което първо се изисква в човека и което изглежда толкова несъвършено като ръцете по отношение на другите органи, се преобразява, което не се забелязва външно; затова пък вътрешно той става значително по-друг. Така в света се съдържа нещо, по начина, по който е на разположение за този, който е сляп и не може да вижда това, което иначе се вижда с очите, което се проявява, едва когато е на лице окото. По същия начин е наличен около нас и светът на духовното. Но трябва да му дадем това, което ние самите можем да му дадем, за да се прояви пред нас това, което се съдържа като духовно в света.

В течение на различните епохи на човечеството в хода на развитието трябва да се влее като импулс това, което може да бъде дадено като себевживяване в духовните светове. Това винаги е било в основата на произлязлото от мистериите, от местата за инициация. Човек си представя правилно хода на развитието на човечеството, когато зад това, което е външно възприемаемо, си представи великите посветени като истински движещите сили и индивидуалности. Каква точно е връзката между това, което имат да вършат тези велики посветени, и това, което после се случва външно в света, може изобщо да се провиди едва чрез теософията или окултизма. За външното, чисто историческо, чисто учено знание е така, че всъщност се вижда: Протича историята на човечеството, протича и неговото развитие. Но не се виждат движещите сили, които стоят отзад. Така във външната история човек проследява низ от явления, при който една брънка се нарежда до друга,

което външно следва едно след друго. Но че на определено място в него идват импулси от съвсем друг свят, а именно по околния път на инициацията, това е, което ние – по причини, които също вече са разисквани – можем да възприемем в себе си чрез теософското познание. Така теософски съзираме тъкмо вътрешната светлина в последователния ход на времевите епохи, тази, която най-често лежи в основата на цялостния отпечатък, на цялостния характер на развитието. Така усещаме религиите, многообразието на религиозното развитие като резултат от влиянието на посветените, усещаме как, изтичайки от местата за инициация и мистерийните места, импулсите преминават в общия живот на човечеството.

Който разглежда развитието на човечеството по този начин, съвсем естествено, какъвто винаги е случаят и при истинския окултизъм, не стига до едно някак си готово, предварително възприето предпочитание на дадена религия пред друга. Към едно от първите изисквания на инициацията е това човек да се освободи от всички тези предчувствия и предразсъдъци, произтичащи в човешката душа от това, че е инкарнирана в дадена религиозна система, в дадена религиозна общност. Самовъзпитанието трябва грижливо да бди над това в душата вече да няма нищо, което би могло да дава предпочитание на една религия пред друга. Трябва да се стои с пълна безпристрастност по отношение на това, което е съдържание на различните религии, които са били положени в хода на развитието на човечеството чрез инициацията като импулси в развитието. Веднага щом човек има предпочитание към една или друга форма, се образува нещо като астрална мъгла, през която не може да има свободна гледка. Който поради разбиращата се от само себе си в обикновения живот симпатия все още има пълно с предразсъдъци предпочитание към дадена религия в душата си, със сигурност няма да може да разбере другите религии, защото ще чувства в себе си, дори и да не знае нищо за това, преобладаването на една част от съдържанието на инициацията и няма да стигне до свободно от предразсъдъци

познаване на другата част. Така за едно окултно наблюдение е напълно естествено да се стои по безпристрастен начин по отношение на всички различни влияния и импулси от инициациите. Колкото малко някой, който наблюдава дадено растение и дава предпочитание на цвета пред корена, може да си създаде обективна преценка за цялостния строеж на растението, толкова малко може да придобие правилна преценка и този, който не може да съзерцава религиите с напълно идентична безпристрастност.

В тези лекции ще говорим за изискванията, които трябва да си постави човешката душа, когато прави първите стъпки към инициацията. Първо бих искал да предизвикам чувство за това в каква връзка се намира инициацията с живота и преди всичко как стоят нещата с различните места за инициация и инициационни импулси за непрекъснатото развитие на човечеството по-специално в следатлантската епоха.

Преминавайки през този ход на развитието на човечеството, окултното изследване преживява нещо крайно своеобразно, което човек ще разбере и оцени правилно, ако думите за равнозначността на религиите бъдат разбрани сериозно и искрено, точно както са били изречени. Когато такива думи се превърнат в нещо, разбиращо се от само себе си, човек преживява нещо съвсем специфично, което трябва да ни става все по-ясно и по-ясно тъкмо в тези лекции.

Да обърнем поглед към просвещаващите човечеството в хода на времевите епохи посветени. Човекът, който се намира в сетивния свят, поглеждайки към посветените, когато за тях има сведения като исторически личности, може да си каже: Това са големите фигури от световната история. Там, където е било важно, историята се е погрижила по възможност да се знае малко за тези фигури. И сега може отново да се стори парадоксално, ако бъде казано: Изключително добре е, че човечеството знае толкова малко например за *Омир*, защото с това външният свят на учеността все пак не може да изопачи дотолкова образа на Омир, какъвто може да е случаят с дру-

гите личности. Такъв ще е някога в бъдеще случаят с *Гьоте*, ако – за което можем истински да копнеем – той стане толкова неизвестна личност, колкото е сега Омир. Човешката душа може да погледне във външния свят към тези фигури и тогава вижда какво са направили те във външния свят. Тогава човек може да направи сам първите крачки към инициацията и да насочи поглед към великите фигури на инициацията – един *Буда* или един *Заратустра*, да си припомни какво са били за него в сетивния свят Буда или Заратустра, какво въздействие е получил от тези индивидуалности на човечеството, и тогава може да се запита, ако по пътя към инициацията в него е проникнало нещо от духовната светлина: Как ми изглежда сега Буда, как ми изглежда сега Заратустра? – И тогава ще си каже: Сега познавам повече от Буда, от Заратустра; знам нещо, което все още не можех да зная, когато се намирах в сетивния свят. – След това човекът може да се развие още повече и тогава идва стъпалото, на което той ще прозре още по-добре какво представляват тези явления като духовни същности. Човек ще познава все повече и повече един Буда, един Заратустра, колкото повече сам се вживява в духовната светлина, докато не дойде една определена граница, където това престава. Това е едно тайнствено явление, на което обаче сега няма нужда да се спираме по-дълбоко. Достатъчно е да се каже: когато се насочва към по-висшите светове, това може да спре. Така е по отношение на всички посветени, които срещаме в световното развитие. Не много напредналият все още духовен познавач може лесно да се заблуди относно тези отношения, но това няма голямо значение. Защото може да се получи така, че някоя човешка личност, която в дълбоката древност е стояла много високо като гледаща в духовното, по-късно да се превъплъти и привидно да слезе по-ниско от предишната си духовна висота. Верният факт е единствено този, че в рамките на развитието на човечеството трябва да се осъществят неща, за които такива, които вече са били посветени, поради условията на епохата, са необходими, за да извършат дела, така че

инициацията, която се скрива за една или повече инкарнации, трябва да въздейства по определен начин. Така за такива индивидуалности, както ни се явяват на едно или друго място във външния им живот, за да прокарат сами своя път, много лесно могат да възникнат заблуди и човек може да си създаде напълно погрешни представи. Но с течение на напредъка те ще трябва малко по малко да бъдат коригирани. Затова си остава вярно, че положението на човека по отношение на посветените изобщо е такова, че той ги опознава все повече и повече, колкото по-нагоре се изкачва по стъпалата, които духовната светлина прави достъпни за него. Откриваме само едно особено явление в последователността на епохите на човечеството.

За това, което ви казах във връзка с понякога заблуждаващата повторна поява на посветените, така че човек да може да си помисли, че са слезли от тяхната висота, бих могъл да дам примери и вероятно във висша степен ще се учудите, ако ви кажа по какъв начин се е превъплътил например *Данте* през 19 в. Но тук задачата ми сега не е да обсъждам това, което за мен самия бе резултат от проучване и е факт за мен, а да изложа убедително нещата, които всички познават и които са известни в окултизма, да оставя настрана всичко друго и да излагам само това, което е общопризнато там, където е застъпен истински окултизъм. Обаче ни се показва друго особено явление, което може да се изрази най-добре така: среща ни една индивидуалност, при която няма никакъв смисъл да се говори за това, че е била посветена като другите посветени, че едва чрез нея принципът на инициацията застава обективно пред нас в света, че той съществува, но че би било безсмислено да се говори за това, че тази индивидуалност е била посветена на земята така, както другите посветени в хода на развитието на човечеството. Често съм говорил за този факт. В това този факт да бъде схванат като изхождащ от някакъв християнски предразсъдък, има известна доза недоразумение. Наистина, не изхождайки от някакъв християнски предразсъдък, а защото трябва да бъде казан като обективен резултат от окултно из-

следване, той трябва да се каже. Тази индивидуалност, която не е била посветена като другите посветени, и при която би било напълно безсмислено да се говори за това, че е преминала през инициацията като другите посветени, тази индивидуалност е именно Исус Христос! И колкото малко едното блюдо на везните – нека още веднъж подчертаем това, както преди – може да разбере този, който казва, че везните трябва да се окачат в две точки, вместо в една, тъй като в същността на везните е рамото им да се върти около една точка, толкова е механик и онзи, който би твърдял, че везните трябва да се окачат на две или повече места, което никой компетентен механик не би могъл да каже, толкова компетентен окултист е този, който би застъпвал възгледа, че в нашето развитие няма само *една* опорна точка, един хипомохлион, една твърдина. Казах, че това е обективен резултат от окултно изследване, което всеки може да признае, независимо дали е будист или мюсюлманин.

Постигналият известен напредък в окултното развитие се научава да познава посветените, доколкото те са велики личности или са извършили велики дела. Научава се да ги познава в духовните светове, ако е напреднал с няколко степени към инициацията, и се научава още повече да ги познава, когато след това още напредне. Да предположим например, че някой в земния си живот не е имал възможност да се запознае с Буда. Да приемем, че не се е занимавал с него. Познавам хора, които си нямаха дори най-бегло понятие от Буда. За тях може да се каже, че в рамките на физическия свят, в рамките на телесното им битие не са се занимавали с Буда. Или пък да вземем хора, които в земното си битие не са се занимавали с величието на китайската религия и сега да си помислим, че чрез инициацията тези хора встъпват в надфизически светове или – знам това за някои – че те са встъпили в тях след физическата смърт: там те могат да се запознаят, тъй като ги срещат, с Буда, *Мойсей*, Заратустра като духовни същества и могат да придобият познание, знание за тях. Не е пречка това, че желаейки да придобият познание за тези личности, те не са имали въз-

можност за това на земята. С Христос е различно и ви моля да приемете това като чист окултен факт. Да допуснем, че някой не си е създал тук, на земята, в някоя инкарнация, която вече е преживял, никаква връзка със Христовото съществуване. Тогава, когато възприема в един извънфизически свят, това се оказва пречка за него да намери Христос във висшите светове. Тогава Христос не може да му се представи в чистия си лик! Към познанието, към виждането на Христовото съществуване спада това, човек да се е приготвил предварително за целта! Това е окултната разлика във връзката на човека с Христос и с останалите посветени. Христовото събитие е такова, че нещо специфично в най-важната му фаза принадлежи тъкмо към физическото развитие на земята, че то е облъчило физическото развитие на земята и образува точката на равновесие за него.

Би могло да се каже: Да допуснем, че земята първоначално не е била вземана под внимание от онези същества, които се изживяват като човешки души, че чрез нещо в мировия развой се е случило нещо и човешките души са си казали: Ние не вземаме земята под внимание; защо трябва да се инкарнираме там долу? – Това, разбира се, е невъзможен факт, но да допуснем, че е така. – Тези човешки души тогава биха могли, доколкото това, което принадлежи на земята, е духовно, да го изживяват също и в духовните светове и това, което е действало като величествени, велики принципи в посветените, щеше да е видимо във висшите светове. И ако сега една такава душа се обърне във висшите светове с думите – да кажем към мировия развой: От всички същества, които са във висшите светове, искам да се запозная точно с това, което е Христос, със същинската му мирова мисия и същинската му задача, в отговор такава човешка душа би чула следното: Ако искаш да се запознаеш с това съществуване, което именно е Христос за нас, трябва по някакъв начин да изживееш Мистерията на Голгота, за да се сдобиеш с връзка с Христовото съществуване! Защото според мировите закони Христовата мистерия е трябвало да протече на земята. Земята е сцената, където според мировите закони е

трябвало да се разиграе Мистерията на Голгота и където човек трябва да си изгради същинската основа за разбирането на Христовото същество. И това, което се спечелва на земята за разбирането на Христос, е подготовката – и то в съвсем друг мащаб от каквото и да било, за което земята е подготовка – за всякакво виждане и познаване на това конкретно същество във висшите светове. Оттам е било така, че изразяването на принципа на инициацията при Христовото същество се е получило по съвсем различен начин, отколкото при другите посветени. Последните са преживявали един свръхсетивен свят понякога по най-дълбокия начин, давали са импулсите, идващи оттам, в последователния ход на развитието на човечеството. Но когато са преживявали във висшите светове, намирали са се вътре в тях, те са били извън физическото си тяло. Ако и при висшите посветени да не е нужно много, за да се излезе извън физическото тяло, все пак си остава вярно, че е необходимо това прескачане от физическото им тяло към по-висшите тела. При Исус Христос имаме особеното явление, че той според принципа на инициацията, според това, от което човек се нуждае за изразяване на инициацията, съзнателно – което можем да наречем толкова съзнателно в човешки смисъл – всъщност през целите три години, през които е живял на земята, той не се е отдалечавал в смисъла на инициацията от физическото си тяло, а е оставал винаги в него. И това, което е показал с живота си и е дал на света по време на тези три години, го е дал чрез физическото си тяло. Другите посветени са дали на човечеството това, което са имали да дадат, чрез свръхсетивните си тела. В Христос имаме една единствена индивидуалност, която е дала всичко, което е направила, което е казала, което е произлязло от нея в развитието на човечеството, чрез физическото тяло, а не по заобиколния път чрез по-висши тела.

За популярното съзнание това се изразява посредством това, че то отсъжда по чувство така: В Христос пред нас имаме нещо, което може да разбере и най-примитивното съзнание, което има някой чрез тялото, чрез което говорим, когато

сме във всекидневния живот. Оттук идва тази вътрешна свързаност, тази братска свързаност с индивидуалността Христос и тази способност за разбиране на индивидуалността Христос без образование, изхождайки от най-примитивната, най-самобитната човешка душа. Оттам и необходимостта от изработване на по-висше разбиране, ако човек иска да разбере другите посветени. Оттук е вярно и това, което често съм подчертавал през последните десет години: В Христос имаме посветен, когото може да разбере и най-примитивната душа, въпреки че някой, който е напреднал към по-висше разбиране, го разбира още по-добре. Това, което може да е свързано с едно човешко тяло, е било налице в Исус Христос най-вече одухотворяващо това човешко тяло и е въздействало в дадено човешко тяло чрез Исус Христос. Затова пък при другите посветени случаят е бил такъв, че те не са могли напълно да действат във физическото тяло, докато е трябвало да дават духовното в тях, а винаги е трябвало да правят скок навън и тогава са могли отново да възвестяват това, което им е останало от свръхсетивния свят. Докато при Христос винаги е било така, че той е давал израз на всичко чрез физическото си тяло във физическия свят.

Човек трябва да взема предвид такива неща, ако иска да навлезе в истинските отношения. Всичко друго са странични приказки, като например да се разправя, че Христос стои по-високо или пък че другите посветени стоят по-високо. С това подреждане по рангове, от което не зависи абсолютно нищо, не се разбира нищо. Важното е човек да хвърли поглед върху отношенията между съществата. Според вкуса си един може да нарече по-висша една, а друг – друга религиозна организация. Това няма да причини голяма вреда, тъй като хората винаги са подчинени на такива слабости. Но става дума за това да се знае в какво се състои действителната, реална разлика в начина, по който стоят в света Христос и другите посветени. Тогава може да оставим хората спокойно да си говорят: Намирам, че едната индивидуалност стои по-високо от другите поради въздействието, което е оказала.

Ако обаче човек схване охарактеризираната разлика, той разбира също и разликата в импулсите, дошли в света чрез посветените.

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ

Мюнхен, 27 август 1912 г.

Ако искаме да говорим за инициацията и нейното значение за целия човешки живот и за човешкото развитие, трябва да се опитаме да навлезем в същността на това, за което всъщност става дума, с помощта на онези понятия и представи, които са необходими сега, за да се характеризират изобщо свръхсетивните светове по правилен начин. Разбираемо е, че човешката душа на всяко стъпало от своето развитие има най-дълбок копнеж да изживее нещо, което е в свръхсетивните светове, на които повече или по-малко основателно може да даде оценката за вечност. Следователно също така трябва да е разбираемо, че човешките души се стремят да проникнат в тези по-висши светове без много подготовка с представите и с понятията, които човек има в сетивното битие. Казвам изрично: това е разбираемо. И това се случва също, когато става въпрос за задоволяване на копнежа за вечност в тези или онези вероизповедания. Но когато в истински теософски смисъл се касае за това да се проникне по-дълбоко в праизвора на всичко духовно, както и в праизвора на всеки душевен живот, тогава трябва – малко по-малко – да се сприятелим с необходимостта да преобразуваме нашите представи и понятия по определен начин, преди да извличаме верни идеи за по-висшите, свръхсетивните светове. Понеже това – както ще видим в следващите лекции – е необходимо особено за характеристиката на същинското Христово събитие, нека днес ми бъде позволено да кажа нещо за необходимото преобразуване и преоформяне на човешкия представен живот, когато човек желае да се издигне към идеи за свръхсетивните светове.

Трябва да знаем, че в свръхсетивните светове всичко е различно от това, което е в сетивното битие, защото точно повторение на някакво мирово битие всъщност не се среща никъде във Вселената. Щом всичко е друго, защо тогава тряб-

ва да се приема, че човешките представи и понятия трябва да са валидни в същата степен за по-висшите светове, както са валидни за сетивното битие? Не са валидни. Който действително се издига в онези светове, които отварят инициацията, което ще рече, че има свръхсетивни опитности, той знае как ние ще чуем също, че не само в себе си трябва да промени много неща – тук бих могъл да кажа: трябва да остави при Пазача на прага, – а също трябва да се освободи от много от своите навици, представи, понятия и идеи, преди да може да проникне в свръхсетивните, по-висшите светове.

Преди всичко трябва да изходим от определени представи, които ни владеят всички нас в сетивното битие. Една двойка понятия, бих казал, две понятийни системи са особено решаващи. Те стоят една до друга за нашето сетивно битие, действат една до друга. Едната е всичко, което си изграждаме като представи за природния свят, за природните закони и природните сили. До всичко, което си изграждаме като представи, стои за нашия обикновен живот в сетивното битие онова, което наричаме морален миров ред, сумата на нашите морални представи, понятия и идеи. При едно правилно обмисляне човек бързо ще разбере, че за сетивното битие той би трябвало да държи разделени тези две понятийни системи – природен ред и морален миров ред. Когато обясняваме едно растение – да приемем, че имаме пред нас едно отровно растение, – ние го обясняваме чрез природните сили, чрез природните закони. И бих искал да кажа, че не разваляме обяснението за растението поради това, че не го правим морално отговорно за това, че е отровно растение. Ние държим на това, че е присъщо на здравия разум в рамките на сетивния свят при обяснението на природното битие да се абстрахираме от това, което наричаме морални понятия и идеи. Знаем, че трябва още да упражняваме този начин на абстрахиране, ако искаме да достигнем до свободни, обективни представи в животинското царство. Не би имало никакъв смисъл да правим лъва отговорен за жестокостта му, както правим отговорен някой човек за негова-

та жестокост. И ако мнозина днешни природоизследователи вече откриват нещо като морални понятия в животинското царство, бих казал, повече според вкуса, отколкото според истинска необходимост, така в един определен смисъл това би могло да бъде оправдано. Но човек само може да говори за отзвук на морални представи при това, което правят животните, което се случва в животинското царство. Природното обяснение, ако трябва да го развиваме чисто, изисква абстрахиране от моралните представи и понятия, щом искаме да останем непредубедени в сетивното битие с нашите обяснения. Тогава обаче в живота ни навлиза величествено, бих казал, с абсолютна повеля – тъй ще каже един свободен себенаблюдател и себепознавач – моралният миров ред. И човек знае, че моралните представи са това, което решава за стойността на човека; не само за стойността на човека в рамките на човешките взаимоотношения, а така, че може да се каже: Също този, който трябва да се обвинява в неморалност – ако е надарен или би могъл да бъде надарен с това, в някой особен момент спокойно да размишлява над себе си, – ще определи своята собствена стойност като човешко същество според това какви са моралните представи в съзнанието му. Трябва винаги да се подчертава, че тези две представни системи трябва да се разграничават. Това става напълно различно в мига, когато се навлиза в по-висшите светове и се стига до възприемане извън физическото тяло, до наблюдение, до преживяване. Първоначално, ако действително се стигне до наблюдение, се наблюдава с онова тяло, за което споменах вчера: с елементарното или етерното тяло. После се разглежда светът – или много повече един втори свръхсетивен свят – с астралното тяло. И колкото повече се навлиза в свръхсетивните светове, толкова повече губят значение представите, понятията, изработени в обикновения живот. Те трябва да се преобразуват, за да можем да разбираме и означаваме това, което ни посреща в свръхсетивните по-висши светове. В обикновения свят на сетивното битие имаме само едно нещо, което може да ни напомни за един

фундаментален факт, който всеки ясновиждащ човек познава: говори се в символи, така че думите от друга страна да напомнят за нещо, което тепърва ще се разбере в своята реалност, в своята действителност в по-висшите светове. Ако се употреби думата „горене“ за алчност, завист или омраза, в такава дума се съдържа всъщност нещо, което се причислява към онези безбройни чудни тайни на творческата езикова дейност, когато в примитивното, в елементарното човешко съзнание проблясва онова, което в своята действителност е налице в по-висшите светове. Защото всеки знае, че когато говори за горящата омраза, няма предвид някакво горене като естественото горене на огъня навън в природния свят; той знае, че говори, така да се каже, в преносен смисъл и че не би му помогнало, ако пожелае да обясни нещата и процесите в природата чрез това, че извиква на помощ морални представи. Доколкото се говори за събития в по-висшите светове, не се говори в същия смисъл, когато се употребяват такива изрази. Бих искал да напомня за това, че в драмата „Пазачът на прага“ е употребен два пъти изразът, че определени душевни процеси, чувства, желаниа „горят“ в по-висшите светове. С това не се има предвид някакъв символ, а нещо напълно реално, действително, реално духовно. Например Луцифер никога не би казал: Това или онова ме изгаря, както един човек в сетивното битие би могъл да каже за омразата, че го изгаряла. Напротив, Луцифер ще го каже в истинския му смисъл. Каквото може да се сравни в свръхсетивните светове с природния ред, с природните процеси на сетивния свят, стои в свръхсетивните светове в много по-вътрешна взаимовръзка с онова, което за тези светове може да се нарече морални светове, отколкото тези две представни редици се отнасят една към друга тук, в сетивния свят.

Ние можем да си изградим едно понятие от тези две представи, когато отидем до елементарното тяло на човека. Докато оставаме при физическото тяло, можем да кажем, че една ръка може да се вдигне, за да извърши морално деяние. Виждаме я със сетивните очи, изследваме я с принадлежащата на сетив-

ния свят наука, за да обясним нейните функции. Това обяснение на ръката в рамките на сетивното битие няма да различава съществено дали имаме работа с ръка, която замахва да извърши морално или неморално деяние. Както е оформена ръката, доколкото тя може да бъде обяснена в сетивното битие, в това, в което влагаме в обяснението на ръката, не можем да намесваме факта дали тази ръка замахва обикновено да извършва морални или неморални действия. По съвсем друг начин стоят нещата с елементарното тяло на човека. Това елементарно тяло, например някоя част на същото, се явява за ясновиждащото съзнание оформено несъвършено. И когато се питаме защо в някой случай това е така при някой орган на елементарното тяло, когато питаме за истинските причини, тогава ни се явява като основа на едно такова несъвършено образувание например някоя морална грешка, някой морален недостатък, някакво морално несъвършенство на човека. В елементарното тяло се отпечатва моралното качество на човека вече по един определен начин. Но още по-ясно, още по-интензивно се отпечатва то в астралното тяло. Когато човек извършва спрямо някого някаква несправедливост, при което може да се приеме, че някакво осакатяване е изразът на нещо морално в него, при това, което принадлежи на моралния свят, ако мислим думите природен ред, природни процеси и морални причини, протичащи една в друга, е така, че там, в по-висшите светове, моралните качества са също и истински природни причини и се изразяват във формите, в процесите на тези свръхсетивни светове. С това не възниква недоразумение, бих искал още веднъж да отбележа, че култивирането на по-висшия организъм на човека, на по-висшите тела, ако можем да кажем така, на елементарното, на астралното тяло, в своето съвършенство или несъвършенство нямат работа със съвършеното или несъвършеното култивиране на физическото тяло. Човек може да има по рождение някой закърнял орган, а съответният етерен орган би могъл при определени условия да се развие дори по-добре. Следователно каквото не би било приложимо за сетив-

ното битие, а именно че моралните качества намират точно отражение във формите на физическото тяло, е вярно за това, което от човека принадлежи на свръхсетивните светове.

Така виждаме, че това, което се случва в сетивното битие – природен ред и морален ред, – е преплетено със свръхсетивните светове така, че ние, когато говорим за част от елементарното тяло, можем да кажем: Тази или онази форма е причинена от омразата. Омразата се отпечатва във въпросната част от елементарното тяло по друг начин в сравнение с любовта. Има смисъл такава дума да се употребява за свръхсетивните светове, но няма смисъл, ако желаем да останем в сетивното битие при едно чисто природно обяснение. Характерно ни се явява тази необходимост за понятийното преобразуване за по-висшите светове особено например за това, което се причислява в обикновеното сетивно битие, в обикновения живот към желанията, влеченията. Как навлизат в сетивното битие влеченията, желанията, емоциите? Те навлизат така, че сякаш ги виждаме да излизат от вътрешността на човешкото душевно същество. Когато виждаме в даден човек определено възбудено желание, разпознаваме как е настроена неговата душевност, как тази душевност излъчва от себе си това желание, и че преди всичко душевността е меродавна за характера на желанията, които има този човек. Защото знаем добре, че например към парче телешко месо даден човек има различно желание в сравнение с другиго; това не зависи от телешкото месо, а от това, което човекът в сетивния свят има в своята душевност. Пред Мадоната на Рафаело някой може да остане напълно равнодушен, докато друг би преживял цял свят от чувства. Така можем да кажем: В душевността на човека се разгръща неговият свят от желания.

Това става различно, когато навлезем в свръхсетивните светове. Каквото за тези светове може да се нарече желания, влечения, емоции – би било празно бърборене да се каже, че за това не може да се говори в тези светове, защото там са налице желания, влечения и емоции, – е причинено от външното,

от това, което съществото действително вижда. Следователно ясновиждащият наблюдава много по-малко вътрешността на съществото, което е пред него, за да види неговите желания, влечения и емоции, а разглежда обкръжението на това същество в свръхсетивния свят. Когато в свръхсетивния свят вижда същество, което има желания, влечения, емоции, той не го вижда както тук, във физическия свят, а наблюдава обкръжението; той изследва какви други същества има в обкръжението на въпросното същество? И той ще вижда винаги, че според това какви същества има в обкръжението, ще възникват и съответните желания, влечения и емоции във въпросното същество. Желанията, влеченията и емоциите се отключват винаги чрез външното. Как става това, може да стане ясно чрез един пример.

Да приемем, че някой навлиза в свръхсетивните светове, без значение дали докато преминава през първите нива на инициацията и така прониква в по-висшите светове, или докато преминава през портата на смъртта и по този начин встъпва в по-висшите светове. Ясновидецът го наблюдава в свръхсетивните светове. Да приемем, че този човек е взел от сетивния свят, понеже това спада към неговите качества, някое несъвършенство или морално несъвършенство, или нещо престъпно, което е извършил във физическия свят и което сега в свръхсетивния свят е изтощителен спомен. За да се търси това, не е необходимо ясновиждащият да се вглежда в душевността на този човек, а да наблюдава обкръжението. Защо? Защото такава душевно съдържание, една такава особеност на душата, която е взета като едно несъвършенство, като морален дефект, причинява нещо реално, нещо действително. Това води човека до определено място в свръхсетивния свят. До кое място? До мястото, където е едно същество, което има в съвършено състояние това, което някой, който пристигне там, има в несъвършено състояние. Този морален дефект, това съзнание за една липсваща способност причинява нещо действително, води човека по един път, поставя го до едно същество, което

притежава по съвършен начин това, което той има по несъвършен начин. И сега човек трябва да наблюдава непрекъснато съществуващото, което е пред него. Човек се озовава в свръхсетивните светове чрез реални процеси – не чрез това, което в сетивното битие се нарича желания – в близост на същества, които имат всичко, което той няма, които непрекъснато му сочат какво му липсва. Наблюдава ли ясновиждащият какви същества са в обкръжението на даден човек, той знае от обективно наблюдение какво му липсва. Това, което човек трябва да наблюдава, стои пред него като упрек. И този упрек, който се намира отвън, е причина в съществуващото да възникне това, което би могло да се означава в свръхсетивните светове като желание, като желанието да се превърне в друго, и което сътворява силата да преработи действително себе си, така че да се преодолее несъвършенството, грешката. Не казвайте, че тогава би трябвало свръхсетивните светове за всичко, което сме сторили грешно, да показват съвършено същество. Този свръхсетивен свят е действително толкова богат, че за всяка наша грешка може да ни покаже съвършени същества, той е много по-богат, отколкото човек може да си представи. О, този свят е такъв, че той може да постави човека пред някое същество, което има в съвършенство това, което той има в несъвършено състояние. Това ни води до разбирането, че желанията са реални сили, които прокарват пътищата ни в свръхсетивните светове, и че такива, каквито сме, сме водени по нашия път и поставени там, където това, което нямаме, ни се явява като нещо реално или като действителен упрек.

Би могло много лесно да се каже: Щом това е така, тогава човекът би бил напълно несвободен в свръхсетивните светове, защото тогава стои срещу външния свят и би трябвало да работи над себе си така, както външният свят изисква. Когато обаче наблюдаваме в свръхсетивните светове, ще видим: едно същество усеща упрека и започва да работи, така че да си изработи съвършенството; друго същество обаче оставя всичко както си е, брани се срещу това, което е срещу него като уп-

рек. Тази отбрана обаче в свръхсетивните светове е нещо напълно различно от това, което причинява в сетивното битие. Когато едно същество се брани да поеме действително това последствие, тогава то е тласнато в съвсем други светове, които са му чужди, в които му липсват житейски предпоставки. Това означава, че едно такова същество се осъжда на един вид самоунищожение. Може да се избира между плодотворното, подпомагащото, което се показва на някого и е подходящо за него, или може да се приемат унищожавашите сили, ако има съпротива към първото. Съществува свобода. Но е налице едновременното действие на моралното и на това, което протича в свръхсетивното пространство.

Друг пример за такова нещо е, че нашите понятия за красиво и грозно, както с пълно право ги имаме за сетивния свят, всъщност не могат да са повече валидни, когато навлизаме в свръхсетивните светове, по няколко причини. Когато възприемаме в свръхсетивните светове, виждаме една важна разлика във връзка със съществата, които ни се явяват там. За едното – благодарение на интуитивното познание, което може да се има там – ще може да се каже: Това същество, което виждаш там, е в състояние, има волята действително да изживява също и всичко, което има в себе си, в своето външно проявление. Да приемем, че едно такова същество има елементарно светлинно тяло, то принадлежи към съществата, които не се възплъщават в сетивния свят, а само приема светлинно тяло или подобно в по-висшите светове. Това тяло може да бъде израз на онова, което съществото е в своята вътрешност. То не е като човек в сетивния свят, който застава пред нас в определена форма и който крие в себе си различни чувства, усещания, така че да може да каже: Моите чувства са за мен; каквото се показва външно, е моят природен образ; мога да скрия това, което се проявява в душата ми. Това не се отнася за определени същества в свръхсетивния свят, те показват в своя образ непосредствения израз на онова, което носят в себе си. Има други същества, които не могат да проявят същността си непосредствено

във външен свръхсетивен образ. Спрямо тези същества ясно-виждащото съзнание има чувството за нещо отблъскващо, за нещо, което би искало да избегне, за нещо, което потиска, което дори може да бъде противно. Така може да се различат два вида същества: такива, които имат пълната воля – ако мога да употребя този израз – да изложат на показ своята вътрешност, и такива, спрямо които човек има чувството: каквото излагат на показ, е недоразвито, защото каквото е в тях, е скрито, не излиза навън. В сетивното битие не може да се каже в същата степен, когато някой прикрива нещо и когато на някого всичко напират да излезе от устата му: те се различават по своята същност. За свръхсетивните светове съществуват две категории същества: едните, които откриват всичко, което имат в себе си, и другите, които не могат да разкрият това, което имат. Когато искаме да употребяваме обозначенията красиво и грозно приблизително с изрече, който имаме в сетивния свят, трябва да го употребим за тези две категории същества. В свръхсетивните светове се стига само до периферията чрез това, че могат да се нарекат красиви съществата, които откриват всичко, защото те се усещат като красива картина. А като нещо грозно се усещат съществата, които не разкриват своята вътрешност. Красиво и грозно, ако може да се употреби изразът, са свързани със същността на тези същества. Какво се явява като следствие?

Когато ясновиждащото съзнание навлиза в един свят, където трябва да усеща красивото и грозното, то трябва да промени много в своя цялостен начин на усещане. Напълно естествено е да се каже на един ясновиждащ, че същество, което разкрива всичко, което е в него, е красиво. Истинно и красиво е едно и също, когато се навлиза в свръхсетивните светове. А същество, което не разкрива вътрешността си, е грозно; това се чувства непосредствено в ясновиждащото съзнание. Но се чувства още нещо: лъжа е, когато не се показва това, което е нужно! Грозното е същевременно и лъжливо! Истинното, откровеното и честното са същевременно красивото, а грозното е лъжливото. И се пристъпва в свръхсетивните светове затова,

че разделянето на понятията истинно и красиво, от една страна, и грозно и лъжливо, от друга страна, губят всякакъв смисъл. Така спрямо дадено съществуто трябва да се употребява изразът красиво, щом е налице усещането: има нещо откровено за някого; а налице ли е противоположното усещане, тогава има нещо грозно.

Така се вижда как моралните и естетическите понятия имат връзка, когато се навлиза в по-висшите светове. Изобщо характерното на изкачването в по-висшите светове е, че понятията са свързани, че във връзка с това, което във физическия свят трябва да бъде обозначено като разделено, възникват смесвания, съединявания. Следователно трябва да се усвоят различни начини за усещане, когато се употребяват означения от сетивния свят за свръхсетивните същества. Почти винаги е необходимо тези неща да се представят още по-просто и по-близо до сетивното съзнание, отколкото това всъщност може да съответства на едно напълно вярно представяне, защото нещата са много сложни. Ако съм изложил как са свързани понятията за истинно, откровено и красиво, от една страна, и за грозно и лъжливо, от друга страна, ще трябва да добавим още нещо.

Когато се навлиза в свръхсетивните светове, може да се открие едно същество, което според всички понятия, които се използват в сетивното битие, трябва да се означа като красиво същество, като великолепно същество може би: красиво, сияйно, великолепно. Сега то стои пред нас. Но няма доказателство, че то също е добро същество. Когато се яви пред някого, то може да бъде за него много лошо, макар и в най-великолепен ангелски облик. Защото според понятието за красиво, което е изградено в сетивния свят, такова същество се нарича красиво в свръхсетивното възприятие. И как би могло да не е така? Ако го открие изобразено в сетивния свят, човек би го нарекъл с пълно право красиво. Едно такова същество може да бъде най-грозното, въпреки че то може да бъде обозначено като красиво, ако се остане при обозначенията в сетивния

свят. То може да бъде напълно лошо същество, може да пази злостта, лошотията и неистината, може да е дявол в ангелски облик. Това е напълно възможно в свръхсетивния свят. Може да се установи по много начини, за които ще говорим, че малко по малко се навлиза в нещата, щом се подходи към тях с ясновиждащото съзнание. Така сега пред един ангелски образ човек може да каже, щом е стигнал дотам, да остане – мислейки – при свръхсетивното наблюдение: Виждайки един ангел или някакъв величествен образ, не трябва да попадаш в плен на измама; това може да бъде всичко, може да бъде ангел, но може да бъде също така и дявол. Сега трябва да се започне с това, което тъй често трябва да се прави, когато се навлиза в свръхсетивния свят: с едно себеизпитание. Човек може да се посъветва със себе си и да изследва доколко има в себе си качества на самомнение и егоизъм. Тогава душата се изпълва с горчивина. Но тази горчивина, тази болезненост може да доведе точно до това, че човек отново да се пречиства известно време от своето самомнение и от своя егоизъм. И щом човек осъзнае колко малко е свободен от самомнението и че след това трябва да стане свободен, тогава му се прояснява целият процес, който протича в душевните дълбини. И щом се стигне дотам, че за някого, предприел такова себенаблюдение, да не изчезва това, което наблюдава – защото това по правило ще се случи при първите стъпки, – тогава ангелът започва, при определени условия, да не бъде вече ангел, а приема наистина грозни форми, и постепенно се стига дотам, че да се каже: На съществото си дал възможност да изрази своята лошотия, когато те е заблудило с един напълно различен образ; но ти си го принудил да ти покаже истинския си облик, когато си се проникнал с по-пречистени чувства.

Така един душевен процес има нещо принудително; така човек може да бъде измамен от съществата или да ги принуди да разкрият своя истински облик. Свръхсетивният свят се разкрива на човека според това как той навлиза в него, с какви качества. С това, което човек нарича извори на измама, той трябва

ва да подходи напълно различно, сякаш то се случва нормално. Някой може да навлезе в свръхсетивните светове и да опише всичко като великолепно. Когато му кажете, че се е заблудил, това не би било вярно; защото той го е видял. Но той не е видял това, което би видял, ако бе направил това, което току-що описах. Ако го бе направил така, той щеше да види истината. Защото за един дявол е хубаво да се показва като дявол, но е лошо да се явява в ангелски облик. Човек не може нищо друго освен да усвоява такива разбирания. Така човек трябва да се отучи, когато навлиза в свръхсетивните светове, да обозначава нещата с представите, които е придобил в сетивния свят. Ако се запази придобитото в сетивното битие, тогава човек би казал за образа, който му се явява: Това е един прекрасен образ. А след това: Това е грозен дявол! Така обаче ясновиждащото съзнание няма да се изрази, ако човек иска да характеризира правилно. За грозния дявол трябва да се каже: Това е красив дявол, въпреки че според сетивните понятия той е грозен. Но до това не се стига просто чрез обръщане с главата надолу на всички понятия от сетивното битие. Това би бил един удобен начин. Тогава някой би могъл например за опише деваканическия план чрез това, че сменя всичко, което е грозно в сетивния свят, с хубаво, хубавото – с грозното, зеленото сменя с червено, черното – с бялото и т. н. Но така не може нищо да се направи, разбиранията трябва да са усвоени в изживяването на свръхсетивните светове. Те се усвояват като възгледите, които усвоява подрастващото дете от сетивния свят, не чрез теории, а чрез изживяване, и е напълно неестествено да се нарече грозен дявол представящият се като дявол, когато се съзнава, че се говори езикът на свръхсетивните светове. Но може да се усвои един такъв начин на усещане, когато човек иска да се опознае в тях и да ги обходи. Следователно сега можете лесно да си изградите представа какво се има предвид, когато за улеснение се казва: От едната страна е сетивният свят, от другата страна са свръхсетивните светове; човек навлиза от сетивния свят в свръхсетивните светове. Ако навлиза с всичко, което

е придобил в сетивното битие, ако употребява това, което е придобил като представи, разбирания и идеи от сетивния свят, тогава всичко е несъответстващо. Тогава се говори погрешно. Човек трябва да се преобрази, но не теоретично, а живо. Изобщо не може да се употребява това, което е усвоено като представи в сетивния свят, то трябва да се остави. Виждате, че трябва да се остави много, с което човек е свързан интимно в света на сетивното битие, и аз бих искал сега да опиша нещата конкретно и нагледно, не теоретично.

Да приемем, че някому се е удало, след като е придобил способността за това, да прекрачи границата от сетивния към свръхсетивния свят. На границата той би се запитал: Какво трябва да оставя сега, ако искам да се разпозная в свръхсетивния свят? Аз трябва да оставя – така би трябвало да каже при добро себеосъзнаване – всъщност всичко, което съм преживял, научил и усвоил в различните инкарнации на земята от земното начало до сега. Това трябва да оставя тук, защото пристъпвам в свят, в който това, което човек може да научи в рамките на инкарнациите, повече няма смисъл. Лесно е, бих искал да кажа, да се каже нещо такова; лесно е да се чуе нещо такова; лесно е да се обхване в понятийни абстракции. Но е цял един вътрешен свят да се усети такова нещо, да се почувства, да се изживее: като дрехи да се отхвърли там всичко, което е придобито във всички инкарнации в сетивното битие, за да се навлезе в един свят, в който всичко това няма повече никакъв смисъл. Ако това усещане е живо, тогава следва и едно живо преживяване – което няма нищо общо с някаква теория, – както то е налице, когато в реалния свят срещаме някой реален човек, с когото се запознаваме, разговаряме. Така на границата между сетивно битие и духовен свят стоим не пред понятийна система, а пред реалност, която действа само като свръхсетивна реалност, но така конкретно, така живо като някой човек: това е Пазачът на прага. Той е там като конкретно, реално същество. И щом се запознаем с него, го опознаваме също като същество, което принадлежи към категорията съ-

щества, които по един определен начин са преживели живота от земното начало, но не това, което се изживява като душевно същество. Това е съществото, което трябваше да бъде драматизирано с думите:

Познато е на тебе, който трябва
на това царство тук да пази прага
от земното начало, от какво
ще имат нужда съществата
от твоето време и от твоя вид,
за да прекратят този праг.

Това „от твоето време и от твоя вид“ е нещо, което следва от същността на нещата. Други времена и друг вид имат хората – друг вид и други времена имат съществата, които по определен начин са били отделени от пътищата на човечеството от земното начало. Така срещаме едно същество, за което може да се каже: Пред мене стои същество, което преживява много в света; но то не се занимава с това, което се преживява в любов, болка и мъка, а се занимава с грешките и неморалните действия на земята. То не знае нищо и не иска нищо да знае за това, което се случва в човешката същност досега. Християнската традиция изразява това обстоятелство с думите: Пред тайната на създаването на човека тези същества са забулили лицето си. Цял един свят е в разликата между тези същества и човешките същества.

И сега идва едно усещане, което човек има непосредствено, когато застава пред един човек, който има руса коса, и си казва: Той има руса коса. После следва: Чрез това, че си преминал през земните култури, по необходимост си усвоил несъвършенства, но ти трябва да се върнеш към първоначалното състояние, трябва да откриеш на земята отново пътя, а това същество ще ти покаже как, защото не е приело твоите грешки. Човек стои пред едно същество като пред един дейст-

вителен упрек, голям и грандиозен, който упрек е и подтик за това, което човек не е. По един жив начин съществуването показва това на човека и той може да бъде изцяло изпълнен пред съществуването със знанието за това, което е или не е. Така човек стои срещу живия упрек. От класа на архангелите, както ние казваме, е това същество. Това е напълно реална среща и тя внезапно открива пред очите на човека какво е станал като земен човек в сетивното битие. Себепознанието е същевременно в истинния и всеобхватен смисъл. Себе си вижда човек, какъвто е и какъвто трябва да бъде!

За такова виждане не винаги е способен човек. Днес говорих само за света на понятията и представите, който трябва да бъде оставен. Също така трябва да бъдат оставени и много други неща. Когато дойде до Пазача на прага, човек трябва всъщност да остави всичко, което знае за себе си. Човек трябва да има още нещо друго, което да пренесе. За това става дума! Че трябва да се стави всичко на границата, това е причината за едно вътрешно изживяване, за което човек трябва да е дорасъл и подготовката до това ниво на ясновиждане трябва да се състои в това и действително се състои в това при едно правилно обучение – при едно правилно обучение не трябва да се говори за опасности, защото именно едно правилно обучение елиминира опасностите, – че човек се учи да изтърпява това, което иначе би било страшно и ужасяващо. До изтърпяването трябва да се достигне чрез подготовката, защото това е основна сила за всяко по-нататъшно изживяване. В обикновения живот човек не е способен да изтърпи всичко, което трябва да се изтърпи, когато стои пред Пазача на прага. Защото Пазачът на прага е призван за нещо особено, което трябва да бъде преценявано от гледната точка на свръхсетивния свят, за да не се разбере погрешно. В човека винаги протичат процеси от свръхсетивния свят, но той не знае нищо за това. Докато мислим, усещаме, искаме, протича винаги една дейност на астралния живот и се осъществява връзка с астралния свят. Но човек не знае нищо за това, защото ако знаеше какво са него-

вите собствени тела, не би могъл да издържи това познание и би изпаднал в несвяст. Следователно това същество, ако човек се изправи пред него без достатъчна подготовка, трябва да забули пред човека всичко, както и самото себе си. То трябва да простре було пред свръхсетивния свят. То трябва да го направи, за да защити човека, който, стоящ в сетивното битие, не би могъл да изгърпи гледката. И с право виждаме едно понятие, което в сетивното битие можем да определим само като морално, като непосредствен природен ред. Защитата на човека пред гледката на свръхсетивния свят е функцията на Пазача на прага, запазване на човека в състоянието, в което е, преди да се е подготвил достатъчно за свръхсетивните светове.

Така се опитахме да изградим няколко представи, които могат да ни доведат до разбиране на Пазача на прага. Такива представи, такива понятия и идеи, разбирания и преживявания се опитам да представя в една малка книжка, която ще ви предложи през следващите дни и която наред с тези лекции може да бъде една важна помощ. Тя съдържа осем медитации и ще се предложи на читателя така, че той, когато прави тези медитации, да добие нещо за своя душевен живот. Днес се опитам да охарактеризирам някои от представите, които могат да ни доведат до Пазача на прага. Изхождайки от това, ще се опитаме, минавайки край Пазача на прага, да охарактеризираме няколко гледки и изгледи, за да можем да вникнем още по-дълбоко в Христовото същество и Христовата инициация.

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ

Мюнхен, 28 август 1912 г.

За да стигнем до задачите на този кратък лекционен цикъл, се нуждаем от такива представи, до каквито стигнахме вчера, и от още някои, които също така трябва да имаме, ако искаме да охарактеризираме загатнатото завчера в програмната лекция.

Ще откриете, че навсякъде, където в литературата или на друго място се говори за инициацията, по някакъв начин се засяга онази загадка, която е толкова близка на всичко човешко: загадката на смъртта. И ще откриете, че във всичко, което бихме могли да наречем сведения, се посочва, че инициираният на някое определено ниво трябва да премине през подобно нещо в една по-различна форма от тази на преминаването през портата на смъртта. За окултистите тези сведения се основават действително върху истина. Защото опитностите, през които се преминава при издигането в духовните светове, имат общо с онези опитности, през които човек трябва да премине при следващите природата преходи от живота в сетивното тяло към онзи различен живот, който се осъществява в една съвсем различна обвивка между смъртта и едно ново раждане. Ако наистина искаме да се приближим към онова, за което става въпрос, първо трябва да попитаме: Като какъв се познава всъщност човекът в обикновения живот? Може би не е много интересно да се повдига един такъв абстрактен въпрос, но за разбирането на процеса на инициация е необходимо да обърнем поглед към този въпрос: Като каква именно се познава душата?

Каква е по време на съня, душата не знае, тъй като сънят преминава или в безсъзнание, или пък в него се вмъкват сънища, които трябва да бъдат тълкувани чрез окултизма, ако човек иска да ги разбере по правилен начин. При въпроса: Какво е човекът, какво е неговата душа в обикновеното сетивно битие? – може да бъде разглеждан само въпросът за дневния

живот. Но ние знаем, че на първо място на разположение са онези врати, които наричаме наши сетивни органи, през които в душата ни се вливат светът на цветовете и на светлината, светът на звуците, светът на миризмите, светът на топлината и студа и т. н., и това, което в сетивното битие наричаме свой свят, е всъщност само резюме на всичко, което се влива през вратите на нашите сетива. След това имаме инструмента на нашия разсъдък, на усещанията си, на волята си. С него преработваме онова, което идва срещу нас от външния свят. В душата ни се пораждат страсти, желания, стремежи, удовлетворения, неудовлетворения, блаженства, разочарования и т. н., и ако обхванем с поглед всичко, което човекът знае за себе си, то е именно всичко това. Ако искаме да познаем какво е вътрешен свят за обикновения живот, не можем да споменем нещо друго, освен сумата на това, което бе охарактеризирано сега. В добавка човек може да се наблюдава също и отвън. Той може да наблюдава тялото си. Посредством многостранните факти, които няма нужда да излагаме в подробности, той осъзнава, че трябва да разглежда тялото си като инструмент за будния дневен живот по време на живота между раждане и смърт. В този живот се намесват копнежите, които вече засегнахме, намесва се копнежът да се разбере какво е всъщност човекът в рамките на границите между раждането и смъртта. Копнежът произлиза от това, което би могло да се нарече житейска тъма. Но за него отначало човек не знае нищо, няма преживявания за него в обикновеното сетивно битие. Преживяванията му са такива, че будният ден се изпълва с надигащи се и спадащи нагони, желания, сетивни усещания, представи, комбинации на разума и т. н. Сега да се позовем на онова, което се яви пред погледа ни в края на вчерашната ни лекция. Обърнахме вниманието върху това как, идвайки на границата между сетивното и духовното битие, човек трябва да промени представите си, как трябва да изостави онова, което е мислил за грозно и красиво, за истинско и погрешно, за добро и зло, тъй като тези понятия съдържат съвсем различно значение и отиваща в съв-

сем различна посока стойност, престъпи ли човек в духовния свят. Оттук вече можем да придобием идея за това как трябва да се променим, ако искаме да навлезем в духовния свят. И сега, след като наблюдавахме това, което човекът знае за себе си в будния дневен живот между раждане и смърт, във връзка с казаното вчера можем да попитаме: Какво от онова, което знае за себе си, човек може да вземе със себе си отвъд границата, на която стои Пазачът на прага? Какво от всичко, което е преживял и изпитал като нагони, желаня и страсти в сетивния живот, кое от своите усещания и представи, от понятията на разума и преценките, които прави, може да вземе със себе си през границата, на която стои Пазачът на прага? Към първите крачки на инициацията спада това, той да узнае: от всичко, което можахме да споменем, от това, което е самият човек, не може да се вземе нищо! И въобще не е преувеличено или казано парадоксално, а дословно вярно, когато казваме: От всичко, за което може да се говори в сетивния живот, в духовния свят човек не може да вземе нищо със себе си, а трябва да остави всичко на границата, на която стои Пазачът на прага.

Изяснете си още нещо: на всичко онова, което в сетивното битие човек знае като своя същност, все пак му е присъщо нещо, нещо много значително, а именно в действителност това, за което става въпрос при първите стъпки на инициацията. Присъщо му е, че човек обича това, за което никак не му харесва да бъде използвано обичайното, малко несимпатично понятие за егоизъм. Не можем да приключим с това да се каже: Човекът трябва да се освободи от егоизма си и тогава ще навлезе безкористен в областта на духовния свят. Ако трябва да говорим тривиално, това е казано твърде лекомислено. Този егоизъм е в по-скритите, по-фините части на неговото съществуване, вътрешно взаимосвързано с онова, което в живота си не само егоистично смятаме за ценно, а трябва да го смятаме за ценно, защото чрез това сме хора в света, в който трябва да живеем. Ние сме хора посредством това, че можем да запазим онова, което научаваме, и че по определен начин можем да ми-

слим за него, че можем да преживяваме. Посредством всичко това сме хората, които сме. И това, което можем да направим като постижение в обикновеното сетивно битие, го правим благодарение на факта, че ценим способността си да съхраняваме в своята личност, в индивидуалността си това, което преживяваме. А ако не оценявахме това, което преживяваме, щяхме да станем лентяи или инертни хора в живота и нямаше да постигнем нищо в обикновения свят. Следователно би било повърхностно да кажем: Егоизмът трябва да се разглежда като нещо вредно при всички обстоятелства. Защото в по-фината си част той означава силата, която движи човека напред в света, в който той е инкарниран. И все пак: трябва да бъде изоставено всичко, то трябва да остане назад, да остане поради простата причина, че е непригодно за света, в който трябва да встъпим. Както сетивното ни тяло е непригодно за желязна баня от 900 °С, така и това, което наричаме своя личност, заедно с всичко, което обичаме в обикновения свят, е непригодно за духовния свят. И трябва да го оставим зад себе си поради причината, че би ни се случило нещо подобно на подлагането на желязна баня от 900 °С: не бихме могли да имаме престой там, тъй като ще бъдем унищожени.

Сега ще възникне една мисъл, която е разбираща се от само себе си и която е нужно само да схванем и почувстваме в нейната дълбочина: Ако се освободя от всичко, което съм, за което изобщо можем да говорим в сетивното битие, тогава какво ми остава всъщност? Мога ли тогава самият аз да навляза в духовния свят, ако преди това трябва да се освободя от себе си? Нещата стоят така, че човек не може да вземе със себе си в свръхсетивните светове нищо от това, което знае за себе си, и че всичко онова, което може да вземе в тези светове, е нещо, за което той не знае нищо в обикновения свят. Това са скритите, лежащи в основите на душата битийни елементи, които се таят вътре в човека и за които той не знае нищо. А те трябва да са толкова силни, че човекът да може да въведе в духовните светове необходимото от това, за което не знае,

щом трябва да се освободи от всичко онова, за което знае. За да може тази мисъл – или по-добре казано усещане – да бъде схваната в дълбочина, свържете това, което беше казано, с обикновената мисъл за смъртта. От само себе си разбиращо се за обикновения сетивен живот е, че човек обича всичко онова, което може да обозначи. И тъй като той не знае повече за себе си, при копнежа по безсмъртие той има копнеж да задържи това, което обича в сетивното битие. Затова ужасът може да стане толкова голям и може да се появи изпълване със страх от духовния свят, тъй като трябва да се породи мисълта: Ти навлизаш в една нереална неопределеност, не знаеш дали там можеш да се съхраниш, защото това, за което знаеш, е изгубено за теб!

Към инициацията спада това, че намиращото се в скритите основи на душата като битийни елементи трябва да бъде изведено и доведено до съзнанието още по време на сетивния живот. Това става отчасти чрез средствата, описани в „Как се постигат познания за висшите светове“, като от основите на душата в съзнанието се извеждат преживявания, които в същото време излизат като сгъстен, усилен душевен живот. Този усилен душевен живот, за който човек иначе нищо не знае, може да премине в духовния свят. Оттам човек се подготвя чрез медитации, концентрации, чрез това, което в „Пазачът на прага“ е наречено „мисловно силно поведение на душата“, за това да вземе нещо със себе си в духовния свят, да може да бъде нещо там. Какво обаче се случва с това, от което той се е освободил?

Това е нещо изключително важно. Преди всичко, ако желаем да го опишем образно и нагледно, действително би могло да се каже: Това, за което може да се говори в сетивния свят, за което се знае, от него човек се освобождава на границата при Пазача на прага, все едно да съблече дрехите си и да премине без дрехи по отношение на всичко душевно в духовния свят. Образно това е казано съвсем правилно. Но инициацията прави необходимо да се случи не просто това, но да се случи

и още нещо: а именно, че човекът трябва да отхвърли от себе си своята личност и всичко, което има, но все пак взема нещо от това, иначе се загубва цялата връзка с битието, за което единствено е знаел преди. Значи човек все пак трябва да вземе нещо! Тук стоим пред едно противоречие, което обаче е много лесно за разрешаване: това, че трябва да оставим всичко зад себе си и все пак да вземем нещо от оставеното. Лесно ще разберете какво става с душата, когато преминава през този процес, ако направя сравнение с едно явление от обикновения живот. В живота също има подобен процес, който можем да сравним с този, въпреки че последният е много по-силен като усещане, много по-бурен. Това е процесът, когато си спомняме за нещо, което сме преживели през живота си. Това, което сте преживели вчера, сте го оставили зад себе си, ала в спомена си сте го взели със себе си. Става въпрос за това, че чрез предшествващи медитации, концентрации и т. н. човек се е подготвил така, че когато преминава през прага в духовния свят, той има силата да съхрани в един свръхсетивен спомен онова, което е оставил зад себе си. Ако той не е подготвен по съответния начин, няма силата да си спомни за това. Тогава за съзнанието си той е нищо, тъй като нищо не знае за себе си. Когато се намира вътре в духовния свят, човек си спомня за оставеното чрез един свръхсетивен спомен. Освен тези спомени не може да бъде взето нищо друго, а когато бъдат взети, те му запазват онова, което може да се нарече континуитетът, съхраняването на личността. Също и в обикновения живот човек изгубва връзката на съзнанието и с това всъщност и себе си, ако трябва да изтрие от съзнанието си и болестно да забрави неща, за които иначе би трябвало да си спомня. От непрекъснатите спомени зависи много в обикновения живот. От спомена в свръхсетивния живот – да се запази спомена за обикновения живот – зависи всичко, което прави възможно първите стъпки на инициацията. Този спомен е възможен и се появява чрез инициацията и чрез него можете отново да издърпате в отвъдната страна нишките за загадката на смъртта.

Когато човекът преминава през смъртта, той няма същите сили, които придобива чрез инициацията, но в известен смисъл получава сили, когато се освобождава от тялото си, тъй като други същества му помагат в свръхсетивния свят. Той получава възможността да си отговори на въпроса: Какво остава от моите душевни преживявания, когато съм преминал през портата на смъртта, как живее душата по-нататък? Това е най-важният въпрос. И благодарение на опита на посветените имате отговора: Душата живее по-нататък, защото в дълбоките, скрити основи на душата съществуват сили, които могат да запазят в спомен преживяното. Да си безсмъртен означава да имаш силата да можеш да съхраниш в спомен изоставеното минало битие. Това е истинското определение на човешкото безсмъртие. Чрез инициацията, чрез опита се доказва, че в човека живеят сили, които след отхвърляне на сетивното тяло дават възможност за спомняне на преживяното от човека в сетивното битие и изобщо. Така той съхранява себе си в бъдещето, така в бъдещото битие преживява миналото си битие като спомени. Почувствайте цялата мощ на мисълта, която се доказва след инициацията, и която може да бъде изречена с думите: Човешкото същество е от такъв вид, че чрез силите на свръхсетивния спомен носи собственото си същество през бъдните времена. Ако почувствате тази мисъл, ако в празнотата на всемира я почувствате така, че да си представите носещата се през вечностите душа, ще имате много по-добра дефиниция за това, което се нарича монада, отколкото може да ви бъде дадена чрез някакви философски понятия. Защото тогава чувствате какво е монада, едно затворено в себе си, носещо само себе си същество. За тези неща е нужно само да се придобият представи посредством инициацията.

Това е само едната страна на онова, което имам да Ви опишвам. Ако искаме да се приближим с чувстване към това, което може да ни даде представа за инициацията, трябва да разгледаме още по-точно първите стъпки на инициацията. Да предположим, че даден човек чрез мисловно силно поведение

на своята душа или, да използваме една чуждица, чрез медитация е сигнал дотам, да може да възприема извън сетивното си тяло, да може да възприема в своето елементарно или етерно тяло. Това възприятие се преживява в онова тяло, което в отделните си части е по-тясно свързано с мозъка, а по-малко например с ръцете, преживява се в себевживяването в елементарното тяло посредством това, че човек има чувството: ти се разширяваш, ставаш по-широк, изливаш се в неопределените мирови ширини. Такова е субективното усещане. Но всъщност не става така, че човек да изтече в нереалното и неопределеното, а там всичко е конкретен живот. Човек се вживява в чиста конкретност и в същото време получава съвсем определени преживявания в това себеразширяване. Особено едно чувство може лесно да се запази и едва ли на някого – освен ако не съществуват напълно особени обстоятелства, – който преминава през първите стъпки на инициацията, ще му бъде спестена тази опитност. Това е опитността на страха, на боязънта, опитността сякаш се намиращ във всемира и нямаш почва под краката си, нещо угнетяващо в душата. Това са вътрешните преживявания, през които се преминава. Но има и нещо още по-важно. Когато в обикновения живот човек мисли, има някакви представи, когато оставя една мисъл да стигне до другите, предава собствената си мисъл на другите, той прибавя към нея и усещания, желания, воля и т. н. и при здравия душевен живот човек винаги ще има възможността да каже: Аз мисля това, но чувствам друго. И би било прекъсване, смушаване на здравия душевен живот, ако той не би имал възможността да говори по този начин. При израстването в елементарното или етерното тяло човек се разширява, но същевременно се разширяват и мислите. Той загубва усещането, че сякаш е в себе си, когато мисли, и придобива усещането, че пораства в елементарния свят, който е протъкан от мисли и тези мисли мислят *себе си*. Това се явява като преживяване. Получава се така, че все едно човек е заличен и мислите мислят *себе си*, все едно че чувствата, които човек сам има или които имат

нещата, се чувстват, сякаш човек сам не би могъл да иска, а всичко това у него се пробужда към воля. Да бъдеш отдаден на обективността, на света, това е чувството, което се изпитва. Но по правило е така – и това отново е едно преживяване при първите стъпки на инициацията, – че се присъединява и друго чувство. В същата степен, в която човек се разширява, в която мислите сами мислят, чувствата се чувстват, съзнанието става все по-слабо и по-слабо, понижено; знанието се притъпява.

Сега е налице необходимостта в душата да се остави да влезе нещо съвсем определено. Налице е необходимост тези неща да бъдат разбрани от душите възможно най-точно. Затова в книгата си „Път към себепознанието на човека“ систематизирах, макар и не съвсем същите, ала подобни неща, които отиват в същата посока, и ако свържете лекциите с тази книга, можете да извлечете някои изводи. Тогава трябва да навлезе едно съвсем определено душевно съдържание, което човек сам предизвиква, подобно на това, което описах вчера. Човек трябва да упражнява именно себесъзнание, трябва да се опита безпощадно, безцеремонно да се укори за истински големите недостатъци, които има, така че пред душата му да се яви фактът доколко малко всъщност отговаря той на великия идеал на човечеството. Човек трябва да се вживее в това твърде малко съответствие с големия идеал на човечеството: истински медитативно, истински мисловно силно да извика пред душата си своите морални или други слабости. Когато той прави това, става по-силен чрез него. И това, което вече е започнало да избледнява, което вече се е представило така, сякаш е искало да изчезне в едно голямо душевно безсилие, отново става по-светло. Човек отново започва да го вижда. Но при този случай той разбира нещо друго, което може да се изрази с прости думи, което обаче при първите стъпки по пътя към инициацията е потискащо и дори поразяващо. Всичко това са думи, отнасящи се до душевния живот, а не до телесния, защото на този, който бива въведен в духовния свят по правилен начин, непрекъснато му се дава и такава напът-

ствие, че не може да става дума за външни телесни опасности. Ако наистина съблюдава точно тези съвети, такъв човек може да си остане същият във външния живот, въпреки че вътре се надигат и спадат всякакви болезнени и мъчителни неща, разочарования, а може би също и предчувствено блаженство. Но през такива неща трябва да се премине, защото в тях се намират зародишите на по-висшето виждане, на по-висшето разбиране. Човек се научава да разпознава нещо: докато се учи да наблюдава, възприема, преживява извън физическото тяло, като стига до това да живее в елементарното тяло, научава, че израства в елементарния свят по описания начин. Обаче след като направи това, което бе описано, той се научава да познава причината за това защо този елементарен свят изчезва като вид безсилие, което бихме могли да изразим със сухи думи по следния начин: Този свят не го харесва, намира, че той не му подхожда. Това замъгляване, това изчезване е просто израз на факта, че той не го пуска вътре. Но когато човек се упреква за своите грешки, той става по-силен и отново става по-светло това, което преди е било изчезнало. Посредством това обаче се придобива ясното чувство: около теб се намира един свързателен свят от елементарен вид, но ти можеш да навлезеш в него само до определена степен. Той те пуска вътре само до степента, до която ти самият ставаш по-силен в морално и интелектуално отношение, иначе не; и ти го показва чрез това, че изчезва.

Това е напрегнатото, потискащото или понякога изтощаващото, в известен смисъл борбата за духовния свят и съзнанието, доколко недостоеен е човек за него. Като продължава енергично със себесъзнаването и мисловно силното поведение на душата, следователно с медитиране, концентриране и себепроникване с морални импулси, човек може все повече и повече да навлиза по такъв начин в елементарния свят. Но това навлизане в елементарния свят всъщност е само първото ниво на инициацията. Ако искаме да говорим за следващото ниво, трябва да обърнем внимание на едно изключително сво-

еобразно явление, за което всъщност няма точно съответствие в обикновеното сетивно битие.

Това, в което човек живее, след като може да възприема елементарно, е неговото елементарно тяло. Но той го е имал и по-рано. Разликата в елементарното тяло преди и след свръхсетивното наблюдаване се състои само в това, че чрез инициацията то сякаш се съживява. Докато преди това сякаш е спяло, след това то се съживява. Това е подходящият израз, който може да се използва за тези неща. Но ще се забележи и още нещо. Когато човек е придобил способността чрез едно или друго средство, което е открил в душевния живот, да вижда един или друг факт или пък едно или друго същество в духовния свят, той вижда именно това същество. Предположете, че в подготовката си сте стигнали дотам да виждате едно същество или пък и някое друго същество. Ако поддържате същата сила, вероятно винаги ще виждате отново това или пък друго същество. Това не представлява никаква трудност. Нещо друго обаче не виждате лесно. Когато прекъснете за известно време и след това отново се върнете, виждате отново същото. Накратко, в елементарния свят не е така, както е в сетивния свят. Щом за последния очите са веднъж готови, те виждат всичко възможно. Щом ушите са веднъж готови, те чуват всичко. Не е така в елементарния свят. Там трябва винаги наново да подготвите частите на елементарното си тяло от участък на участък, от вид същество до вид същество. Там трябва да претърсите целия свят, трябва да събудите елементарното си тяло отново и отново за всяко отделно същество. Защото човек създава само една връзка, едно сродство с това, което веднъж е видял, за което веднъж е събудил етерното си тяло, и трябва да събужда все нови и нови връзки. Това не може да направи само етерното тяло. То не може да се владее, може да се връща само към същото същество или да чака, докато бъде подготвено да види други същества. Човек, който е преминал през първите стъпки на инициацията, и комуто се е удало да види едно или друго същество, един или друг процес, все още не

може да се ориентира в духовния свръхсетивен свят, не може това, тъй като няма свободен достъп до съществата, не може свободно да сравнява едно същество с друго. Ако трябва да се ориентира, той не трябва просто да гледа, а решително да каже: това или онова е същество, а това пък е процес – така трябва да може да се сравнява в свръхсетивния свят. Човек трябва да може да измине пътя от едното до другото, трябва да може да се ориентира. Това ориентиране също трябва първо да се научи. То се научава чрез това, че с помощта на продължаващо медитиране, себеизпълване с морал се чувства да израстват сили, които посредством тяхната дейност човек усеща като нещо много забележително. И ако искаме да го опишем, трябва да се върнем към това, че елементарното тяло е налице и в обикновения живот, но е постоянно спящо, и че човек трябва първо да го събуди за свръхсетивното възприятие. Но той трябва да има в душата си силите, за да го събуди. Това, което прави там, човек преживява по много специален начин. Мога да го разясня само чрез едно сравнение.

Представете си, че заспивате и знаете: в леглото лежи твоето тяло, не можеш да го докоснеш, но си съзнателен за това, че то е там. Ти обаче влизаш в един духовен свят и след известно време се връщаш, за да събудиш отново това тяло. Това може да се случи съзнателно. Но при човека в обикновения живот това се случва несъзнателно. През това, което Ви описах, преминава всеки човек. Относно своята телесност той бива буден и спящ, и той е този, който се събужда. Само дето няма съзнание, че е този, който събужда физическото си тяло. Когато човек е преминал през първите стъпки на инициацията, той вече има това съзнание. Следователно действително е така, че човек знае: ето това е твоето елементарно тяло. По отношение на него той стои така, че чувства: това е по-тясно свързаната част, която съответства на мозъка, това – далеч по-подвижната част, която съответства на ръцете, а това – последното може да се стори и парадоксално – най-подвижната част, която съответства на краката. За всичко това човек знае,

но то спи у него. И докато той продължава да се развива, да прави необходимите вътрешни душевни приготовления и да ходи в духовния свят, това представлява едно непрестанно събуждане. Веднъж човек събужда един участък, друг път – друг; веднъж разгаря едно движение, друг път – друго. Накратко, това е съзнателно съживяване на елементарното тяло, така че човек би могъл да говори за спящо състояние на елементарното тяло, в което то е обикновено, и за будно състояние, в което човек го носи през инициацията. Това е разликата по отношение на съня и будуването при физическото тяло и при елементарното тяло: при физическото тяло спането и будуването са редуващи се състояния, те се случват едно след друго; при елементарното тяло не се случва такава последователност, а едновременност. Така някой може да стигне до това, че по пътя към инициацията чрез тези първи мерки да събуди много по отношение на елементарните части на главата, докато всичко все още е в дълбок сън, що се отнася до ръцете или краката. Докато при физическото тяло е така, че то веднъж спи и след това будува, при елементарното тяло спящите и будуващите части са една до друга. И напредъкът се състои в това спящите части все повече да се превръщат в будуващи. Това е всъщност, което човек прави.

Ако човекът не беше духовно същество, не би могло да се случи това, което приведох като пример, тогава той не би могъл да има физическото си тяло, лежащо в леглото и да възприема това как го събужда. Обаче душевното е още по-самостоятелно в сравнение с всичко, което се събужда тук. Това, което то събужда участък по участък, не е елементарното тяло. То е нещо друго. И когато схванете идеята: в твоята душа има нещо, което изпълнява дейно господство върху елементарното тяло, така че да го събужда участък по участък, тогава имате конкретна представа за това, което се нарича астрално тяло. Да се живее в астралното тяло, да се изживява в астралното тяло, означава: да се изпълниш с един вид вътрешна силова същност, която е в състояние да събужда участък по участък

спящото елементарно тяло за съзнателен живот. Следователно съществува едно състояние, което може да се опише така: сега човек се изживява извън физическото тяло, изживява се обаче не само в елементарното тяло, а и в астралното тяло.

За да ни стане ясна тази стъпка от инициацията, е необходимо да бъде усвоена различителна способност за това, което може да се изживее чисто вътрешно, когато човек навлиза в елементарното си тяло. Описах какво се изживява, когато човек навлиза в елементарното или етерното си тяло: той се разширява, прелива. Това е конкретното усещане. Но това е най-важното общо чувство, което човек има: че намира навън от физическото си тяло, че става все по-широк и по-широк и се излива в мировите далнини. Вживяването в астралното тяло и съзнателният живот в него, които събуждат елементарното тяло участък по участък, са свързани и с още нещо: с изскачане извън себе си и с разбиране на нещо, което е било отвън; не разширяване на това, което вече е. Когато човек е в елементарното тяло, той знае: физическото тяло също му принадлежи. Когато обаче се вживее в астралното тяло, знае: чувствам се така, все едно че за първо съм живял в себе си, след това извън себе си и съм проникнал в нещо друго, и сега физическото ми тяло – а може би и елементарното – е малко извън мен; аз съм нещо, в което по-рано не съм се намирал и сега физическото ми тяло е нещо, което е станало мой обект, и вече не е мой субект; аз го наблюдавам отвън.

Това себенадскачане, да бъдеш свой собствен наблюдател и да се разбираш, представлява преходът към битието в астралното тяло. Когато човек премине там, когато е направил този скок и знае: това съм аз сега, гледам себе си, както преди някое растение или камък – тогава се изпитва преди всичко едно чувство, за което може да се каже, че няма да бъде спестено на първите нива на никого от посветените. Това е усещането: сега съм в свръхсетивния свят, той се разширява до безкрайност. Не може да се каже „във всички посоки“, тъй като той има много повече посоки, а също и съвсем други

измерения, отколкото обикновеният свят. Човек със своя живот е вътре в астралното тяло – и навсякъде светът, безкрайно разширяване, никъде някое същество, а самият човек – сам! И той бива завладян от нещо, което може да се нарече така: засиленото в най-висока степен душевно чувство за самота.

От това дали човекът ще понесе такива чувства, дали ще съумее да премине през тях, от тяхното преодоляване зависи придобиването на сили, които да го водят по-нататък, които се превръщат в ясновидски сили. И в най-висша степен реално става това, което се опитам да въведа с няколко реда в драмата „Пазачът на прага“, когато Мария води Йохан в безкрайните ледени полета, където човешката душа е сама, съвсем сама. И ако човек е вътре в тази самота, той трябва да чака, търпеливо да чака. От това дали той може да чака, дали е придобил достатъчно морална сила, за да може да чака, зависи много. Защото тогава става така, че човек може да си каже следното: Да, сега съм в безкрайностите съвсем сам, но в мен се надига нещо като чисти спомени, които все пак не са никакви спомени. Казвам „като чисти спомени, които все пак не са никакви спомени“, защото всички спомени в обикновения живот са такива, че човек си спомня за това, срещу което някога се е изправил, което някога е преживял. Но помислете си, че стоите там с вътрешността на вашата душа, и изплуват представи, които изискват да ги свържете с нещо. Но вие никога не сте ги изживявали. Знаете, че тези представи се свързват със същества, но вие никога не сте се изправяли срещу тези същества. Това вътрешно надигане на един свят, който е непознат, за който обаче човек знае: аз го нося в себе си, това са чисти отражения, това е следващото, което принадлежи към преживяванията по пътя към инициацията.

И тогава човек преминава през една особена опитност, опитността, че може да придобие отношение към това, което изплува като представи, че може да обича и да мрази това, което изплува, че може да питае страхопочитание към някого, високомерие спрямо другото. Не възниква само сума от въ-

трешни представи, а се поражда нещо като надигащи се и заглъхващи свръхсетивни чувства и усещания. Човек е съвсем сам със себе си, сам с вътрешния си свят, който изплува там. Отначало той не знае нищо, освен някаква неопределена тъма, но е изпълнен с отношение към тези неща. Да вземем един характерен пример. Нещо, което изплува като образ, му влива любов. Сега човек е в силно изкушение. Появява се едно ужасно изкушение, тъй като сега човек обича нещо, което е в самия него. Той е подложен на изкушението да обича нещото затова, че то принадлежи на самия него, и трябва с всички сили да работи за това да не обича това същество, защото го има, а затова, защото то представлява едно или друго нещо, въпреки че е в него. Задача става да се направи безкористно това, което е в самите нас. А това е тежка задача, задача, с която не може да се сравни нищо душевно в обикновения сетивен свят. В обикновения сетивен свят въобще не е възможно човек да обича напълно безкористно това, което е вътре в него. Обаче той трябва да направи това, когато стигне там. Чрез това, че озарява съществото със силата на любовта, то самото излъчва сила и посредством това човек забелязва: това иска да излезе извън него. По-нататък той забелязва: колкото повече може сам да прилага любов, толкова повече то получава силата да пробие нещо, което е подобно на обвивка в него, и да проникне в света. Ако го мрази, то също така придобива сила, но тогава то го стяга, притиска го и си пробива път, подобно на това белите дробове или пък сърцето да искат да си пробият път навън през кожата. Това става с всичко, с което човек влезе в отношение чрез любов или омраза. Но разликата между двете преживявания е тази: това, което човек обича безкористно, си отива, но той чувства, че то го взема със себе си, човек сам изминава пътя, който то изминава. Това, което човек мрази или пък по отношение на което е високомерен, разкъсва обвивката, отива си и го оставя сам и той остава в самотата. На едно определено ниво човек забелязва много силно тази разлика: той бива взет или изоставен. А когато е взет, има въз-

можността да отиде до съществото, което е преживял в своето отражение. Научава се да го познава. И посредством това, че у някого изплуват отраженията на съществата, които още не познава, и че добива връзка с тях, човек излиза извън себе си и стига до цялото население, с което се запознава в един втори духовен свят. Човек се вживява в един свят, който обикновено се нарича деваканически свят, същинския духовен свят, а не в астралния свят. Защото е абсолютна безсмислица той да отиде в астралния свят чрез астралното си тяло, което описах като будител на елементарното тяло, не – той навлиза в същинския духовен свят, който в моята „Теософия“ се нарича духовната страна, и е изправен срещу чисто духовни същества.

За това как човек се запознава по-нататък с тях, за това как се степенуват, как се превръщат в това, което се описва като света на Висшите йерархии, които познаваме от Ангели до Серафими, ще говорим утре.

ПЕТА ЛЕКЦИЯ

Мюнхен, 29 август 1912 г.

Вчера се опитах да характеризирам разликата между изместването извън физическото тяло към преживяването, чувстването в етерното или елементарното тяло и в астралното тяло с думи, които са възможни само за описанието на такива неща. Също така отбелязах, че преживяването протича така, че себевживяването в елементарното или етерното тяло се отличава като един вид изтичане в далнините на света – при което човек напълно запазва съзнанието, че струи от един център, а именно от собствената си телесност, – към всички посоки в безграничното. Обаче преживяването в астралното тяло се представя така, че се възприема като едно изскачане извън себе си и скок в астралното тяло, така че човек едва сега се чувства като преживяващ наистина дотолкова извън физическото си тяло, че усеща всичко, което е бил във физическото си тяло, което нарича „себе си“ във физическото си тяло, като нещо, което има извън себе си, като нещо биващо извън себе си. Човек е вътре в някой друг. Още вчера загатнах за това, че светът, срещу който се намира той тогава, съгласно с моята „Теософия“ например трябва да носи наименованието духовната страна. Също би могло да се каже, че това е нисшият ментален план, защото би било неправилно да смятаме, че когато по правилен, безкористен начин съумява да живее в астралното тяло, човек се намира в това, което обикновено наричат астрален свят, тъй като с тази дума се свързва нещо нисше.

Разликата между живота, наблюдаването и преживяването в сетивния свят и преживяването в астралното тяло в духовната страна е абсолютна, извънредно голяма. Тъй като в сетивния свят сме изправени пред вещества, сили, неща, процеси и т.н. Също сме изправени и срещу същества в сетивното битие, пред всички същества, извън тези от другите природни царства, стоим като пред собствените си близни,

доколкото имаме основание да ги наричаме по този начин. В сетивното битие стоим пред тези други същества по такъв начин, че знаем, че тези същества приемат в себе си вещества и сили от света именно на сетивното битие, проникват се с тях и посредством това живеят с живота, който протича съгласно природните закони и чрез силите на външния свят. Накратко, в сетивното битие трябва да правим разлика между природни процеси и съществата, които живеят в рамките на тези природни процеси и се проникват с техните вещества и сили. Имаме природните процеси и съществата.

Ако в астралното тяло възприемаме духовния свят, тогава не можем да правим тази разлика по същия начин. В този духовен свят всъщност стоим само пред същества, на тези същества не им противостои това, което бихме могли да наречем природен процес. Всичко, което може да се срещне, е същество, към което човек бива воден по начина, който беше набелязан вчера. Навсякъде, където има нещо, то е същество и човек не може да каже както в сетивното битие: Там е едно животно, а там са външни вещества, които биват изяждани от него. Тази двойственост не съществува там, а това, което е, е същество. И как трябва да се отнася към тези същества човек, също така казах: това е главно светът на йерархиите, който често сме характеризирали от други гледни точки. Човек се научава да познава света на йерархиите в последователността на неговите степени, започвайки от онези същества, с които първо се запознава, като Ангелои и Архангелои, Ангели и Архангели, както се наричат те в нашата терминология, и стигайки до съществата, за които на човек му се струва, че почти се изгубват – толкова неясни стават те, – Херувимите и Серафимите. Но едно нещо е възможно, когато човек се намира в тези светове: да изгради връзка с тези същества. Това, което човек е в сетивния свят, той трябва да изостави отнапред в смисъла на вчерашните изложения. Но както казах, той все пак го запазва в спомена. Внася спомена за преживяването в тези светове и както в сетивното битие гледа назад към спомените, така сега

гледа от по-висшия свят назад към това, което е в сетивното битие, има го в споменната представа.

Сега е добре, ако човек прави първите стъпки на инициацията в по-висшите светове, да се научи да различава една първа стъпка от следващата такава. Не е добре, ако не може да се научи да прави тази разлика. По същество тя се състои в това, че той се научава най-добре да се ориентира във висшите светове, ако в първите споменни представи, които пренася там и които му напомнят за сетивното битие, не носи представата за собственото си физическо тяло и неговата форма. Изпитано е, че е по-добре. И всеки, който трябва да даде съвет за упражненията, които трябва да се правят, за да се предизвикат първите стъпки на инициацията, се грижи за това към първите споменни представи след прекрочване на границата, след стигането до Пазача на прага, да не се включва представата за формата на физическото тяло, а първите споменни представи по същество да са такива, че да могат да бъдат обобщени с обозначението: морално-интелектуално усещане на себе си. Отначало човек би трябвало да усеща как трябва да се оценява морално, трябва да чувства какви морални или неморални склонности има, какво чувство за истина или за повърхностност има, следователно да чувства каква оценка може да си даде като душевен човек. Това е, което се явява като първо усещане. То не се явява така, че да може да се изрази най-добре с думи, заети от сетивното битие, тъй като когато човек навлиза в духовния свят, преживяването е много по-интензивно свързано с нас, отколкото е нещо подобно в сетивното битие. Щом като човек е направил нещо, с което не може да бъде съгласен морално, цялото вътрешно битие, което има там, се изпълва с нещо като горчицина, с нещо, което се разширява в света, в който се е вживял, като изпълва този свят с аромат на горчицина, при което нямам предвид сетивен аромат, но човек чувства да се приближава една проникнатост с аромат на горчицина. Това, което може да се оправдае морално, е изпълнено със симпатичен аромат. Би могло също така да се каже: ако

човек не е бил съгласен с нещо, сферата, в която навлиза, е тъмна, мрачна. Ясна и светла е сферата на света, в който навлиза той, ако може да бъде доволен от себе си. Такива трябва да бъдат оценките от морален или интелектуален вид, които човек може да си даде и които изпълват като атмосфера света, в който влиза, за да може да се ориентира добре там. И така, най-добре, когато усеща душевно този свят, и когато, след като се е запознал добре с това душевно чувстване – да кажем на духовното пространство, – се явява споменът, който може изцяло да има формата и образа също и на това, което е физическа телесна форма в сетивното битие, така че той като че ли се вмества в новопридобитата морална атмосфера.

Това, което ви описах тук, не може обаче да се появи примерно само посред дневния живот, така че да се получи навлизане в духовния свят, когато човек е направил съответните стъпки към инициацията; той може да влезе и по друг начин. Дали ще влезе по един или друг начин зависи всъщност от кармата на отделния човек, зависи от вида на склонностите му. Не може да се каже дали единият начин на навлизане е по-добър или по-малко добър; може да се случи по единия или по другия начин. Може да се случи посред бял ден човек да бъде въвлечен в духовния свят, но може да стане и така, че да се получи нещо като изживяване, свързано със съня. Обикновеното преживяване, свързано със съня, е такова, че с навлизането си в съня, човек става безсъзнателен, и че със събуждането отново възвръща съзнанието си, като след това през дневния живот – с изключение на спомените за сънищата – няма спомен за живота по време на сън. Той го изживява безсъзнателно. За първите стъпки на инициацията може да се получи така, че нещо друго да се разпространи в живота по време на сън и да се получи различен начин на заспиване. Човек преживява друг вид съзнание с навлизането си в живота по време на сън. То продължава, прекъсвано повече или по-малко от периоди на безсъзнателност, различно дълго, в зависимост от това доколко е напреднал човекът, но впоследствие, когато наближи су-

тринта, отново изчезва. В първите моменти след заспиването настъпва това, което може да се нарече спомен за моралното поведение, за душевните качества. Този спомен е особено силен след заспиването и все повече отслабва с приближаване на събуждането.

Това, което настъпва вследствие на упражненията за първите стъпки на инициацията, е осветляване, просветляване на сънното съзнание, което иначе е безпаметно, със съзнателност. Така човек успява да навлезе в по-висшите светове, чувства, че им принадлежи. Но сега този живот вътре в света, в който всичко е същество, трябва да бъде характеризиран спрямо обикновения живот на сетивното битие по следния начин. В сетивното битие пред наблюдателя стои например саксия с цветя, наблюдателят стои пред нея, саксията с цветя е отвън, извън него, той я наблюдава, като застава и я гледа. С такова наблюдение изобщо не можем да сравним преживяването в по-висшия свят. Бихте си създали напълно погрешна представа, ако вярвате, че там човек се разхожда наоколо и вижда съществата също така отвън, като застава и ги гледа, както в сетивния свят наблюдава букет цветя. Не е така. И ако човек иска да сравни нещо в сетивното битие с начина, по който стои той по отношение света на йерархиите, то може да е само следното. Това е сравнение, от което се нуждаем, за да могат нещата да станат ясни.

Да предположим, че седате някъде и си поставяте за задача не да размишлявате за едно или друго нещо с усилие, а засега искате всъщност да не мислите за нищо особено. Как непредизвикано тогава у вас се надига някаква мисъл, за която отначало не сте мислили. Тя заангажира душата ви до такава степен, че я изпълва, така че можете да стигнете до чувството: повече изобщо не можете да различите тази мисъл от себе си самия, станали сте едно цяло с мисълта, която е изплувала. Ако имате усещането, че мисълта живее и влече душата ви със себе си, тя е свързана с нея; също така би могло да се каже, че мисълта е във вашата душа, както и душата в мисълта – това

в сетивното битие е нещо подобно на начина, по който човек се запознава със съществата от по-висшите йерархии. Думите „човек е до тях, извън тях е“ губят всякакъв смисъл. Човек е с тях така, както мислите живеят с някого, но не така, че да може да се каже: мислите живеят в някого, а така, че трябва да се каже: мисълта се мисли в него. Те се преживяват и човек съпреживява преживяването на съществата. Човек е вътре в съществата, той е едно с тях, така че е излял цялата си същност в сферата, в която живеят съществата и съпреживява тяхното битие, като знае съвсем точно, че те се изживяват в нея.

Никой не трябва да си представя, че веднага след първите стъпки по пътя към инициацията, ще има чувството, че изживява всичко, което изживяват тези същества. Той изобщо няма нужда да знае нещо повече от това, че по отношение на тези същества е поставен по такъв начин, по какъвто в сетивното битие е по отношение на някой човек, когото вижда за пръв път. Основанието на израза „съществата се изживяват в някого“ си остава в сила и все пак при първото запознанство човек не се нуждае да знае повече от това, което знае за човек, когото среща за пръв път. По този начин се получава съпреживяване. То става все по-интензивно и по-интензивно и посредством това човек прониква все повече и повече в същността на тези същества.

Сега обаче към това, което бе описано като духовно преживяване, се прибавя нещо друго. С това се свързва едно определено основно чувство, което се явява в душата като вид реален резултат от всички отделни преживявания. Това е основно чувство, което мога да ви представя може би посредством неговата противоположност. Точно противопоставено на това основно чувство, което човек преживява там, в сетивния свят, е това, което се преживява, когато човек стои на някакво място и гледа какво има около него. Помислете си, че някой стои в средата на залата и вижда всичко, което е там. Той би казал: тук е този човек, там – онзи човек и т. н. Това би било отношението му към околния свят. Това обаче е обратното на основ-

ното настроение, което човек има в току-що характеризирания свят. Там не може да се каже: аз съм тук, там се намира едно същество, а там пък – друго, а трябва да се каже: аз съм това същество. Защото фактически това е вярното усещане. Същото, което току-що казах за всички отделни същества човек изпитва също и по отношение на целокупността на света. Самият човек всъщност е всичко. Това пребиваване в същността се разпространява върху цялото душевно настроение. Това душевно настроение действително е налице, когато времето от заспиването до събуждането се изживява съзнателно. При съзнателното преживяване човек не може да се чувства по друг начин, освен че е излят върху всичко, което преживява, че е във всичко, чак до края на света, който въобще още може да възприема.

Веднъж опитах следното и бих искал да го вмъкна тук като епизод, не за да ви кажа нещо особено, а само за да стана по-ясен. Още преди години ми направи впечатление, че определени повече или по-малко свръхсетивни състояния ни се явяват като отражение във великите поетични творби. Имам предвид именно това, че ако ясновидецът си изясни какво е основното настроение на душата му при определени свръхсетивни преживявания и тогава погледне в световната литература, открива при наистина великите поетични творби тук или там такива настроения, които изпълват определени глави или откъси. Няма нужда това да са окултни преживявания на поета. Но ако желае отново да изживее като отзвук в сетивния свят това, което е преживял като душевно настроение, ясновидецът може да се обърне към една или друга поетична творба и да намери там нещо като сенковиден образ в съответната творба. Ако ясновидецът с неговия опит чете например *Данте*, от време на време има чувството, че в поемата се намира един отблясък, една сянка, която може да преживее истински в оригиналното ѝ състояние единствено по ясновидски път. И така веднъж опитах да потърся в поезията определени състояния, които могат да се опишат, за да получа нещо като

съответствие между преживяванията в по-висшите светове и това, което е налице като отражение във физическия свят. И се запитах: Не би ли могло да е така, че онова специфично душевно настроение, което се излива върху душата, когато се осъществява спане в пълно съзнание – следователно битие в по-висшите светове, както го описах сега, но по отношение на настроението, – да се намира в световната литература като отзвук на настроението? Във всеки случай не се получи нищо така директно. Но при друг начин на поставяне на въпроса се получи нещо. А тъй като преживяванията го позволяват, можем също така да попитаме: Как би усетило едно същество, което не е човек, следователно например някакво друго същество от по-висшите йерархии това душевно настроение, биването вътре в по-висшите светове? Или казано по-точно: Човекът се чувства вътре в този свят и гледа същества от другите йерархии. Как сега той може да попита в сетивния свят: Какво усеща друг човек по отношение на нещо, което ние самите усещаме? Така може да се постави въпросът по отношение на същество от по-висшите йерархии и човек има възможността да си изгради представа за това какво изживява някое друго същество. Тогава по отношение на живота в по-висшите светове, какъвто би бил възможен при истински съзнателния сън, човек може да си представи определен вид по-висше преживяване, отколкото е случаят при самия човек, но такова преживяване, на което човешката душа все пак е напълно способна. Следователно можем да мислим за дадено същество, което принадлежи към една по-висша йерархична редица, отколкото е човекът на земята, което обаче може да усеща по по-висш начин всичко човешко. Ако поставим въпроса така, следователно ако нямаме претенции към обикновения човек, а към един типичен човек, и си представим настроението, се получава възможността да се намери нещо в световната литература, за което във всеки случай може да се създаде разбирането: едно такова настроение е излято в отзвука, за който всъщност се получава вярна представа само в оригиналното

състояние, когато човек се пренесе в току-що описания свят. Без съмнение в европейската литература не се намира нищо, за което би могло да се каже: тук се усеща душевното настроение за това, което е излято върху душа, която се усеща във всяко едно нещо в характеризирания свят. Но е поразително това как човек започва да разбира по нов начин и да се чувства наново невероятно очарован, когато се остави под влиянието на това настроение в отзвука, произхождащ от твърденията на Кришна в „Бхагавад Гита“. Съвсем нова светлина се разлива върху редовете на Бхагавад Гита, ако човек си представи, че не в думите, а в излятото настроение в отзвука се съдържа това, което именно описах сега. Искан да спомена това само като илюстрация на ясновидството и да го опиша така, че да можете да вземете в ръце тази поема и да се опитате да откриете настроението, което е излято в нея, и изхождайки оттам, да придобиете чувството, което е съответстващото преживяване на ясновидеца, когато той съзнателно се прехвърля от дневния живот в съответните светове или когато съзнателността се разпростре върху съня.

Това настроение, това основно чувство е примесено с нещо друго, към него се присъединява още нещо. И наистина не мога да кажа нищо друго, освен да предизвикам разбиране за него, да се опитам да опиша дотолкова добре, доколкото е възможно, с думи – винаги трябва да се заемат думи от сетивното битие – какво се преживява. А то е горе-долу следното.

Доколкото изобщо чувства нещо от света, човек се чувства като излят в него. Всъщност той не усеща никъде нищо външно, освен само в онази точка от света, вътре в която е бил преди това. Това чувства човек като единственото външно нещо. Каквото е сгрешил, каквото добро е направил, него намира сбито в тази една точка от света. Това е външно. В останалото човек се чувства излят върху целия свят, заедно с това, което сам е причинил в света. Той има преди всичко чувството, че е безсмислица да изживява това отношение към света така, че да използва за това определени думи, които са естествени в

сетивното битие. Така например думите „преди това“ и „след това“ престават да имат смисъл. Тъй като със заспиването се получава така, че човек не усеща: сега е преди това, а събудването ще бъде след това, а усеща определени преживявания, които настъпват със заспиването и които продължават да се случват по-нататък. Когато обаче човек е изживял определена сума преживявания, той се намира в известна връзка в същата точка, но той не се намира в нея по начина, по който е бил преди заспиването. Когато се говори за преди и след това, „преди това“, ако го представим графично, е в т. А, а „след това“ – в т. Б. Човек по-скоро има чувството:

аз съм заспал. *После* вече не би могло да се използва коректно. Разиграли са се преживявания. При това преди и след това загубват смисъл. И ако сега употребявам думата – но не е правилно! – *след* известно време човек се намира там, където се е намирал преди това, трябва да се мисли, че той се намира същевременно спрямо себе си, както когато, излязъл от тялото си, би обикалял наоколо и би гледал на самия себе си. Човек се намира приблизително в същата точка, на която се е намирал при излизането, но той стои срещу себе си. Той е сменил посоката. Тогава – отново използвано само за сравнение – събитията продължават и се стига дотам, че човек отново се връща към тялото си и отново е вътре в него. Той не преживява преди и след това и не може да го определи по друг начин, освен като кръгово движение, при което начало, среда и край всъщност не могат да се употребят по друг начин, освен да се употребят заедно. Както при кръга, когато вече е начертан, от всяка една точка може да се каже, че той започва там, и – когато е направена една обиколка – там отново свършва, но това може

да се каже от всяка една точка – така е и при това преживяване. Човек няма чувството, че преживява определено време, а че прави кръгово движение, описва един цикъл и при това преживяване загубва напълно чувството за време, което обикновено има в сетивното битие. Той има единствено чувството: Ти си в света и светът има в основния си характер цикличното, кръговото. И на едно същество, което никога не е пристъпвало на земята, което никога не е било в сетивното битие, а е живяло винаги в този свят, никога не би му хрумнала мисълта, че светът е имал начало и може да отива към края си, а ще му се представя винаги само един затворен в себе си кръгов свят. Такова същество не би имало причина да каже, че се стреми към вечността поради простото основание, че навсякъде всичко е вечно, тъй като никъде няма нещо, което да би могло да се разглежда като преходно вътре в нещо вечно.

Това чувство за безвремие, за цикличност се появява на съответното ниво на ясновидството или при съзнателното преживяване на живота по време на сън. Но то се смесва с един определен копнеж. Копнежът се проявява чрез това, че при това преживяване във по-висшия свят човек никога не е в покой, чувства се навсякъде вътре в кръговото движение, чувства се винаги неспокоен, никъде не спира. И копнежът, който има, е някъде да може да поспре, някъде да може да навлезе във времето. Искам да кажа точно обратното на това, което се изживява в сетивното битие. В него човек винаги се чувства във времето и има копнеж към вечността. В света, за който говорих, човек чувства във вечността и има единствения копнеж: Ако можеше някъде светът да застане в покой, някъде да се включи във времето! Това е, с което човек се запознава като основно чувство: непрекъснатата подвижност във всемира и копнежът по времето, преживяването в непрекъснатото, самогарантиращо се завинаги развитие – и копнежът: Ах, да можеше някъде по някакъв начин да се свърши веднъж завинаги!

Да, ако използва понятията от сетивното битие, човек има пълно право да намира такива неща за парадоксални. Но

той не трябва да намира такива парадокси за нередни, защото това би означавало, че не желае да възприеме реалното описание на по-висшите светове, при чието пристъпване трябва да остави не само всичко излишно, но и обикновените описания от сетивния свят, ако иска да опише тези по-висши светове в тяхната действителност.

Това чувство, което ви описах, моля да го разглеждате като преживяване, което човек има у себе си – и е важно, че той го има у себе си, защото това спада към първите стъпки по пътя към инициацията, – може да се появи по два начина. Веднъж то може да се появи така, че би трябвало да изразява това, което се преживява по следния начин: Имам копнеж към преходността, към битието, сбито във времето, не искам да съм излят във вечността. Това чувство, моля, обърнете внимание на това, има човек в духовния свят, следователно не и в сетивното битие, а когато се връща в сетивния свят, то няма нужда да е там, то е налице само в духовния свят. Така може да се каже, че в духовния свят човек има чувството: ти наистина искаш да се вживееш във времето, искаш да си истински концентриран, самостоятелен в една точка от мировото битие и искаш да приключиш така, че да можеш да кажеш: Ах, какво значение има цялата вечност, която иначе се разширява във вселената, искам да си осигуря самостоятелност, искам да бъда вътре в нея!

Помислете си за това желание, за това чувство като изживяно в света. То все още не е така ясно изразено, а трябва да стигнем и до още една характеристика, трябва да го свържем с още нещо, ако изразяването му трябва да бъде точно. Ако искаме да приближим това чувство до човешкото сетивно битие, го характеризираме с реминисценции за сетивния свят. Но аз казах, че там, горе, всичко е същество и за това изобщо не може да се говори по друг начин. Но човек все още няма пълно право, когато казва, че всичко е само същество. Когато е обзет от желание в сетивния свят, може да си каже: Ах, ако можеше да си осигуриш тази една точка. Когато говорим за

по-висшите светове в действителност, трябва да кажем, че човек се чувства тласнат от едно същество, то действа в него и предизвиква у него това да се изразява така, че да иска да влезе в тази точка. Когато човек е разбрал едно такова желание – да си осигури тази точка, да бъде концентриран във времето – като импулс, който му бива даден от съществото в света – само така може да бъде, – човек е схванал влиянието на луциферическите същества в света.

Сега сме при разбирането, където може да се каже: Как може да се говори за това, че човек се намира срещу едно луциферическо същество? Когато се появява едно такова влияние в световите на по-висшите йерархии – влечение от вечността към самостоятелно концентриране в света, – значи се изживява луциферическото въздействие. И когато човек го е преживял, той знае как могат да бъдат описани луциферическите сили. Те се описват така, както аз го охарактеризирах, и чак тогава човек получава възможността да говори реално за едно противоречие, което е изпратило своя отзвук също и в нашия сетивен свят. Това е противоречието, което следва просто от това, че сега човек знае, че в сетивното битие е съвсем естествено човек да е пренесен във времето. За духовния свят, който, образно казано, се намира над астралния свят, е съвсем естествено човек повече да не усеща преходното, а само вечност. А отзвукът от деваканическата опитност, която се появява като копнеж във времето, е копнежът към вечността. Съгласуваността на действително изживяното време – действително изживяното време в момента – с копнежа към вечността произлиза оттам, че нашият сетивен свят прониква деваканическият свят, света на духовната земя. И както зад нашия сетивен свят самата духовна земя е скрита за обикновеното сетивно възприятие, така и зад мига е скрито вечното. И както никъде не може да се каже: там свършва сетивният свят, а там започва духовният, а както навсякъде духовният свят прониква сетивното битие, така и всеки миг, съобразно свойството си, прониква вечността. Не се преживява вечността, когато човек

излезе извън времето, а когато може да изживее ясновидски вечността в самия миг. Тя е гарантирана в самия миг, тъй като се крие вътре във всеки миг.

Ако разглеждате някъде света и ако говорите от гледната точка на ясновидското съзнание, не можете да кажете дали дадено същество е преходно или пък вечно, доколкото някъде в света го има. За духовното съзнание няма никакъв смисъл изразът: Тук е едно същество, което е преходно, – или: Тук е едно същество, което е вечно, – а нещо съвсем друго има смисъл. Това, което е поставено в основата на битието – миг и вечност, е винаги навсякъде. Въпросът не може да бъде поставен по друг начин, освен: Как става така, че вечността се появява веднъж като миг, че вечното се проявява веднъж като преходно, и че дадено същество приема образа на преходното в света? Това не произлиза от нещо друго, освен оттам, че сетивното ни битие, навсякъде където се проявява, е изпълнено същевременно и с луциферически същества. И докато се намесва луциферическата същност, дотогава вечността ще бъде превръщана в преходност. Следователно трябва да кажем: Същество, което се явява някъде във времето, е вечно същество дотолкова, доколкото съумее да се освободи от луциферическото битие, и е също толкова преходно същество, тъй като подлежи на луциферическото битие. Когато започва да характеризира духовно, човек престава да използва изразите от обикновения живот. Ако в обикновения живот той прилага онова, на което учат религиите и каквото учи теософията, би казал: Човек има тялото си като външна обвивка и има в себе си своето душевно и духовно битие; тялото е преходно, а душевното и духовното битие са вечни и безсмъртни. Така е казано правилно, доколкото човек е вътре в сетивния свят и иска да характеризира нещата там. Ако иска да приложи гледната точка на духовния свят, това вече не е правилно казано, а трябва да се каже: Човекът е същество, в чиято цялостна природа трябва да си съдействат прогресивни божествени и луциферически същества. И доколкото у него са прогресивни божестве-

ни същества, една част от неговото същество се освобождава от всичко, което е било луциферическо у него, така че той се приобщава към вечността. Доколкото действат божествените същества, човек участва във вечното; доколкото в него действа луциферическият свят, човешката същност се включва във всичко, свързано с преходното и времето.

Следователно вечност и преходност се явяват като съвместно действие на същества от различен вид. В по-висшите светове също така вече няма никакъв смисъл да се говори за такива абстрактни противоположности като вечност и преходност; те престават да имат смисъл в по-висшите светове. Там трябва да се говори за същества. Затова се говори за прогресивни божествени същества и за луциферически същества. Тъй като те са в по-висшите светове, отношението им едни към други се отразява в противоположността между вечност и преходност.

Казах, че е добре при напредването си в света, който се има предвид тук, човек да чувства повече морални спомени, а не толкова външния си физически образ. С помощта на продължаващите упражнения за първите стъпки на инициацията човек трябва да придобие ясновидски качества, така че да може да се появи споменният образ за външния физически лик. С тази поява на споменния образ за външния физически лик обаче е свързано и още нещо: че едва оттам нататък човекът – и така е добре – чувства не само въобще душевния си живот като спомен, чувства не само въобще добрите си и лоши деяния, своите морални и глупави деяния, а чувства целия си Аз. Чувства цялата си личност в момента като спомен, в който може да погледне назад към тялото си като форма. Тогава усеща съществото си като раздвоено. Той гледа към една част, която е отхвърлил от себе си при Пазача на прага, и гледа към това, което нарича свой Аз в сетивния свят. Сега, когато гледа назад към своя Аз, човек е раздвоен също и по отношение на Аз-а си и си казва съвсем спокойно: Това, което си наричал свой Аз преди, сега само си спомняш за него; сега живееш в

един по-висш Аз и той се отнася към предишния ти Аз както ти като мислител се отнасяш спрямо спомените за живота в сетивното битие. Едва от това ниво човек гледа надолу към онова, което е всъщност човекът като земен човек, към своя човешки Аз. Но същевременно той е отнесен в един още по-висш свят, който може да се нарече висшата духовна земя или – ако искаме – висшия ментален свят, свят малко по-различен от другите. Човек е вътре в него, когато чувства Аз-а раздвоен и още чувства обикновения Аз като спомен. Едва тогава той има възможността да прави преценки за хората на земята по правилен начин. Когато гледа назад оттам, започва да узнава какво е човекът съгласно най-дълбоката му същност. Там получава също и възможността да придобие преживяна преценка за хода на историята. Там за него се подрежда преживяното развитие на човечеството в напредъка на душите като азово същество, там пред погледа му се издигат съществата, водещи в напредъка на човечеството. Както го характеризирах във втора лекция, там е така, че човек наистина изживява импулсите, които непрекъснато се изливат в еволюцията на човечеството от посветените, които трябва да ходят навсякъде от сетивното битие в духовното битие, за да могат да предадат импулсите си. В момента, в който човек преживява човека като азово същество, едва тогава преживява и истинското вникване в човешкото същество като такова. При това има само едно изключение.

Да резюмираме казаното дотук. Когато човекът преминава през първите стъпки на инициацията, може да се издигне ясновидски до света на нисшата духовна земя; той изживява представите за душевното, моралното и интелектуалното, гледа надолу към това, което се случва в душите, дори ако те не схващат себе си като азово същество. Схващането на съществото като азово същество се изживява във висшата духовна земя, а с това също и всички цветя на духовния живот у посветените – с едно единствено изключение, което е правилно и добро, когато може да навлезе като изключение и посредством

това бива престъпено общото правило: От нисшата духовна земя се вижда цялостната същност на Исус Христос! Така че, хвърляйки поглед назад, гледайки чисто човешки и задържайки споменните представи, човек има спомена за Исус Христос, за всички събития, свързани с него, ако е изпълнено другото условие, за което говорих във втора лекция. Истината за всички други посветени се изживява едва във висшата духовна земя.

Там имаме една разлика от огромно значение. Когато човек пристига в духовния свят – обръщайки се назад към земното, което вижда първоначално душевно, ако няма спомена по такъв начин, че хвърляйки поглед назад към земното битие, той гледа да си спомни за физическия човек по образ и форма. Това той трябва да изживее едва тогава, когато изживее характеризиранията по-висша точка. Само Исус Христос може и трябва да види при първите охарактеризирани стъпки по пътя към инициацията! И той може да го види, когато се издигне и се види обгърнат отвсякъде само от душевно, което първоначално не е проникнато от азова същност, там вътре е обаче като един вид съсредоточие Христовата същност, изпълняваща Мистерията на Голгота, проникната от Аз-а. Това, което сега ви казах, разбира се, не може да бъде възприемано някак си като следствие от един от значителните християнски вероизповедни мирогледи, тъй като не смятам, че някъде го има характеризирано по този начин. Тъй като Християнството в досегашния си ход изобщо не е постигнало това, което е трябвало да постигне, може да се каже, че в известен смисъл в него се намира обратното на характеризираното, но по много своеобразен начин, който може да се разбере, ако човек вижда нещата окултно точно. Може би някои от вас знаят, че сред официалните застъпници на Християнството съществуват мнозина, които изпитват ужасен страх от всичко, което се нарича окултизъм, и разглеждат всичко това като чисто дяволска материя, която може да донесе на човека само гибел. Защо това е така? Защо когато се говори със застъпниците на някое

духовенство и става дума за окултизъм или теософия, те отново и отново ги отхвърлят? И когато на някой такъв господин му се каже: Вникнете поне веднъж, че християнските светци винаги са преживявали по-висшите светове и че това е представено в съответните биографии, тогава той получава в отговор: Да, това е тъкмо така, но към него не бива да се стремим. Човек трябва да чете за живота на светците, но ако не иска да се изложи на дяволска опасност, не трябва да следва техния пример. Откъде идва това?

Ако обедините всичко, което казах, ще разберете: в това се изразява един вид чувство на страх, едно много силно чувство на страх. Хората не знаят откъде идва то, ала окултистът може да го знае. Човекът – както ви казах във втора лекция – може да има този спомен за Христос в по-висшите светове, само ако го е разбрал правилно тук, във физическо-сетивния свят на земята. И е правилно да го има вече в следващия свят, в който навлиза, където има още като споменна представа и всичко друго човешко. От една страна, необходимо е човек да има споменната представа, от друга страна, той може да я има само ако още тук се е проникнал с нея. Затова се случва така, че тези, които до известна степен са се запознали с окултизма, но не са се проникнали с определени важни и очебийни факти, смятат за все едно дали човекът в днешни времена при проникването си в по-висшите светове се е запознал с Христовата представа или не. Защото вярват, че онова, което е там, горе, не зависи толкова силно от това, което човек е преживял долу, въпреки че иначе винаги го подчертават. Обаче начинът, по който човек се явява пред Христос в по-висшите светове, зависи тъкмо от това как се е отнасял към него във физическия свят. Ако не се опита да извика правилната представа за него във физическия свят, той се издига до известна степен незрял и не може да го намери там, въпреки че би трябвало да го намери; така че ако няма предвид този изключително важен и очебиен факт, при издигането му в по-висшите светове Христовата представа може напълно да му убегне. Следова-

телно ако някой пропусне още в рамките на сетивното битие да придобие отношение към Христос, той може да стане голям окултист и да не знае нищо за Христос чрез своите възприятия в по-висшите светове, защото няма да го намери там и няма да може да научи нищо от него. Представете му за него ще бъдат винаги незадоволителни. Това е важното. С това не ви казвам нещо, изхождайки от субективно мнение, а нещо, което е общ обективен резултат за тези, които са предприели изследвания по въпроса. При окултистите може обективно да се опише, че това е така; при този, който не изпитва потребност да стане окултист, а е само прилежен застъпник на религиозното си вероизповедание, това се изразява с цялата онази несъзнателност, която описах като състояние на страх. И ако някой иска да предприеме път в по-висшите светове, това е истински дяволска работа, и такива хора смятат, че той не би могъл да е постигнал правилното отношение към Христос, следователно не трябва да бъде извеждан извън обикновения свят. Значи този страх е до известна степен основателен. Тези хора на знаят как да отидат при Христос и когато след това навлизат в по-висшите светове, Христос е загубен за тях. Това е нещо, което може да се разбира като вид страх при дадено духовенство, на който обаче човек по никакъв начин не може да се противопостави. Моля да приемете като важно това малко отклонение, което е интересно от културно-историческа перспектива, тъй като чрез него се разбира много за това, което се разиграва в живота, и да се занимаете с него, като го обмислите в живота.

Изхождайки от две различни гледни точки, ви показах, така да се каже, начини за достигане до Христос и се опитах да дам известна светлина по въпроса за Христовата същност. Всичко, което казах, може да бъде казано и без тези два начина и тогава също е валидно и разбираемо. Ала е необходимо да се отнасяме обективно към фактите и да ги обхванем съвсем неповлияни от направленията на вероизповеданията като космически факти.

С това се опитахме да хвърлим известна светлина върху понятията времево, преходност, момент и вечност, от една страна, смъртност и безсмъртие, от друга страна. И понятията преходност и времево се свързаха с луциферическия принцип. С Христовия принцип се съединяват понятията като вечност, безсмъртие. Някой може да смята, че това би могло да бъде най-малкото някакво обезценяване на луциферическия принцип, отхвърляне при всички обстоятелства, като при луциферическия принцип се указва към времето, преходното, към концентрирането върху една точка. За днес бих искал да кажа само, че човек няма право при всички обстоятелства да разглежда Носителя на светлината като нещо, от което би трябвало да се бои, че трябва да отхвърли Луцифер като нещо, от което трябва да се отърве при всички обстоятелства. Ако човек прави това, той не взема предвид, че истинският окултизъм учи, че тук, в сетивния свят, има едно чувство, подобно на това в свръхсетивния свят. В сетивното битие човекът чувства: Живея във времето и копнея за вечността; живея в мига и възжелавам вечността. В духовното съществува чувството: Живея във вечното и копнея за мига. А сега проследете известията от Акаша-хрониката. Не е ли възприело човешкото развитие в древната епоха, която често сме обозначавали като Лемурийска, един вид преход от такова състояние, каквото имаме в съня, в състоянието на будуването? Проследете ли точно случилото се в Лемурийската епоха, бихте могли да си кажете: Докато човекът е преминавал през преход от едно духовно сънно състояние в будното земно състояние, цялата еволюция е преминала от духовното в сетивното. Това е преход и сегашното ни сетивно битие едва сега придобива смисъл от Лемурийската епоха насам. И размислете дали е толкова неестествено това, че човекът, когато се е изплъзнал от по-висшия свят, за да бъде обхванат от луциферическото, е взел със себе си нещо като копнеж към вечното! Тогава по отношение на луциферическото имате един вид спомен за едно предземно състояние, спомен за това какво е имал човекът, преди да

дойде в земното битие, и което не е трябвало да бъде запазено: копнежа към мига, към времето. Доколко последният взема участие в общата еволюция на човека, ще говорим утре.

ШЕСТА ЛЕКЦИЯ

Мюнхен, 30 август 1912 г.

От изнесените досега лекции може би е станало ясно колко е необходимо представите да се правят подвижни, живи, ако искаме да получим правилна характеристика на различните светове, за които може да се говори и от които сетивното битие, нашият обикновен сетивен свят е само един от тях. От многото казано може да се извади заключение, че просто трябва да се използва друг език на човешките представи, ако желаем да направим прехода от единия свят към другия. Това е едната страна на нещата, но има и друга страна: че всички тези светове са взаимно проникнати и че в единия свят винаги може да се възприеме отблясъка, действието на останалите. За всеки свят е характерно това, че явленията и съществата във всеки отделен свят си взаимодействат вътре в него и после имаме всичко онова, което действа в него от другите светове. Всичко това трябва да се вземе под внимание, ако искаме да разберем какви са тайните на инициацията, какви са отношенията на мига към вечността, на житейската тъма към духовната светлина. Както ще намерите представено в „Как се постигат познания за висшите светове“, има определени правила, определени указания, които душата може да следва, за да напредва към свръхсетивните светове. Такива правила, разбира се, не са само полезни, а необходими за онзи, който желае да изкачи първото или второто стъпало на инициацията. Но в нашето време трябва да се обърне особено внимание върху едно нещо.

Нашето време има една особеност, която е във взаимовръзка със същността на световния цикъл, в който живеем, нашето време има нещо дидактическо, нещо теоретично. Човек се старее тук или там да се освободи от наклонността си към теоретизиране, тази наклонност обаче живее в душевните дълбини на съвременния човек. И това довежда нещата дотам, че съвременните хора, що се касае до издигане в по-висшите

светове, преди всичко да очакват при всякакви обстоятелства да им се казва какво трябва да прави всеки от тях, когато душата желае да се извиси към по-висшите светове. Напротив, за действителното преживяване на свръхсетивното се явява нещо, което в известно отношение може да се нарече неприятно във всички онези представи, които – бих казах – посочват един нормален път, нормален маршрут за достигане на по-висши светове. Защото животът е нещо много сложно. И всяка душа в житейската ситуация, в която се намира – всеки път човек трябва да изхожда от определена житейска ситуация, ако желае да предприеме стъпки към по-висшите светове, – стои в определена карма, има определен изходен пункт.

Никоя душа не е в същата ситуация като някоя друга. Също така пътят към по-висшите светове е индивидуален за всяка душа, той е такъв, какъвто се определя според въпросната душа при изходния пункт. Не може да се каже, ако искаме да говорим в правилния смисъл: Всяка душа трябва да проведе така издигането си към по-висшите светове – инициацията си – според един нормален принцип. Оттук следва потребността да се дават указания не само в кратки брошури или подобни, което би било по-лесно: Така и така трябва да прави душата, за да събуди вярата, че е възможно, щом се следват такива правила, при всяко обстоятелство, по същия начин като всяка друга душа да се издигне в по-висшите светове. Оттук е неприятността на такова нещо. Затова преди всичко аз опитах в книгата „Как се постигат познания за висшите светове“ да покажа нещо, което е индивидуално, но въпреки това да е полезно за всяка една душа. Но въпреки това се яви също и необходимостта да се покаже многообразието и променливото в пътя на инициацията. И без да искам да давам никакви разяснения за това, което е направено, бих желал да ви посоча как се явиха необходимостите към трите образа, които в трите мистерийни опита – „Портата на посвещението“, „Изпитанието на душата“, и „Пазачът на прага“ – се явяват пред вашите души като Йохан Томасий, Капезий и Щрадер. Те ви показват

пътя на първото ниво на инициацията едновременно в три различни аспекта. Не може да се каже за някой от тези пътища, че е по-добър или по-лош от пътя на другите; напротив, за всеки от тях трябва да се каже, че той е трябвало да се даде според кармата на въпросната индивидуалност. Може само да се каже: една душа като тази на Йохан Томасий, или като тази на Капезий, трябва да върви по такива пътища, както съм опитал да ги покажа не в теории, не дидактично, а в образи. Оттук е нуждата да се показват такива образи. И все по-необходимо ще става да се освобождаваме от вярата, че в тези неща можем да навлезем с помощта на няколко правила, все по-необходимо ще бъде именно в духовната област да се насочваме от дидактичното към образа. Тъй като взаимовръзките на световите са толкова многообразни, трябва също и пътищата на отделната индивидуалност да са толкова многообразни. Когато трябва да се показват определени индивидуалности или същества от по-висшите светове и връзката им с човека, тогава трябва да се почувства необходимостта тези образи да се изобразяват живо, в тяхната многоликост, не да се дават голи дефиниции за тях. В нашата епоха е особено важно за онези, които се стремят към духовно познание, да схващат такива образи като Луцифер и Ариман, които се срещат винаги по пътя на инициацията, именно в тяхната многостранност и променливост. Тогава ще се покаже колко са забележителни връзките на един свят с друг. В много знаци на нашето време се показва, че постепенно може да се пробуди разбиране за действието на един свят в друг такъв. Бих желал първоначално да изходя от нещо понятно, което не винаги се усеща достатъчно понятно.

В нашата епоха в широки кръгове възниква необходимостта да се запознаваме с природния ред, с природните закони, които действат във всичко, също във всичко действително съществено реално, което срещаме в сетивното битие. И възниква склонността да не се взема под внимание нищо, което може да се каже за другите светове, или иначе казано от единия свят се изгражда друг общ светоглед. Това дава пове-

че или по-малко монистически или също така материалистически означени светогледи на нашето време. Би могло да се каже: Сякаш като благотворен контраудар срещу този стремеж в нашата епоха важат и други стремежи, които в света, в който живеем, търсят такива явления, които се управляват от други закони, както светът на природния ред търси такива явления в тяхната многоликост, които се усещат като противоречащи на този природен ред на материалистическия разум. Би трябвало да се почита всичко, което в смисъла на сериозната научност се работи в тази област. Защото докато в нашата епоха към чисто материалистическия изследовател – ако също малко се вземе под внимание – пристъпи едно друго изследване, което търси други взаимовръзки в сетивното ни битие, както сетивното битие се разкрива, не се прави нищо по-маловажно от това да се търси действието на съвсем други светове с други закони в изследователските методи на сетивното битие. В тази връзка е особено желателно преди всичко теософът да внимава за това, което се постига в тази посока – постига се, когато научните методи се разпростират върху действието на свръхсетивни светове в нашето сетивно битие. В по-малки кръгове вече съм обърнал внимание върху това; за този по-голям кръг искам да го направя днес.

В книгата си „Мистерията на човека“, която бих желал горещо да ви препоръчам, нашият скъп приятел *Лудвиг Дайнхард* се е отдал на заслужаващата благодарност задача да ни поднесе в първата част едно много нагледно изложение и характеризиране на всичко онова, което в нашата епоха с научните методи, които са признати днес – но така, както са приложени, а именно с предразсъдъци – в света, който всеки познава, може да се изследва за въздействието на свръхсетивен свят. Да имаме това толкова нагледно е една достойна за благодарност задача, това е нещо, с което би трябвало да се запознае всеки, който от тази гледна точка се интересува от това как би могъл да се издигне от сетивното в свръхсетивното битие. Така с една важна задача на тази книга поглеждаме в нашата епоха

и аз ще си позволя тук, на това място, да обърна внимание на книгата „Мистерията на човека“ от Лудвиг Дайнхард.

Това действие на други светове в сетивното битие създава в последното нещо, което се повтаря във всички светове, което се явява във всички светове, което обаче е напълно обособено и необходимо. Така ние се срещаме с необходимостта, не педантично, едностранчиво, да си създаваме догми и мнения като: това трябва да е така, онова иначе, Луцифер е такъв, Ариман е това, луциферическото трябва да се избягва, ариманическото трябва да се избягва или други подобни. Вчерашното ни наблюдение се сблъска с подобни неща.

Да приемем, че този, който е направил сериозни стъпки по пътя на инициацията, се среща, понеже е станал ясновиждащ в душевния си живот чрез отваряне на душевния си взор, с онзи образ, който сме обозначили като Луцифер в свръхсетивните светове. Като какво можахме да обозначим този образ вчера? Той се явява на душата като онова, което е винаги устремено – вечното, което иначе е в непрестанно движение и промяна в неизменното, времето, в мига, така че като индивидуално да се възрадва, че би могло да стане нещо голямо. И ако душата навлиза в свръхсетивните светове и среща Луцифер, там той се явява като големия носител на светлина, който прави така, да, наистина така, че всички съкровища, всичко съществено, което се намира в духовните светове, да слезе в сетивния свят и от него да се създаде в сетивното битие отблясък и откровение. И ако човек следва Луцифер в свръхсетивните светове в своя стремеж, тогава се изпълнява всевечната мирова задача, открива се всичко затворено, вечното се открива на мимолетното, всичко, което изтича в неопределената вечност, би могло да се задържи във вътрешното величие на индивидуалния миг.

Във всяка човешка душа като отзвук от духовния свят живее стремежът да разкрие затвореното, да фиксира вечното в мига. Оттук следва това, че в човека, когато чрез инициацията или чрез смъртта навлиза в свръхсетивните светове,

действително работи Луцифер като носител на светлината и опасностите, на които в по-висшите светове човек е изложен по отношение на Луцифер, всъщност са налице само тогава, когато човек носи в твърде голяма степен, в по-висшите светове това, което трябва да представлява неговото положение в сетивното битие по отношение на Луцифер. Луцифер е опасен в навлизането в по-висшите светове само тогава, когато човек носи в тях твърде много природата и същността на сетивния човек. Но как обаче се отнася това към Луцифер, когато свръхсетивните светове винаги действат в сетивното битие? Защото най-напред ние имаме работа с това в историческия ход на човечеството в сетивното битие и неговата еволюция в действието на по-висшите светове, които дават действени импулси, за да се случи едно нещо след друго в сетивното битие, както това се разиграва в историята на човечеството през земното съществуване.

Да, в това земно съществуване действат онези стремежи, които разглеждаме като човешко егоистични, като себични стремежи. Ние знаем, че всяко човешко развитие трябва да изхожда от егоизма. Това е естествено. Ние обаче знаем също, че отново може да се проведе преработване на егоизма. Всичко това, което някога душите на земята са могли да преработят от егоизма, можем да наречем откровение на вечното в мига.

В това, което е фиксирано в индивидуалната душа, постоянно действат луциферически сили. Но те действат и в още нещо, именно във всичко онова, което отделният човек може да направи за целия световен ред, за световното битие чрез това, че е егоист и може да развие вътрешно величие, бликащо от неговите дълбини. Какво друго е индивидуалното величие в отделната душа, освен зародишът на величието в цялото световно развитие на човечеството? Чрез какво са работили върху човечеството *Омир*, *Шекспир*, *Данте*, *Гьоте*? Чрез това, че са били егоистични, вътре в тях са били цели светове, произлезли от техните дълбини, от егоистичността им. Чрез това обаче – по околния път на егоистичността – се внасят импулсите на

духовния живот, които предават от епоха към епоха именно най-големите, духовните дела на човечеството. Тук отново присъства Луцифер, носителят на светлината, импулсът и мощта на всичко величествено, което сияе в човешката еволюция от бликащата вечна сила на отделната човешка душа.

Човешката душа е разположена между два полюса, които са просто отпечатък и отражение на всички светове, в които човешката душа действително се намира: че тя се укрепва в самата себе си, че се оплита напълно в своя егоизъм и желае само това, което ѝ служи, което я удовлетворява; и че човешката душа изважда от своите дълбини силите, които могат да просияят в целия живот на човечеството. Кога излиза наяве този егоизъм на човека? Точно тогава, когато мислим колко е необходимо всеки човек да отдаде на другите хора собственото, това, което е негова индивидуалност, което е най-дълбока същност на неговия егоизъм. Но във всичко, което човек може да направи за другите хора от своята себичност, живее отново Луцифер, другият полюс на Луцифер. А в това, което човек под въздействието на носителя на светлината иска да постигне така за човечеството, се намира едно отражение на онова, което е Луцифер действително в по-висшите светове, отражение на творческата дейност на Луцифер: да се доведе до откровение скритото. Може ли да се каже, че Луцифер е лош или добър? Може само да се каже: който иска да твърди, че Луцифер е лош и би трябвало да се избягва, той би трябвало също да каже, че и огънят трябва да се избягва, тъй като при определени обстоятелства може да погуби живота. По пътя на инициацията се разбира, че изразите добро и зло не са приложими по същия начин, ако искаме да характеризираме същността на свръхсетивния миров ред. Огънят е добър, ако се използва при добри условия; той е лош, ако се ползва лошо; сам по себе си не е нито добър, нито лош. Така е и с Луцифер. Той упражнява добро въздействия върху човешката душа, ако става подбудител за издигането на всичко онова от човешката душа, което човекът като своя индивидуалност може да прене-

се в жертва на олтара на човешката еволюция. Луцифер става лошо същество, което означава, че каквото прави, става лошо, ако дава такива импулси на човешката душа, че тя да желае да прави всичко единствено за свое удовлетворение. Как действат делата на съществата в света, това може да се разбере, ако сме обърнали внимание на тези същества. Въздействията на свръхсетивните същества могат да се означат като добри или лоши, но самите същества не са нито добри, нито лоши.

Да допуснем – простете ми за парадокса, – не искам да кажа, че това би могло да се случи, че някъде, на някой остров съществува човечество, чийто възглед е, че на всяка цена хората трябва да се пазят от Луцифер, че той трябва да се държи далеч настрана. От това няма да последва, че хората на този остров ще имат най-доброто познание за Луцифер, нещо друго обаче ще произлезе, а именно че тези хора чрез своята предразположеност ще са единствено в състояние да превръщат в зло всичко, което може да им даде Луцифер. Възгледите, които хората на този остров биха имали за Луцифер, ще характеризират само хората на острова, но не и самия Луцифер! Не искам да кажа дали съществува такъв остров. Сами го потърсете в мировото развитие.

Това, което е луциферическо, трябва да го търсим в съществото, което се явява пред нас в свръхсетивния свят като Луцифер. Как действа Луцифер, трябва да търсим в модификацията, която приемат неговите сили, когато действат например на един такъв остров, когато техните действени лъчи се проявяват на такъв остров.

Ариманическото – какво е пък това сега? Когато срещаме Ариман в свръхсетивния свят, се случва нещо свръхсетивно. За да влезем във връзка с Луцифер в свръхсетивния свят, се нуждаем само от пречистване от шлаките на неправилния егоизъм, от егоизма в сетивното битие, тогава Луцифер ще бъде добър водач в по-висшите светове, човек трудно ще попадне под негова власт. С Ариман нещата стоят другояче. Ариман има друга задача в мировата еволюция. Докато Луци-

фер довежда скритото до откровение, Ариман има задачата, която може да се характеризира приблизително така, че да се каже: където е нашият сетивен свят, където той може да стане видим, там е също и Ариман. Той пронизва сетивния свят невидимо, свръхсетивно. За какво помага Ариман? В сетивния свят той помага много, помага на всяка душа. Той помага на всяка душа именно с това, много от протичащото в сетивния свят, което може да протича само в него, да се издигне в по-висшите светове. Сетивното не е просто майа. То е тук затова, съществата да имат опитности. Каквото се случва, каквото се изживява, трябва да се пренесе в свръхсетивния свят. А силата да се пренесе ценното от сетивното битие във вечността е Аримановата сила. Да се даде отново мигът на вечността, това е Аримановата сила. Но тук се случва нещо съвсем различно с човешката душа по отношение на Ариман. Каквото преживяват хората в сетивното битие, е за тях безкрайно ценно, и аз не вярвам, че изпадам в противоречие, като казвам: страстта, влечението, това, което се преживява в сетивното битие, да се запази, по възможност много от него да се съхрани за вечността, това най-общо е много по-голямо от другото влечение, по възможност повече от скритите светове, от духовните светове да се пренесе долу в сетивния свят. Човек обича сетивното битие по един напълно естествен начин и би желал да пренесе по възможност повече от него в духовния свят. Определени вероизповедания казват на последователите си, за да ги успокоят, че човек може да вземе в духовното битие всичко, което е в сетивния свят. Те го казват, защото несъзнателно знаят, че човек обича това, което има в сетивния свят. И така Аримановата сила се стреми да издигне в свръхсетивните светове това, което човек има. Влечението, подтикът да се издигне сетивното в свръхсетивния свят е силен, мощен в душата. Това не може да се проумее лесно, когато чрез инициацията или смъртта се издигаме в по-висшите светове. Човек го разбира, когато е станал същество от по-висшия свят. И щом човек срещне там Ариман, той става опасен именно в по-висшите

светове, защото помага – което прави с удоволствие – да се пренесе в свръхсетивния свят това, което е спечелено и преживяно в сетивното битие. Няма по-скъп другар от Ариман за онези, които желаят да съхранят всеки миг за вечността. Много хора, прекрачвайки портата към свръхсетивния свят, започват да усещат Ариман като много добър другар, защото той е винаги устремен да направи част от по-висшия свят всичко, което се случва на земята, и да го ангажира там за себе си и своите служители. Но това още не е най-лошото, защото човек не навлиза в свръхсетивния свят, ако до известна степен не е освободил себе си от егоизма. Ако човек бъде оставен да влезе в свръхсетивните светове с обикновената нормална сила на стремежа, тогава той скоро ще се хване за шлифера на Ариман и ще го усети като много приятен другар. Но човек не може да навлезе в свръхсетивния свят такъв, какъвто е. Докато навлиза в свръхсетивното, той има свойството да му се разкрива малко от божественото, докато Ариман – с една огромна трагедия – пронизва земната еволюция именно в сетивното битие и се стреми да оформи това битие така, че то да стане духовно битие. Това е огромната трагедия на Ариман! Той би желал всичко, което някога се е появило в сетивното, да го оформи непосредствено в духовно. И той се бори в мировия ред за пречистване, за преминаване на всичко сетивно през огъня. В неговия смисъл това е добро. Но това би било много лошо в смисъла на божествено-духовните същества, чийто противник в мировия ред е Ариман, защото той би могъл да реализира всички свои цели. Тогава много неща трябва да бъдат разглеждани, както той би искал.

Бих искал да се изразя с едно сравнение. Но докато отнасяте сравнението към целия миров ред, можете да усетите как това, което Ариман може да нарече добро за себе си, е невъзможно в своята цялост да се включи в мировия ред. Вземете някое животинско същество, което трябва да смени кожата си в своето развитие в сетивния свят, което трябва да се освобождава от време на време от своята кожа като отражение на

самото себе си и да напредва в нова форма на битието. Така за въпросното същество нещо трябва да се смени за нова възможност на битие. Ариман иска да спаси всичко, не иска змията да сменя кожата си, а желае да преработи всичко, което трябва да се отхвърли в смисъла на мировия ред. Но човекът желае това също и в сетивния свят, той не иска да остави толкова много, а да го вземе със себе си, въпреки че то в смисъла на един повисш световен ред е определено за времето, за мига. И ако човек би могъл това – защото стремежът му за него е твърде силен, – тогава той ще повдигне в сетивния свят въпроси: Къде може да се открие Ариман, как може да помогне Ариман да се пренесе във вечността това, което се съдържа в мига? Едното добро е, че човек не може да открие Ариман в сетивния свят, защото той присъства в него невидим, свръхсетивно. И това принадлежи към задълженията на Пазача на прага, а именно Ариман да остане невидим в сетивния свят, така че човек да може да разгърне само това, което е заложено в собствените му сили за запазване на мига и да не може да се остави на Аримановата помощ по несъзнателен начин. Добро и зло действат отново като два полюса в сетивното битие. Човек крачи като душа през еволюцията на човечеството. Едната задача, която е добра, правилна и истинна, е всичко, което има вечна стойност, да се понесе от сетивния свят и да се включи в царството на вечността. Това е наш дълг: стойностните богатства на мига да се вземат и пренесат в жертва на олтара на вечността. Когато сме приели помощта на Ариман за стойностните богатства на мимолетното, това е добро. Когато се запознаваме с Ариман в мига, встъпвайки в свръхсетивния свят – преди това не можем да го видим, – и му показваме склонността, която още може да ни е останала, също и безстойността от сетивния свят да пренесем в свръхсетивния свят, тогава това за него е нещо стойностно – за неговите противници това е нещо безстойностно. Така ставаме добри негови инструменти за пренасяне от сетивния свят във вечността на това, което е обичано тук и което – чрез това, че е обичано от нас – също се

включва от своя страна в тази вечност.

Така виждаме отново как това, което произлиза от Ариман, само за себе си не може да бъде нито добро, нито лошо, а става добро или лошо според това, в какво отношение спрямо него се намира човек. Така виждаме как лесно могат да възникнат повърхностни описания, които искат да служат на удобните въпроси: какъв е Ариман, какъв е Луцифер? Отговори на подобни въпроси не съществуват в онези светове, където такива същества трябва само да бъдат характеризирани: в по-висшите светове. Така човек е вплетен в лабиринта на живота. Както Ариман, така и Луцифер са вплетени в житейския лабиринт, а човекът трябва да се стреми да се постави по правилен начин спрямо тези сили. По този начин ние можем да се развиваме, като търсим отношения със съществата от свръхсетивните светове. И връзките със свръхсетивния свят ще се запазят по-малко чрез едно – по образа на сетивното познание – устремено към по-висшите светове познание, отколкото чрез това, че човек в смисъла на характеризираното създава връзки с тези свръхсетивни същества. Затова човек трябва да бъде в житейската тъма, защото в нея действат съществата, които могат да бъдат както добри, така и лоши, и могат да станат в своите действия добри или лоши според това в какво отношение се поставяме спрямо тях. Това разпръсква житейската тъма, става причина житейска светлина, духовна светлина да просияе в житейската тъма само чрез това, че ние създаваме правилните отношения към отделните сили от свръхсетивния свят, които действат в нашия физически свят, че се запознаваме с това, че нашите представи и понятия трябва да се променят, ако искаме да говорим за свръхсетивните светове. Бих искал да ви посоча един друг пример как трябва да мислим другояче, ако искаме да открием връзките между сетивния свят и свръхсетивното.

Когато живеем в сетивното битие, живеем така, че чувстваме това, което наричаме житейска съдба. Понякога тя ни предлага симпатични, а друг път антипатични неща. И кой-

то може да достигне до истинско себеосъзнаване, знае, че съчувствие и състрадание, симпатия и антипатия спадат към най-силните усещания, които изобщо можем да имаме и които са всадени най-дълбоко в душата. Сега става така – защо, няма нужда да повтарям, тъй като беше казвано често в началните лекции, – че ние подготвяме в нашия по-висш аз това, което в смисъла на вчерашната и завчерашната лекция само напомня на обикновения аз, че сме самите тези, които си подготвят онази съдба, която може би цял един живот ни измъчва. Няма ли хора, които отричат идеята за превъплъщението затова, защото нямат желание да встъпят в ново битие, след като са изживели настоящето? Защо мислят така такива хора? Защото са обхванати от вярата, че в световете, в които човек се намира след смъртта, е същото като в сетивния свят. Тук нещо може да ни хареса, друго – не. Не ни допада между смъртта и новото раждане да усещаме нещата както тук. Там обаче усещаме нещата другояче. Когато навлезем след смъртта в духовния свят, например виждаме: ти си живял на земята в едно сетивно битие, имал си определена способност, но тази способност се е проявила твърде едностранчиво, вероятно си я пренебрегвал. Сега ти трябва да се трансформираш в ново земно битие в друга телесност така, че едностранчивостта да се изглади и несъвършенството да стане по-съвършено. С други думи ти трябва това, което си имал в несъвършена форма, да усвоиш в друга несъвършеност, за да могат нещата да се изгладят и хармонизират чрез противоположното действие. Тогава започва един период при преминаването между смърт и ново раждане към новото раждане, когато човек си казва: Искам да се родя така, че в новия живот да съм напълно неспособен – примерно – да се занимавам с живопис, защото по-рано съм се занимавам с това и съм постигнал голямо умение. Защото чрез това, че сега няма да мога да имам умение в живописа, ще съм в състояние да не допусна в душата си преценката, която имам, когато сам рисувам, а само така, както трябва да бъде, когато сам трябва да застана пред нещата. Така трябва да усвоя нови

сили, защото това може да бъде благотворно, за да хармонизирам онова, което имах по-рано. Така поглеждайки назад към един живот между раждане и смърт към нещо, което е преживял в щастие, но да си каже, ако би направлявал така своята цялостна еволюция, че е живял живота си така, че не може вече да му се наслаждава по този начин. Каквото трябва да последва от силите, които се дават точно по този начин, е желанието: каквото си преживял по-рано в щастие, сега трябва да го преживееш в болка. И човек направлява всичко така, че от един копнеж трябва да изживее в дадена област страдание, чието преживяване връща някого отново в битието. Нещата са такива, че човек в свръхсетивното е пожелал сам страданията и болките, а в сетивното битие ги чувства като нещо, което би желал да избегне. Така разликата между живота в сетивното битие и живота в свръхсетивното битие между смърт и ново раждане действително е важна. Напълно различни сили действат в живота ни между смърт и ново раждане. Какво прави сега този, който би преоценявал живота в свръхсетивните светове според своите симпатии и антипатии в сетивното битие? Той насажда в свръхсетивния свят това, което има в сетивното битие. Това е така, както когато рисувате върху някоя стъклена стена например роза, тогава поглеждате стъклената стена, стъклото не го виждате – гледате през стъклото, но рисунката се проектира отзад върху огромна стена и вие вярвате, че обръзът е реален. Но той изобщо не е реален, а само пренесен. По този начин човек, когато иска да преценява свръхсетивния свят според симпатии и антипатии, може да проектира в свръхсетивния свят нещо като сянка, която може да има някакво действие в свръхсетивното. Ако човек не я вижда, нещо като мъгла се проектира върху това, което стои там пред наблюдателя.

Това може – отново от една друга страна – да ни насочи – по пътя на усещането – към онова, което можем да наречем житейска тъма. Защо живеем в житейска тъма между раждане и смърт? Защото основателно и разбираемо е мненията, пре-

ценките за живота между раждане и смърт да не са валидни за онова битие, в което прекарваме между смъртта и едно ново раждане. За сетивното битие имаме нужда от душевен живот, който няма валидност за свръхсетивния свят. Чрез познанието, чрез това, което може да се изследва в свръхсетивните светове, ние трябва да направим така, че да засияе духовната светлина от свръхсетивните светове, за да стигнем до цялостно разбиране за света. Най-голямата грешка, която хората могат да направят във връзка с мировите възгледи, е тази, че вярват, че това, което са придобили като понятие и идеи в сетивния свят, могат да го разпрострат и в свръхсетивния свят, когато нямат търпение и постоянство чрез действително изследване на свръхсетивното да направят описания на онова, което сияе като духовна светлина от свръхсетивните светове в житейската тъма на сетивното битие. Тук стоим преди всичко пред въпроса: е ли е в състояние само онзи, който може да вижда само в свръхсетивните светове, преминал през инициацията, да се остави на действието на тази духовна светлина от свръхсетивните светове? Тази вяра е широко разпространена в света. Често може да се чуе: Как може да се разбере нещо за свръхсетивните светове, без да сме приели инициация? И чуваме да се посочва, че единственото вярно нещо може да бъде преживяването на степените на инициацията, същинското издигане в свръхсетивния свят.

Как стои въпросът с това в какво отношение се намира разбирането спрямо виждането в свръхсетивните светове, доколко човек може да добие житейска утеха и жизнена сила чрез разбирането на духовната светлина в житейската тъма, това трябва да бъде изходната точка за утрешното разглеждане, което трябва да ни поведе с още няколко крачки напред в проблематиката, която искаме да разглеждаме в този цикъл.

СЕДМА ЛЕКЦИЯ

Мюнхен, 31 август 1912 г.

Вчерашното разглеждане можахме да завършим с това, че указахме положението на отделния човек спрямо онова, което може да бъде наречено описание на свръхсетивния свят, което произхожда от изследванията, наблюденията и изживяванията на инициацията. Обърнахме внимание върху това, че би могло много лесно да се стигне до мнението, че стойност и значение за душевния живот биха могли да бъдат свързани с резултатите от инициацията само за онзи, който сам е направил първите стъпки към инициацията и е в състояние да проникне чрез собствено виждане в преживяването, в наблюдението на по-висшите светове. Често се наблягаше, че човек може да наблюдава и изследва протичащото в по-висшите светове не само когато е преобразувал душата си така, че да може да прогледне в онези други светове, които са напълно различни от нашето сетивно битие, които обаче – както вчера беше споменато – са в една или друга връзка с нашето сетивно битие и се разглеждат като негова основа. Всичко против това схващане, против това разбиране на тези други светове би било погрешно мнение, ако човек би искал да твърди, че същото изживяване спада към схващането, към разбирането на това, което може да даде онзи, който е направил първи или по-нататъшни стъпки в инициацията. Много повече трябва да се набляга, че всеки човек, който само непосредствено се отдава на това, което се узнава от същинското духовно изследване в свръхсетивните светове, възприема непосредствено описанията, опитностите и сведенията на това изследване и си създава действително непосредствено мнение, непосредствени разбирания, всичко, което му се предлага, също може да го схване. В сетивното битие случаят е съвсем друг. С основание може да се каже, че едва ли един човек ще разбере от едно описание какво представлява Сикстинската Мадона или каква е

една далечна и чужда местност. Човек ще може, ако има жива фантазия, да си изгради представа от едно такова описание, но основателно остава истината, че може да се разбира това, което е в сетивното битие, което може да се възприеме, така че за сетивното битие разбирането трябва да следва възприятието. Това не се отнася за свръхсетивните светове. Каквото изследователите са видели в по-висшите светове, може да се поднесе във формите и понятията на човешките идеи и така да се даде на света. Разбира се, човек може да бъде обхванат от материалистически или други подобни догми, или пък може да няма волята за непосредствено отдаване на това, което се съобщава и така няма да може да го разбере. Може да бъде така, че човек изобщо да няма вина за това, че не може да схване нещата, защото животът и възпитанието му не му дават възможност да се отдаде непосредствено на тези неща. Но всеки, който е в състояние да се отдаде на тези неща непосредствено, непосредствено да приема всичко, което предлагат здравият разум и здравата преценка, накрая ще си каже: щом нещата изглеждат толкова невероятни, именно здравото, всеобхватно и многостранно мислене води към разбирането им, когато човек все още не може да вижда и най-незначителното от по-висшите светове.

Както през тези дни успях да ви открия, че този, който стига до наблюдение на духовния свят, носи в своята вътрешност отраженията на това, което самият той има в своите душевни дълбини, първоначално е поведен чрез това, което има като образи. Така е и с разбирането на нещата от свръхсетивните светове: разбирането върви пред виждането и в никакъв случай не е повлияно от виждането, нито повлиява на виждането. Досегашното разбиране ни най-малко няма нужда да влияе на това, което води човека до пълно непосредствено и истинно виждане. Такова разбиране, такова схващане с всестранната сила на преценка – към това нашето време в по-широките кръгове няма наклонност – ще подготви душата, за да може също по подходящия начин да навлезе във виждането. Следователно

трябва постоянно да се казва: истински окултизъм, истинска духовна наука, която сериозно и честно има предвид това, никога няма да се откаже от настояването, че човек схваща и разбира непосредствено това, което се казва. Човек се стреми да вникне в това със здравото човешко разбиране, със свободно проникващата всяка област сила на преценката, и ще го постигне. За тези неща ще откриете подробности в труда „Път към себепознанието на човека“, като допълнение към съдържанието на тези лекции. Но трябва да се спомене, че може да се прибави нещо важно към пречистването на душата, когато преди всичко онези, които търсят пътя към духовната наука, се опитват обективно да разбират и схващат с това, което може да е на разположение за всекиго, стига само да желае, като една здрава сила на преценката. Този път на здравото схващане, на отказването от авторитета и мнението на авторитета печели по този начин една особена светлина, когато човек навлезе в определени тънкости на окултното наблюдение.

От смисъла и духа на тези лекции е налице това, че при стъпките, които се правят към инициацията, при всеки човек все повече и повече се касае за това, че в своето изживяване той става независим от това, на което може да служи тялото му като физически инструмент, че той се учи да се изживява в своите по-висши тела, в своето елементарно или етерно тяло, в своето астрално тяло, също и в това, което може да се нарече негов аз или мисловно тяло. При всяка стъпка на инициацията се касае за това, изграждане на способност да се възприема в по-висшите тела. При това е необходимо човек да направи нещо към това, за да се освободи от сетивното физическо тяло, така че съзнателно да отстрани от себе си всичко, което го държи във връзка със света, във връзката, която се показва единствено чрез инструмента на физическото тяло. Това не е възможно за всички хора, особено в една епоха, която е толкова материалистична, колкото днешната, особено за онези хора, които днес са си изградили мнение за мировите загадки, за световните мирогледи и които чрез странния днешен на-

чин на възпитание са приобщени към вярата, че човек може да си изгради още в най-ранно детство всеобхватна преценка за световните миогледи. Защо възникват днес толкова много беде в света от незряла, породена от страсти и емоции преценка? Когато се наблюдават световните явления, се вижда, че книжният пазар е зает от незрели неща, които са породени единствено от симпатия и антипатия. Защо е така? Може да се попита: Не е ли имало и по-рано хора, които да посрещат в своята житейска тъма постиженията на свръхсетивното изследване с омраза и отвращение, както това се случва в наше време? Няма ли е тъмни хора, като днешните материалисти, които използват всички възможни средства, които дават омраза, незнание и мрак? Да, такива винаги ги е имало. Но по начина, по който те действат днес, никога не са действали по-рано. Защо? Имало е хора, които са мразили по-висшите светове и непосредственото проникване в тях, защото именно непосредственото проникване в по-висшите светове може да предложи на подобни хора наистина неприятни факти. Но тези хора често не са могли да пишат и четат. Нивото им на образование не е стигало до способността да четат и пишат. Днес тези, които мислят така, трябва да могат да четат и пишат благодарение на своето образование, а голямата част от публиката не притежава способността за различаване, за да може наистина правилно да разбере това, което се появява на книжния пазар. Също така не е достатъчно налице волята за такава способност за различаване, за да може да се разпознае, че тук пресяващо и избистрящо трябва да се намеси преценката на едно окултно духовно-научно движение. Ще трябва да се научи нещо, което е трудно за научаване. Просто от фактите, които се предлагат от свръхсетивния свят, трябва да се научи нещо повече.

Така например човек ще трябва да научи – също и когато прониква в по-висшите светове чрез определена частична школовка или чрез подготовка на своя душевен организъм, – че нещо може да изостане по отношение на онази връзка с външния свят, която се осъществява само по околния път

чрез физическо-сетивното тяло. Всичко, което в един духовен наблюдател изостава така – когато се прекрачват границите, поставени здраво между сетивно и духовно битие, – поради определени основателни слабости на сетивното битие, ни забулва с тъмнина и майа, когато го изживяваме при по-висшето духовно виждане. Само който непрестанно се съветва със себе си, като носи това, което трябва да има в сетивното битие – понеже е същество от сетивния свят – за времето, когато трябва да прогледне духовно, и може напълно да изключи при духовното виждане всичко, което го обкръжава в сетивния свят, само той може наистина чист и свободен от майа да наблюдава духовния свят.

Да вземем един определен случай, без да е нужно при това да се намеква за нещо. Някой, който желае да направи стъпките към инициацията или вече ги е направил, има лично – почиващо на непосредствени лични чувства и емоции – отношение към някой друг човек. Да приемем, че някой духовно виждащ има отношение, определено лично отношение към някой човек, отношение, почиващо на влечение, което е затворено в сетивното битие, отношение, почиващо, да кажем, на любов, която се пробужда в сетивното битие, прескачаща от тяло към тяло – в по-висшия смисъл, не само в по-нисшия имам предвид. Да приемем, че нещо такова е налице и един такъв духовен наблюдател би пожелал да изследва нещо от личността, към която има лично влечение, изградено в сетивния свят, и да приемем, че той не е в състояние да се освободи от всичко, което е налице от родената в сетивното битие любов към тази личност, тогава е почти невъзможно да се разбере истината във връзка със свръхсетивното битие на една такава личност. О, необходимо е да се опитаме стъпка по стъпка – и когато човек още много обича и има толкова голямо влечение в сетивното битие – да се освободим от всичко за времето, когато искаме да разглеждаме свръхсетивното битие. Възможно е човек да има такава лично влечение и да не може да се освободи от него. Ако пред очите на такъв духовен наблюда-

тел поставим например картини от миналото и бъдещето на въпросната личност, които на всяка цена трябва да са неверни, тогава може да изплува една цяло изобилие от майа. Затова този, който приема сериозно и отговорно това, което на полето на духовната мъдрост трябва да се даде на света, може да не е достатъчно внимателен и от всички неща да възвести на света нещо, което е от кръга на фамилиарното, на непосредствено познатото. Човек може навсякъде да се подsigури така, че когато се позовава на окултни резултати, които се отнасят до нещо, което засяга непосредственото лично обкръжение на изследователя, тези резултати би трябвало в най-висша степен да се приемат за съмнителни от онзи, който се е изправил пред тях.

Това не е нещо, което трябва да се каже с намек за един или друг факт, а трябва да се каже нещо, защото то е обективен факт за всеки окултист. С това обаче са свързани неща, които протичат в по-висши области. Например този, който желае да изследва по-висшите светове, е малко способен да получи определена ярна представа във връзка с религиозните въпроси, ако е свързан с някоя религиозна общност чрез своите предразсъдъци и лични чувства, ако обича повече една религиозна общност от друга или се е отдал напълно на пропагандна дейност в полза на някоя религиозна общност. Който има наклонност към лична пропаганда, не може да бъде същевременно обективен окултист! Това е едно изречение, което трябва да бъде казано ясно и точно. Има условия, които са във взаимовръзка с кармата на западноевропейската култура, условия, които по определен начин обаче не правят твърде трудно за западноевропейеца, когато той прави твърде малко, за да се запознае с основните изисквания на свръхсетивния живот, да получи обективна оценка именно по отношение на най-голямото събитие в човешката еволюция, което наричаме Мистерията на Голгота. Защо тогава в религиозна живот и неговото разбиране навлиза толкова житейска тъма? Защо навлиза това, което иска да е свързано само с мига и не желае да се издиг-

не в религиозния живот към духовната светлина и вечността? Това се случва, защото всичко, което е човешки егоизъм – и не просто егоизъм на отделния човек, а егоизъм на родовете, на расите, на народите, – е в интимна връзка с това, което се отнася до религиозния живот. От тази гледна точка искам да обърна внимание на едно явление, защото е необходимо тези неща да се разглеждат напълно обективно.

Каква роля играе религиозният живот при един ориенталец по отношение на основателя на тази религия? Запитайте се дали някой ориенталец или някой, който не е западноевропеец, може да мисли исторически така лесно за историческия процес, в който той се намира, без да свързва този исторически живот с Кришна, Буда, Мохамед, Конфуций или някой друг подобен? Навсякъде съвсем естествено виждаме това, което се случва в обикновения външен живот и протича в душевността на хората. Например не може да се мисли за историческо съчинение от някой будист, който да не е поставил в него Буда като главно действащо лице. Това не го казвам като критика, а защото е вярно за тези хора, които принадлежат на такова културно развитие. Сега да отидем в западна Европа и да погледнем не догмите, а фактите. Ще взема за пример един известен западноевропейски историк: Леополд фон Ранке, който е познат в целия свят със своята обективност, със спокойната си преценка, с целия си особен начин да застава обективно пред нещата. Ранке е написал няколко глави за историческото развитие. Но за Ранке е станало известно нещо много забележително. Пред един приятел той е казал, че е представил историческия процес така, че никъде не е разглеждал Христос и събитията, свързани непосредствено с Христос! Ранке се е опитал да напише чрез своята обективност история на западноевропейеца без да намесва Христос. А това му е струвало доста мъки и затова е трябвало да каже: Да, когато в историята навлизат дела, за които не са налице никакви документи, тогава истинска ли е тази история? Не става дума за това, дали е вярна или не историята – защото аз я смятам във висша степен

за основателна, – а понеже е налице една от най-добрите истории на един от известните историци, които са писали така, че Христос не е намесен в историята. Това е един фундаментално значим факт! Накъде води западноевропейската култура? Западноевропейското развитие води към това, че тук не винаги се взема под внимание едно същество, което да стои като център на цялата история. Науката не води към това! Защо става така? Ще разясним този факт от една друга гледна точка.

Къде са живели великите основатели на религии, които са били велики посветени, които са дали на своите народи от своята народностна субстанция това, от което те са се нуждаели? Може ли да се предположи, че например Хермес е работил в своята епоха от друга някаква народностна субстанция, или може ли да се предположи, че Буда е работил по друг някакъв начин освен от расовите особености, в които е бил потопен и е влял своите сили в тези расови особености? А сега да обърнем поглед към този, когото не наричаме посветен, а когото познаваме като личност, върху която е действала мировата инициация, космическата инициация. Принадлежи ли той на някакъв народ? Той е роден в някакъв си край в света, далеч от велико царство. Там са протекли събитията. И когато може да се прояви съмнение относно това дали евангелията, както и другите писания на Новия завет са исторически документи, той може да каже: Никакъв исторически документ не потвърждава тези събития. И тези, които се смятат за негови ученици, се обръщат към него без разлика от род, раса, пол и т. н. Това е разликата! Докато по-рано народите са се обръщали към своите расови посветени, тук те се обръщат към един, който не принадлежи на никой народ – да, който е извършил най-големите си културни дела именно при един народ, с който не е живял. Това е големият напредък от житейската тъма към духовната светлина, който напредък не би трябвало да се разбира неправилно, ако се мисли честно за еволюцията на човечеството. Това са нещата, които енергично разглежда онази наука, която се занимава с действителното разглеждане на свръхсетивните

светове.

От всичко, което можах да ви кажа, виждате, че се стига до разбиране на онази преценка, която двойникът на Йохан Томасий произнася в „Пазачът на прага“: Мисленето има пречистваща сила. Тази пречистваща сила на мисленето обаче действа така, че действително да води от житейската тъма към духовната светлина, от мига към вечността. Човек не иска да признае лесно пречистващата сила на мисленето. Защото има нещо странно в природата на това мислене. Една материалистична наука вярва, че човекът мисли със своя мозък. Той не мисли със своя мозък, това е просто една заблуда. И когато се запознаете с целия смисъл на това, което е казано в труда „Път към себепознанието на човека“, ще разберете също, че процесът на мислене, дейността на мисълта, свързването и разрешаването на идеи не протича във физическото тяло, а в етерното или елементарното тяло. Наистина човекът, който стои в обикновения живот, мисли със своето елементарно или етерно тяло, само това, че е в обикновения живот, води до това, че той не може да има знание за дейността, която протича в него, когато мисли. Всъщност човек мисли непрекъснато и етерното му тяло е в непрекъснато движение, а това движение означава мислене. Но какво достига до съзнанието от всичко, което протича така в етерното тяло? До съзнанието достига само това, което се отразява от него. Трябва да си представите една определена връзка на елементарното тяло с физическото тяло по следния начин.

Да приемем, че вървите в тази зала покрай редицата на прозорците. Представете си, че навсякъде по стените между прозорците висят огледала. Докато преминавате покрай всяко огледало, например три пъти, виждате своето лице. Където няма огледало, не виждате нищо от лицето си. Когато отново тръгнете към следващото огледало, го виждате отново. Огледалото хвърля образа на лицето ви към вас. Ликът ви е винаги налице по целия път, но вие го виждате само тогава, когато той се отразява. Етерното тяло е непрекъснат мисловен поток. Но

кога този мисловен поток се превръща във възприятие? Когато това, което е във физическото тяло, мозъка, отразява онова, което протича в етерното тяло. Каквото иначе винаги си е там и за което човекът обикновено не знае нищо, то се отразява от мозъка, който представлява отразяващ апарат. Във всички случаи, когато животът се отразява, той става съзнателен. Следователно физическото тяло трябва да е там, за да може етерното тяло, което всъщност мисли, да узнае нещо за своето мислене. Но не мозъкът мисли и не физическото тяло мисли. Колкото малко това, което се появява в огледалото, сте вие, толкова малко и това, което човекът възприема в мозъка, е негово мислене, защото това мислене се намира в елементарното или етерното тяло. И когато човек желае да направи първите стъпки към инициацията, е също така, както когато вървите пред отражението и се опитвате да бъдете в самите себе си – и тогава ставате способни да усещате каква е формата ви, така че да се възприемете отвътре навън.

Това е издигането от сетивното към духовното битие. Докато човекът иначе може да възприема само това, което протича в неговия отразяващ апарат, което вижда в своя мозък като отражение, той преминава през инициацията към директното преживяване и чувстване в елементарното тяло. Когато обаче достига до това вътрешно преживяване и чувстване, той влиза във връзка с един друг свят, със света на същественото. Тогава се разпростират неговото битие, изживяване и чувстване върху обективния свят. Но каквото тогава изживява той, е един свят на духовното битие, това е един свят, който може да се изживее във връзка с обхвата на преживяното също в сетивния свят. Но тогава той може да се издигне, за да разбере в духовното битие нещо за това, чието отражение е налице само в сетивното битие. И тогава може да разбере, че импулсите на посветените не са дошли просто от земното знание, а че най-големите импулси, моралните импулси и т. н. действат върху великите посветени с толкова могъща сила поради факта, че това, което имат те, не са го взели просто от земята, а са го взели от това,

което се спуска над земята. Защото докато човек е на земята, той се свързва с нещо, което е свързано на земята със земното битие. И когато човек преминава от земното битие към космическото битие, той стига до това, че, когато например изучава от тази гледна точка един посветен като Буда, казва: Той е живял на земята като бодисатва през множество инкарнации. И който в тази връзка се е учил да разбира будизма, той по необходимост е също вярващ като някой будист и знае, че в личността на Гаутама Буда тази индивидуалност е живяла за последен път във физическо тяло, в тази инкарнация обаче е станал „Буда“ и тогава се е издигнал в духовните светове, за да въздейства духовно, така че духовният поглед да може да се насочи към прехода към буда-индивидуалността от земно битие към духовно битие, към връзка с духовното битие. И когато се проследи назад тази индивидуалност, се вижда как бодисатвата преминава през множество инкарнации, но после се стига до едно по-ранно време, когато вече не може да се каже: Имаме работа с индивидуалност, която живее на земята. Защото тогава трябва да я проследим до едно по-ранно място, където е живяла, и промяната на тази характерна индивидуалност се представя така, че тя израства над земното битие. Ние виждаме Буда да слиза в определено време от една друга планета на нашата слънчева система, където той е работил дотогава, виждаме го да работи там и да се подготвя за своя земен живот. Проследяваме го тогава като бодисатва и накрая като буда по време на неговия земен път до момента, когато е станал от бодисатва буда, и откриваме, че неговата дейност по време на земните инкарнации е била свързана тясно със земята, че той обаче израства в една голяма космическа цялост. Виждаме го да се издига към друга планета от слънчевата ни система, към Марс, и там предприема нова мисия, която е свързана с това, което е било негова земна мисия. И е невероятно да се проследи как се разгръща по този начин една цялост. Първоначално виждаме Буда да работи на друга планета, после той идва на земята и трябва да се каже: Индивидуалността на посветения

Гаутама Буда е действала известно време на земята, после обаче, когато искаме да я проследим по-нататък, трябва да се издигнем до друга планета. Така се получава една затворена линия. За Буда е възможно да се каже, че е дошъл от друга планета и че след като известно време работа на земята, се е издигнал отново към друга планета, чийто народ има малко смисъл за земното човечество, за да продължи своята дейност, защото именно тази дейност дава смисъл. Така при много посветени може да се открие как те внасят от космоса това, което на земята е във връзка с космическото и чрез това може да се види космическото преображение на посветените. Когато се стремим да видим навсякъде нещата в тяхната същност, тогава например се вижда нещо, което ни осветлява житейската тъма чрез едно действително окултно разглеждане.

Забележително е, когато някога се поставя въпросът: Не е ли несправедливо, че една такава индивидуалност като Христос е донесла нещо особено в света? И ако случаят е такъв – така желаят да кажат мнозина, – тогава тези, които са живели след Христос, биха притежавали нещо много особено! Дори теософи задават този въпрос! Но това са същите души, живели по времето след появата на Христос, като онези, които са били преди това, така че за несправедливост не може да става дума. Само едно изключение може да се посочи в тази връзка и това изключение е Буда. Той е имал инкарнация преди появата на Христос, следователно не е правил по никакъв начин нещо на земята, което е дошло чрез събитието на Голгота. Когато проследим това там, където не можем да разберем как една душа в определен момент се сбогува със земята и не е преживяла Мистерията на Голгота – който е слушал предишните ми лекции, е чул, че Буда е преживял тази Мистерия в други светове, – когато всичко това държим пред душевния си взор и го проследим, тогава ни се представя, че Буда е пратен на планетата, където е извършил предземната си планетарна дейност, от централната индивидуалност на цялата слънчева система, от централния дух, от този, когото наричаме Хрис-

тос. В прадревни времена Буда е пратен да работи на една друга планета, за да може после, благодарение на тази дейност, да работи на земята. И докато земята е планетата, станала арена за Мистерията на Голгота, Марс е планетата, на която Буда е провел едно подобно събитие след това, което е направил на земята.

Тези неща изглеждат толкова далечни и противоречиви, когато се казва, че може да се схване със здравия човешки разум това, което изхожда от инициацията. Но трябва да се вземе всичко, което ни предлага историята, и да се схванат всички взаимовръзки и тогава ще се види, че външният ход на историята предлага потвърждение на всичко това. И когато някой казва, че в нея няма потвърждение на тези неща, така той просто не употребява в достатъчна степен здравата сила на преценка. Така правят мнозина в нашата епоха.

Бих искал с всичко, което се каза в този цикъл от лекции, да предизвикам също и една представа и бих желал вече да покажа чрез драмите как на практика са напълно различни, могъщи и велики световите, в които навлизаме, когато прекрачваме портата на свръхсетивните светове. И бих желал да извикам една всеобхватна представа за това. Не искам да представям и описвам това просто със словесни характеристики, а бих искал да извикам усещане за това, което е зад прага, който е пазен от Пазача. Когато някой в днешната епоха наблюдава духовния живот, усеща като нещо особено това, което се казва за Пазача на прага. Пазачът стои на прага, защото стоящите в обикновеното сетивно битие души не са зрели да изживеят това, което протича в свръхсетивните светове. Той стои там за защита. Това е вярно така, както е вярно, че живеещите в бъдещето човешки души все повече и повече ще трябва да изживяват свръхсетивните светове. Защо Пазачът стои там? Защото човешката душа, ако пристъпи незряла в свръхсетивните светове – което никога не може да се случи по един правилен окултен път, – ще почувства, че е обзета от безкраен ужас, от безкраен страх, защото хората поради своята незначителност

и незрялост, любов и влечение към сетивното битие не биха понесли това, което е във връзка с пристъпването на свръхсетивните светове. От мястото, от което досега донасяхме свръхсетивните истини, трябваше да обърнем внимание на това как едно свръхсетивно събитие ще навлезе със свръхсетивното тяло на човека в хода на двадесетото столетие, когато хората – като чрез природно събитие – ще открият явяващия се отново Христос. На това можахме да обърнем внимание. Но този явяващ се отново Христос няма да ходи по водата и няма да пътува в железницата, също така няма да лети на въздушен балон, а ще бъде разпознат в индивидуалността на човека – в това, което върви от човешка душа към човешка душа – със средствата, които са налице в етерното. Каквото можахме да кажем така, а именно как ще бъде явяването на явяващия се отново Христос, се оказва слабо спрямо това, което ще навлезе от свръхсетивния свят в човешката душа. Защото хората обичат със сетивните очи да виждат великия, който трябва да дойде; те обичат да си представят, че той лети в аероплан, че плава в морето, обичат сетивно да могат да схващат и разбират онзи, който трябва да дойде. Защо това е така? Защото да стигнат до досег действително със свръхсетивните светове за тях се е превърнало в страх. На окултиста се представят също такива неща, както те се случват, като маскиран страх и ужас пред истината. Това трябва да се каже без емоция, само като представяне на обективното. Тогава окултистът, който разпознава Пазача на границата между сетивното и свръхсетивното битие, ще забележи, че онези, които стоят вън в обикновения живот, не могат да схванат това, че въобще трябва да се направи едно начало с прекрочването в свръхсетивния свят. Защото в същността си всички те са страхливи личности. Те не знаят за страхливостта си, но тя се маскира пред тях като особен вид усет към истината, като материалистически усет към истината. Като една особена омраза, ярост, пламенност на яснотата срещу различните, свръхсетивните светове, се явява тя при онези, които застават срещу познанието на свръхсетивния

свят и свръхсетивните същества. Може да се случи така, че от едната страна да стоят онези, които искат да опознаят свръхсетивните светове, а от другата страна да са онези, които не искат да знаят нищо за това или ще кажат: Обективната наука не казва нищо за свръхсетивните светове, защото човек не може да ги докаже. Същото е и това, което задържа други хора да не отиват към Пазача на прага, именно популярните слепи последователи на науката, които казват, че не приемат свръхсетивните светове, защото при тях усетът към истината е лично научно убеждение. Но страхът е този, който не ги оставя да пристъпят към Пазача на прага и цялата сила на този страх е маскирана в това, което днес може да се приеме като борба срещу появата на това, което трябва да дойде от свръхсетивните светове като духовна светлина срещу житейската тъма. Това е една представа, която чувства този, който познава Пазача на прага на духовния свят, и знае какво значение имат свръхсетивните познания за целия духовен живот на настоящето.

Защо седите тук? Защото един лъч на духовна светлина е просиял във вашите души. И той ви казва, че свръхсетивното познание трябва да обхване човешката душа. И защото все по-живо става това, което казва този лъч на духовна светлина, затова нараства броят на слушателите и зрителите при нашите представления. Остави ли се свободен ход на естествения говорител на духовната светлина на душите, тя ще може да просияе в душите. Оставят ли се противниците на свръхсетивното познание във да победят, тогава може би за известно време духовната светлина ще потъмнее, ще трябва да се отдръпне. Тогава светът трябва да бъде лишен за известно време от връзката между житейска тъма и духовна светлина. Преди всичко е необходимо тези, които трябва да знаят нещо за духовната светлина, да научат още нещо: че учат да наблюдават в истинност онова, което се предлага от духовния свят тук, във външния свят. Който днес все още се оставя да бъде заслепен от това, което се казва за и против във връзка със свръхсетивното познание, който не търси в душата най-здравия импулс,

който може да дойде от свръхсетивния свят, той няма да може да намери този импулс.

Често съм казвал, че каквото е налице днес в литературата, каквото се дава в множество литературни творби чрез милостта на майсторите на мъдростта и съзвучието на усещанията, съдържа онова, за което може да се каже, че е могло да се даде на хората чрез милост. И ако оттук насетне не бих могъл да пиша и говоря повече, ако бъде развито само наличното – дори и аз самият да не мога да бъда с вас, – ако се търси това, което се има предвид с всичко казано, ще се открие това, от което човек се нуждае. И с това – когато в края на тези лекции мога да говоря за връзката на личната карма с кармата на това духовно движение – се дава също възможността да не може да се унищожи повече това, което е дошло в света не като „Щайнерово направление“, защото такава не съществува, а като обективен окултизъм. Би могла да се появи толкова много враждебност, която обаче едва ли ще допринесе за унищожаването на окултизма за в бъдеще, защото, напротив, ще остане това, което е тук. За което виждам доказателство в това, че нашата епоха се нуждае от духовно движение и че имаше малък промеждутък от време, когато чрез милостта на нашите духовни пазачи можа да се внесе в сетивния свят това духовно добро. Нека да има противниците! Може би точно чрез тази враждебност се върши необходимото! И прощавайте за израза: мнозина, които днес приемат с готовност теософското духовно благо, които то ощастливява, по отношение на това, което трябва да видят в настоящето, те са невнимателни, нахлупили са си шапчицата за сън! Защото мнозина не се нагърбват с различаването на това, което трябва да бъде истината. Може би ще се яви едно малко последствие – което също не може да навреди, – че на мнозина, които не само върху главата, а също и върху очите и ушите са си нахлупили нощната шапчица, тази шапчица ще им бъде свалена. Може би това също е необходимо.

Както и да стоят нещата днес, когато сме на края на този цикъл – когато по необходимост към нас е дошло толкова мно-

го, което в същността си е неприятно, – искаме, както иначе винаги сме го правили, да мислим за това, че отново сме приели нещо от духовния живот. Сега ще се разделим, един ще отиде на едно място, друг – на друго, но духовната светлина, към която се стремим всички и я търсим в житейската тъма, ни обединява навсякъде, където сме разделени физически. Душите, които са тук, могат да почувстват нейната принадлежност към съпреживяването, в съвместното медитиране на слушателите. Физически бяхме заедно, физически няма да можем повече да сме заедно. Свръхсетивно сме заедно. Да се учим да бъдем свръхсетивно заедно, за да можем да направим битието на свръхсетивното, на свръхфизическото убедително! Когато отнесем подобни чувства, след като сме били заедно, душите ще вземат това, което теософията може да даде на хората като най-добро: любовта, която блика от духовната истина. И когато между сегашната и друга бъдеща възможност, когато бихме могли да бъдем отново заедно, ще се случи едно или друго нещо: може да се случи при всички обстоятелства *така*, че при физическото разделяне нашето физическо битие да се преобрази в истинско духовно битие, за да действа, живее и расте в нас духовното благо. Сред нас имахме най-различно мислещи хора, но и такива, на чието появяване също се радваме винаги, когато ни излагат противоположни мнения. Но не се касае за мнения и противопоставяне, а за честно, искрено чувство за истина, би могло да се каже, за съпричастност към истинното и честното, към истинното и честното вече в сетивното битие. Не разглеждайте факта като нещо, което трябва да следва по необходимост от темата на нашия лекционен цикъл. Каквото обаче е необходимо, е това, че ние можахме да преживеем в много области търсенето на истината в нашата епоха, изобщо в нашето настояще.

И за каквото в началото на лекционния цикъл не намерих възможност да кажа, нека това стане сега в края: да изразя благодарността си към онези личности, които дойдоха като официални гости на нашите неофициални събирания. Не мога

да назова всички поименно. Те чуха вчера любезната покана за следващия конгрес на европейските секции на теософското общество от нашия скъп генерален секретар на скандинавската секция, а някои от вас може би също чуха думите на генералния секретар на унгарската секция. Тези личности, на които обърнахме особено внимание, бяха вече поздравени на първата лекция, а онези, които трябваше да останат неназовани, трябва да знаят, че са намерили в нашите сърца най-искрено приветствие и че приемаме тяхното присъствие тук като потвърждение на това, че те не са приели още възгледа, че сме толкова лоши хора, както сега започва да се представя в света. Както и да можем да бъдем заедно и през следващите години, както и да се развият нещата, нека смятаме тазгодишното си съвместно пребиваване като зародиш на нещо, което не може да ни бъде отнето от нищо, което би могло да се случи. Каквото могат да усетят душите ви като отзвук от свободно вътрешно изживяване, когато си спомняте за тези мюнхенски дни, е това, за което бих желал да апелирам в този миг, като поздравявам душата на всеки един приятел на раздяла и за повторна среща в смисъла на това, че хора, които са се научили да се обичат чрез познание, се намират винаги отново и винаги трябва да се срещат в правилното време.

ОТДЕЛНА ЛЕКЦИЯ

Мюнхен, 30 август 1912 г.

Отделният човек, който чрез усещанията и копнежа на душата си чувства подтика да влезе в Теософското движение, ще търси – може би без да е винаги съзнателен в пълна степен за това – удовлетворяване на това, което лично сърцето му желае, което може да му даде лично покой по отношение на големите загадки на битието, на онези въпроси, за които чувства, че без техния отговор не може да е пълноценен за живота в епохата, в която се намира, благодарение на своята настояща инкарнация. Когато отделният човек открива тук или там в духовния живот на своята епоха това, което може да приеме, за да достигне разрешаване на своите плахи и необходими за него душевни загадки, той би трябвало да се постарее да стигне до разбирането, че такъв духовен живот, който протича в някаква епоха, също така действително може да донесе за отделната душа това, което тази отделна душа свързва по един правилен начин с духовното – без винаги тази правилност да става съзнателна за отделната душа, – когато такъв духовен живот се намира в съзвучие с всеобщата еволюция на човечеството. Тук или там може да се появи някое духовно движение, отделни души могат да вярват, че могат да открият в такива движения това, от което се нуждаят. Може обаче това, което душата получава и за което вярва, че може да ѝ донесе удовлетворение, да е безстойностно за действителното развитие на душата, за истинските сили, които душата трябва да търси, когато това, което я среща като духовен живот, не може да поеме пълната отговорност по отношение на духовното водачество и духовното ръководство на човечеството в някоя епоха, когато това духовно движение не посрещне силите, които имат челно място в духовния живот на човечеството, и не може да отговаря пред тези сили, когато то, така да се каже, ги чува да казват: Да, с духовното движение се случва това, което изисква времето,

което изискват духовните сили, които действат във времето. Отделният теософ може да има потребност да наблюдават как това, което среща, се отнася към всеобщия духовен живот, или да се изразява в най-различни области, което обаче може би се проявява повече като копнеж, а не като потребност да се очаква от времето разрешение на загадките, което трябва да се спечели чрез духовната наука. Когато отправи поглед към онова, което получава с известно удовлетворение от духовната наука, теософската душа може да погледне понякога с неудовлетворение или дори с антипатия това, което ни обгражда навсякъде като духовен живот в нашата епоха така, че този духовен живот допуска, че има работа също с най-големите въпроси на битието, с най-големите загадки на човешкото битие. Много от това, което се явява вън и се бори за разрешение на загадките на битието, може да се възприеме като материалистическо, повърхностно, недостатъчно от много души, които приемат духовната наука. Непредубедените наблюдатели в този външен живот обаче са малцина, които също могат неведнъж да предчувстват какво живее в това, което ние наричаме духовна наука, и които честно и искрено се борят за истината в нашата епоха, и чиито души усещат честно и искрено най-дълбокия копнеж за разрешаване на мировите загадки. Не с повърхностен, нивелиращ всичко поглед трябва да наблюдаваме света, който ни заобикаля, а с различаващ поглед, защото само така можем да спечелим възможността по правилен начин да се свържем с това, което е тук. Не може, разбира се, в една едновременно лекция да се каже много за това, на което онези – които днес са духовните водачи на нашето движение – трябва да се позовават, което трябва напълно да съблюдават. Затова могат да се дадат само отделни насоки и трябва да се позовем на отделни примери, в които вън в света пулсират въпросите за загадките на битието, чиито отговори антропософията иска да открие. Когато разглеждате света, ще откриете в частност, че търсеци души – души, вълнуващи се от загадките на битието – си казват: от какво се нуждаем, за какво трябва да питаме,

как можем да разберем целите на живота? Души, усещачи така нещата, се намират между тези, които са заети с практическа дейност в живота. Не само сред отдадените на философията има хора, които мислят така по плах начин, а има мнозина и сред житейските практики, които превиват ръце под механизацията на живота, които затова обаче отправят поглед към това, което често пълни душите им, когато трябва да търсят отговор за житейските загадки. Трябва да се вслушаме в такива души, защото трябва да си представим, че духовната наука носи отговорност пред ръководните сили на света. Такива души обаче се числят към най-добрите търсещи души на нашето време и може да дойде епоха, когато те ще пристъпят към водачите на духовния живот, които ще трябва да дадат отговори за житейските загадки, които са се оформили под натиска на практическите интереси на живота. Нямаме нужда да се заслепяваме, трябва само да съзнаваме смисъла на това, което протича в живота и се изправя срещу нас навсякъде, където са истинските гласове на духовните търсачи.

Който в последно време е минавал край книжарниците и се е заглеждал какво е изложено там и не е имал намерение да търси само онова, което иска да си купи, той ще види навсякъде една книга, която може би, ако е теософ, няма да прочете с голям интерес, ако мисли само за това да задоволи душевните си потребности, която обаче ще прочете с интерес, ако си каже: как трябва да се поставят нещата, ако искаме да посрещнем търсещите души с отговори на въпросите за житейските загадки? Там е изложена една книга от един забележителен в практическия живот мъж и прочете ли човек първите страници, ще се убеди, че авторът има добър поглед върху нашата епоха, че съвремието напредва към механизирването на външния живот, че силите на човешката дейност все повече и повече се впрягат в работа с машини. Това е книгата „Към критиката на епохата“ от *Валтер Ратенау*. Това е книга на един познаващ нашето време човек, с когото трябва да се запознае онзи, който иска да говори в смисъла на духовната

наука. В тази книга е изложено как в нашата епоха всичко се механизира и защо това трябва да е така. В по-голямата си част общите понятия не са представени точно и може би човек няма да ги приеме, но не за това става дума. А за това какво казват търсещите души в нашата епоха и чии са силите, с които те търсят, особено ако става въпрос за човек на практическия живот, какъвто е авторът на тази книга. Бих искал за начало на нашето разглеждане да ви прочета нещо от едно място от тази книга, което за мен се явява като изказано от центъра на душевното настроение на душите от Европа и Америка, което може да събуди въпроси у вас, ако човек разбира една такава личност, когато говори от себе си за времето и душата на времето: „То – времето – търси своята душа и ще я намери“ – въпреки че не можете да намерите в цялата книга нито една отправна точка как времето може да открие своята душа, само копнеж, стремеж към нещо непознато – „действително срещу волята на механизацията. Тази епоха не се стреми да разгърне душевността в човека, тя има за цел да направи света консуматорски и рационален, да изхвърли чудесата и да скрие отвъдното. Въпреки това сме обкръжени преди всичко от мистерията; тя се явява изпод всяка гладка мисловна повърхнина и от всяко ежедневно изживяване се нуждае от едничка стъпка до центъра на света.“ В тази книга никъде не се загатва как трябва да се направи тази стъпка от тази заобикаляща ни мистерия до центъра на света. „Трите еманации на душата: любовта към творението, към природата и към божественото не успя да ограби механизацията от отделния живот.. Човешката любов...“ – това казва практикът на настоящето, който с трезв поглед наблюдава своето време така, както може човек, който е схванал същината на икономическия живот в Европа и сам се включва в него – „Човешката любов се срина до студено съчувствие и грижовен дълг и въпреки това означава етическия връх на цялата епоха; естествената любов се превърна в сантиментално неделно удоволствие; божествената любов, покрита от режисираната дейност на митологично-догматич-

ни ритуали, влиза в служба на земни и задгробни интереси и е станала достояние на съмнителни личности.“ Нататък Ратенау казва думи, които трябва да чуе този, който иска да посрещне духовните нужди на времето с добра воля, които думи отново са верни само отчасти, защото те изразяват това, което закономерно струи от душите и в бъдещи времена все повече ще струи: усещания, които никой, който се занимава с духовна наука, не би могъл да пренебрегне, без да го порази кармата на времето. „Няма един единствен път, по който човек да има възможност да открие душата си. Но по околни пътища човечеството няма да върви.“ Това е изискването на времето. Можем да чуем как тази епоха ще се откаже да приеме нещо, което ще говори непосредствено, свръхсетивно в дълбините на душата. Тази епоха ще каже: „Няма да дойдат никакви пророци, никакви основатели на религии, защото тази напълно глуха епоха няма да остави нито един глас да прозвучи: иначе би могла все още да слуша за Христос и Павел. Никакви езотерични общности няма да вземат водачеството, защото едно тайно учение не се разбира от сериозния ученик, още по-малко от другите. Душата на тази епоха няма да донесе на света изкуството на единението, защото изкуството е едно огледало и една игра на душата, не неин инициатор.“ Човек би искал да каже: така долавя нещата един човек. А какво сме направили ние в последните десет години? Полагахме усилия да дадем отговор на това, какво се проявява като сили на времето. Нататък той казва: „Най-великото и най-чудно нещо е простото. Под натиска на механизацията, на несвободата, на безплодната борба човечеството няма да изхвърли задръжките, които тегнат върху растежа на неговата душа. Това няма да стане чрез разсъждение и мислене, а чрез свободно изживяване. Каквото днес мнозина казват и малцина схващат, по-късно мнозина, а накрая всички ще го схванат: че срещу душата няма да устои никаква земна мощ.“ Че срещу душата няма да устои никаква земна мощ! Упованието ни изисква в бъдеще да израстем с това, което имаме, което е в съзвучие с най-добро-

то от времето, което не знае нищо за нас или изобщо не иска да узнае нещо. Но ние не искаме да се изкушаваме от онова, което нашето време жадува, защото знаем, че ръководството на човечеството е предоставено на по-висши, духовни сили и това, което се показва на човечеството, идва от тези духовни сили, дори когато трябва да се появи не такава, каквото ни се иска, когато се явява не чрез някакъв произвол, а като произлизащо от центъра на душата с импулса на времето. Така ни говори нашата епоха. Как говорят явленията, причинени от нашата епоха?

Най-напред бих желал да изходя от нещо, към което вече ни отведоха моите мисли в хода на този лекционен цикъл. Сред множество личности, с които съм се срещал в хода на годините, когато още не бях в Теософското общество – както споменах преди няколко дена, – беше също и историкът на изкуството *Херман Грим*, който с всичко, което е вършил, не е искал нищо друго освен съзнателно да посрещне нуждите на нашата епоха. Човек можеше да общува с него по един много забележителен начин. Херман Грим написа през шейсетте години на миналото столетие една биография на *Микеланджело*. Който днес я вземе в ръка, ако е свободен от предразсъдъци, ще я намери за най-доброто, което е писано за Микеланджело. Херман Грим е успял чрез дълга и усилена работа да оформи един завършен образ на творчеството на Микеланджело. Удало му се е също и да оформи една картина на тази епоха. След това той е започнал да пише и за живота на Рафаело. Към постоянните признания, които са могли да бъдат чути от Херман Грим, е и това, че с Рафаело нещата вървели по съвсем различен начин. Микеланджело го е описал така, че се е получила завършена картина за неговата личност, а Рафаело не е могъл никога да опише достатъчно. Защо? Херман Грим е бил човек, който във всичко, което е искал да разбере, е търсил първопричините, а при Рафаело не е успял да открие именно първопричините. Когато по някакъв начин е приключвал нещо за Рафаело, тогава е трябвало да открие, че всъщност нещото

в най-висша степен е било незавършено. Затова, малко преди смъртта си, той се е приготвил още веднъж да пише за живота на Рафаело, но това не се е осъществило. Тогава се е появил един кратък фрагмент за това в неговите останали след смъртта му фрагменти. Херман Грим си е казал: „Дали този път, ако бих живял достатъчно дълго, щеше да ми се удаде по различен начин да направя нещо задоволително за това, което човек би искал да знае за Рафаело?“ Било е малко преди смъртта му, когато отново се е захванал с това, защото това е бил фрагментът, срещу който той е положил перото и е умрял. Това е само един фрагмент, когато е стигнал до идеята да пише „Животът на Рафаело“. Когато прочетох тези думи, аз трябваше да си спомня за един момент, когато веднъж бях с него в един тесен кръг и говорих за духовната дейност на човечеството. Обичах много Херман Грим. Той беше личност, буквално затворена в духовната област, която си беше приготвил, и имаше един отговор за това, което съм споменавал с такова удоволствие. Той се състоеше от следното: имаше едно просто движение с ръка на отхвърляне на това, което на острова на неговия духовен живот не можеше да бъде възприемано от него със силите, които можеше да има човек в нашето време. Който знаеше да общува с него, го разбираше, също и ръката му, когато правеше около ъгъла на масата това движение на отхвърляне. За мен движението на ръката му беше границата между това, докъде отива един дух, който с духовните елементи на своята епоха иска да оживи отново същата тази епоха, и онова, което трябва да се влее като нови сили в нашето време. Това беше през 1892 г.

Защо – сега бих искал само да оживя всичко друго във вашите души – Херман Грим не можа с духовните елементи, които живеяха в неговата душа, да навлезе в живота на Рафаело? Дайте си отговор за всичко, което ще е необходимо за духовния живот на една епоха, която толкова малко желае да разбере нещо такова като живота на Рафаело. С това не казвам, че животът на Рафаело трябва да е нещо по-висше от живота

например на Микеланджело, а само ви представям един факт за човешката душа. Опитайте се да си отговорите. Може да си отговорим, ако отправим поглед към първа картина, с която започва нашата мистериозна драма „Пазачът на прага.“ Там откриваме четири образа: Илия, Йоан Кръстител, Рафаело, Новалис. С това, което успяхме на сторим в хода на дългогодишната ни духовно-научна работа, се опитахме да покажем как една такава душевна индивидуалност – реинкарнираща се – от Илия преминава към Йоан кръстител, отново се ражда в Рафаело, после се явява в Новалис. Колкото и фантастично да може да изглежда това днес, то ще се приема за вярно в едно не толкова далечно бъдеще, така че разбирането на света ще претърпи крушение, ако на помощ не се вземе идеята за реинкарнацията на човешката душа и кармата, която пронизва различните земни животи, наречени духовните взаимовръзки на света. Който ще описва живота на Рафаело, изхожда от живота, който се познава от духовната наука. Навсякъде в нашето време навлиза питащо в човешката душа взаимовръзката на духовния свят с целия свят и възникват въпроси като този: Как става така, че внезапно в човешкия живот възникват мисли, сякаш от собствената душа, които са били налице в далечни времена, а сега отново се появяват? Може да се вгледаме в начина, по който духовният живот реално действа, а именно как прави така, че мислите се явяват отново и отново в следващите една след друга епохи, ако познаваме духовния ход на мислите, който е в състояние да разбули духовната наука.

През последните седмици в немския духовен живот се появи нещо от огромно значение. Може да ви се струва странно, че го смятам за толкова важно. Но трябва да го приема за такова, защото то е симптоматично важно. Във Ваймар се запознах с много личности – немски ерудити, – когато там се занимавах с Гьоте. Сред множество германисти имаше един, който е особено обещаващ в своята област. Това е *Конрад Бурдах*, който е бил професор в Хале, после се е отказал от този пост, за да продължи да живее като свободен учен. През по-

следните седмици Конрад Бурдах представи на събирането на Берлинската академия на науките едно изключително интересно изследване. То фигурира засега само сред академичните трудове, но в него е поставен един важен въпрос, който въпрос обаче не може да се реши със средствата на Конрад Бурдах, но на който може да се отговори само със средствата на духовната наука. Ще се убедите, че е съвсем естествено за отделната душа, когато обмисля взаимовръзките в живота, да се запита за съпоставката на поемата за Фауст и модерната душа. Не виждаме ли във Фауст житейския практик на нашето време, който има преди всичко един практически идеал? Да погледнем *Гьоте* в неговата практическа дейност: можем да проследим как той говори на *Екерман*, своя верен секретар. Гьоте е бил подтикнат да представи духовното развитие на Фауст. Към него идва духовното съдържание на Сикстинската Мадона от Рафаело; той успява да го схване в по-късните години от живота си, например при първото си посещение в Дрезден все още не го е схванал. Той е искал да представи как се приема накрая безсмъртието на Фауст в по-висшите светове. Виждаме го как се бори с проблема си така, че веднъж е казал на Екерман: Забележително е как през света вървят демонични сили и оставят да възникват фигури като Рафаело от една непозната свръхсетивност; как човек не може да завърши един образ като Рафаело, ако не вземе под внимание неговия произход от свръхсетивното. Човек може да има усещане за това как Гьоте се е борил с едно постепенно преминаване на ентелехията, с преминаването на образите в по-висшите светове, докато накрая привършва образа на един човек, когото е представил същевременно като житейски практик за идващото столетие.

Конрад Бурдах твърди за филологията нещо забележително. Който е чел неговото изследване, има чувството: странно е как чистата филология е могла да направи един паралелен портрет на Фауст от по-ранните векове. Старите образи само се представят в модерна форма, както Гьоте го е направил. Цялата история на Мойсей е представена за неговото време по

начина, по който го е мислил Гьоте. Конрад Бурдах иска да покаже с това как в Гьотевия начин на мислене се влива всичко, което е структурирано около образа на Мойсей.

Така един мъж стои пред портата, зад която е свръхсезивният свят, и дава отговори на въпроса: Доколко мислите, духовните сили са реални сили, които действат през времето и отново излизат наяве в различните времена съобразно тези епохи? Навсякъде, накъдето поглеждаме, днес светът чука на портата на свръхсезивния свят. Нашият дълг – това принадлежи към чувството ни за отговорност – е когато светът пита честно и искрено, да слушаме така, както подхожда на усещанията, на чувствата на душите. При това не става въпрос какво ние самите си внушаваме за това, какво трябва да бъде истинското човешко развитие. Трябва да говорим на действително добрите и копнеещи души, когато те самите искат да влязат в духовния свят, и да възпираме това, което ние смятаме важно за нас, за да можем да го дадем на тези, които търсят. По отношение на една такава култура като тази, от която ние работим и в която много чуждестранни приятели от Европа и Америка работят заедно с нас, защото знаят, че това няма нищо общо с националността, е безсмислено да се спори какво е източно, какво – западно. В тази епоха един водещ дух е казал: „Бог е Изток, Бог е Запад!“ Това са думите на Гьоте, които живеят в душите ни и от които действаме навън. Но в душите – не просто в нашите, а в онези, които трябва да слушаме – живеят не само нашите самоволни мисли, които ни предписват какво да дадем на другите, а в душите живеят усещания, които са сътворени от духовете на столетието. Да погледнем някое от постиженията, които са извънредно важни за живота на усещанията по отношение на духовния свят и образите, действащи в духовната еволюция на човечеството. Да се спрем на някоя глава от Гьотевия „Вилхелм Майстер“. Да проследим заедно как той съзнателно е искал да оформи Вилхелм Майстер като представител на човечеството. Ще видим как Вилхелм Майстер пристига до един замък, как е воден

от управителя на замък и му се показват красотите на този замък, между другото също така и картинната галерия. В нея се съдържа също това, което може да представи хода на развитието на човечеството през различните епохи. И може да се види как човечеството се е развивало от прастари времена все повече и повече до разрушението на Йерусалим. От редуващите се картини трябва да се схване как чрез силите, които действат в човешката еволюция, се е стигнало до разрушението на Йерусалим. Този, който е воден, Вилхелм Майстер, чието душевно възпитание трябва да ни се покаже, пита своя водач: Защо е показан ходът на човешкото развитие до разрушението на Йерусалим, но не е представено по време на този ход какво се е случило в развитието малко преди това: животът на Христос с всичко, което е извършил в Палестина? Тогава водачът казва на Вилхелм Майстер: Да се представи това по същия начин, както останалият ход на човешкото развитие, ни забранява най-голямата святост за нас. Каквото виждаш представено тук, е туй, което се отнася за силите, действащи в световната история, които са във връзка с човешките групи и нации, но не се отнася за силите, действащи в живота на отделните хора. Би било погрешно да се постави Христос в тази поредица от картини, защото Христос се обръща интимно към всяка отделна душа и всяка отделна душа става завършена с Него. После водачът води Вилхелм Майстер във втора, тайна зала, където е представено това, което не може да се постави в обикновения смисъл в епохалния ход на човешкото развитие. Там са отново картини, представящи онова, което е във връзка с Мистерията на Голгота. В картините пред Вилхелм Майстер е представено всичко във връзка с Мистерията на Голгота до – да! – до Тайната вечеря. Не това, което се свързва с Тайната вечеря като същинската Мистерия на Голгота. Защо, отново пита Вилхелм Майстер своя водач, тук в този таен кабинет е представено това, което води до Тайната вечеря, а не онова, което се свързва с нея? Отговаря му се, че засега никоя човешка душа не е в състояние да представи това, което е свързано

с нея, по начин, по който да не нарани човешката душевност. Гьоте усеща още в своята епоха безсилието да се представи великата мистерия, тъй като е знаел, че най-дълбоките чувства на душевния живот трябва да се изразят, когато човек се стреми към най-святото за душата и го поставя пред душата. Така неговият Вилхелм Майстер ни показва как човек трябва да прекрачи през една двойна порта на езотеричното, ако иска да се приближи до тази святост в своята душа.

Какво намира израз в Гьотевата душа? Това, че – когато в по-новата култура душата се схваща правилно вътре в нея – тази по-нова култура полага в душата нещо най-свято, нещо най-величествено. Това трябва да е чувствал Гьоте. Каквото още не беше дадено на неговото време, за да се представи тази най-висша святост, тепърва трябва да дойде. С напълно други средства трябва да се въздейства на душите. Който чувства отговорността спрямо това, което е проявило във времето такива усещания, той стои спрямо духовния свят с пълно чувство на отговорност и вярва, че може да служи на това чувство за отговорност само когато не прави нищо друго освен да посочва на душите как в нашето време зрее епохата, така че душите, когато израстат за духовен живот, ще извоюват това, което трябва да се разкрие за погледа на Вилхелм Майстер след двойното прекрачване на портата към по-висшите тайни. Такава би била атмосферата, която блика от духовния живот на времето в нашите души, ако пожелаем да говорим за Христовата тайна, която трябва да ни се разбули, ако поискаме да говорим за интимността, налице между душата и тази могъща сила на мировото развитие, когато узрява всяка отделна душа, така че откриващият се отново от духовния свят Христос да приближи интимно всяка отделна душа.

Знаехме, че не можем да постъпим по друг начин, освен да следваме водача на Вилхелм Майстер, който води първо към това, което характеризира епохите, после към онова, което е заключено в тайната стаичка – за да стигнем после до най-святите приготовления, – което, когато сме премина-

ли през втората порта, не може да говори на душите по друг начин, освен в свободно откровение. Ако се абстрахираме от това, което иначе говори на душите от времената, не може, ако не оказва въздействие от някаква външна зла орис или нещо подобно, да се обърне внимание на една човешка душа върху това, което трябва да преживее или да очаква, а върху това, което ще се вживее в развитието на човечеството чрез милостта на духовното водачество. Ние чувстваме да действа това, което е приготвил духовният живот и което после е станало духовен живот на нашето време. Така стоим и чувстваме отговорността си спрямо онези, които бяха истински търсещи души, и чувстваме как можем да отговаряме за това, което сме направили. Учим се също така да не казваме, изхождайки от своеволието си: Трябва да се прави така или иначе! Не, чувстваме се задължени да правим това, което изискват от нас творческите сили на времето, а не това, което ние самите искаме или можем да искаме. Чувстваме се длъжни да продължаваме да работим в смисъла на онези, които преди нас са казали и казват: Не искаме да смятаме за свято нищо друго освен това, което вие сте смятали за свято. Но ние искаме да сме верни на това, което се е изляло за вас чрез духовните сили. Тогава ще разберете това и за много въпроси, които може би през тези дни е могла да повдигне отделната душа, няма да казвате, че тук имало нещо нехармонично, а ще казвате: Тези хора не можах да постъпят по друг начин, но те също знаеха какво правят.

Всичко водеше към всеобхватния духовен живот, който духовната наука ще даде на света, когато разглеждаме отминалите времена. Не гледайте това, което идва от някое своеволно стремление на времето, а онова, което времената носят като необходимост. Не питайте как този или онзи, който вярва, че стои върху твърдите основи на естествената наука, иска да мисли за загадките на времето и човечеството, защото той не може да схване какво се разглежда. Питайте великите, които отдавна са мъртви, които говорят обективно на душите ни.

Попитайте човек, който е направил тъй много за естествената наука на деветнадесетото столетие, като *Александер фон Хумболт*, който е искал да даде толкова всеобхватна картина на естественото развитие, попитайте го къде според него са засегнати най-дълбоките загадки на битието. Неговият отговор е: Това е сто и четвърти псалм на Давид! Същият този Александер фон Хумболт обаче беше една копнееща душа, душа, която – във владението на естественонаучната култура на своето време – е отправила поглед от деветнадесети век към онова, което се е изляло от пламенното чувство на духовния свят, както е намерило израз в сто и четвърти псалм на Давид. Сега попитайте как много от това, което говори на човешката душа там, в сто и четвъртия псалм като химн, се намира в конкретна форма в духовната наука, както това е нужно за нашето време! Ако вземем под внимание това, можем да попитаме: Какво ни отговаря душата на Александер фон Хумболт за това, което правим? Тя би ни отговорила така: Жадувахме това, което те опитват, и предчувствахме, че то трябва да дойде! А *Вилхелм фон Хумболт*, братът на Александер, големият езиковед, последният от онова време – когато в Европа стана позната великата поезия, за която вчера говорих, Бхагавад Гита, – този голям дух казва приблизително, че е живял достатъчно, след като се е запознал с Бхагавад Гита.

Така деветнадесетото столетие подготви онези души, възприемане на онова, което дава духовните богатства на човечеството по цялата земя. Така се извърши тази подготовка, за да не се изпада в едностранчивост.

Не бих искал да ви давам теоретични обяснения. Смятам теоретичните обяснения за извънредно едностранчиви, дори да са най-добрите. За примери искам да ви покажа какви са фактите и как се чувстват душите под властта на реални факти. Бих искал да се върна на нещо, което е витаело пред Херман Грим, за което ми е говорил по време на едно пътуване от Ваймар към Тифурт, което живееше в душата му като здание, което искаше да построи и за което говори във встъпи-

телните бележки към своите останали след смъртта му фрагменти, а именно че това нещо винаги е витаело пред душата му и че цялата му работа е избликувала от това, което е живяло така в душата му. Какво беше това, което винаги витаеше пред него? Нещо не по-маловажно от една история за развитието на човечеството, която той искаше да представи като история на развитието на националната фантазия на човечеството на народите и времената. Това беше неговата задача. Той искаше да изследва например как в Гърция е действала творческата сила на фантазията, например при *Омир*, *Есхил* или *Софокъл*, как е вървяла тя през времената до новото време и навсякъде е представяла така това, което е трябвало да се представи. До мен вървеше един мъж, който имаше вяра във истината на фантазията, в творческото на фантазията, но около него беше един свят, който нямаше предразположение за вяра в творческото на фантазията, в произхода на фантазията от бащата на истината! Усещането, което откривате отново днес в третата мистерия „Пазачът на прага“, когато госпожа Балде се явява като дух в небесните царства – но като един върнал се обратно дух, защото иначе духовете идват от свръхсетивния свят, госпожа Балде обаче поглежда нагоре и се явява там точно така, както свръхсетивни същества слизали на земята, – това усещане напираше в душата ми тогава и се оформяше като съдбата на фантазията. За тази съдба на фантазията ще трябва да се мисли, ако трябва да се достигне до това, което витаеше пред Херман Грим, без нещо да се знае за произхода на фантазията от бащата на истината. Никога не се осъществи това, което е витаело пред Херман Грим. Той чувстваше смътно, че нещо би могло да се осъществи, ако му се удаде това, което искаше. Но това не стана. Защо не е станало? Защото фантазията постоянно се изплъзва на човека, който желае да я разглежда само в общочовешкия смисъл. Човек усеща постоянно как силата, която той нарича фантазия, действително произхожда от истината, но самата тя не води към истината, а само до майа, и как зад всичко, до което води фантазията, стои духовният свят,

срещу който Херман Грим правеше онова защитно движение с ръка.

В последните дни пред душата ми се яви отново това усещане по отношение на мъжа, който искаше да опише хода на развитието на човечеството, изхождайки от фантазията и си казах: Той е имал идеала да открие удовлетворяващото го по отношение на мировите загадки от духовния живот чрез духовните средства, дадени му от неговото време. Но каквото е постигнал от своето време, каквото е могъл да възприеме честно и искрено в своята душа, не му е дало разрешението. И понеже е бил честен, той е изоставил това решение! Така виждаме как нашето време достига това, което може да разбули мировите загадки, които стоят зад сетивните явления и са причина за сетивните явления. Защо това се явява пред душата ми през последните дни? Никога не съм се боял да споменавам и личното, когато то е обективно, а всеки може да мисли за това, както той иска. Стремя се да разглеждам личното напълно обективно. То се яви пред душата ми, защото напълно от само себе си ми представи какво е искал един дух и не е могъл да направи и какво се яви сега по прекрасен начин чрез книгата на нашия почитаем *Едуард Шуре* „L'Evolution divine“. Прочетете я, но си поставете за задача да я четете така, че да вникнете в духовната сила, която стои зад всяко сетивно явление, която обаче в хода на епохите е действала като творческа фантазия. И ще видите как нашето време започва да отговаря на онова, което са горещи, изпълнени с копнеж, понякога напълно съзнателни въпроси на нашия духовен живот. Тогава ще намерите отговор в душите си за това какво трябва да бъде духовна наука, а също и отговора на това каква трябва да бъде духовната наука.

Как трябва да мислим, за да може да се осъществи хармонична съвместна дейност в духовния живот на настоящето, за това имах необходимост да ви говоря този предиобед.

БЕЛЕЖКИ

Лекционният цикъл е изнесен след Мюнхенските тържествени представления през лятото на 1912 г. Тези представления започват на 19-ти май 1907 г. с премиерата на реконструираната от Едуард Шуре „Свещена Елисейска драма“. На 22 август 1909 г. следва премиерата на драмата му „Деца на Луцифер“, а на 15 август 1910 г. се изпълнява за първи път първата мистерийна драма на Рудолф Щайнер „Портата на посвещението“. През следващите години следват премиерите на другите три негови мистерийни драми: на 17 август 1911 г. „Изпитанието на душата“, въведена на 13 август с повторението на „Свещена Елисейска драма“; на 24 август 1912 г. „Пазачът на Прага“ и на 22 август 1913 г. „Пробуждането на душите“; виж. „Четири мистерийни драми“, GA 14.

По повод тържествените представления Рудолф Щайнер изнася следните лекции: през 1907 г. 2 лекции в „Изображения на окултни печати и колони. Мюнхенският конгрес от Петдесетница 1907 г. и неговото отражение“, GA 284, както и цикъла „Теософия на Розенкройцерите“, GA 99. През 1909 г.: „Изтокът в светлината на Запада. Деца на Луцифер и Христовите братя“, GA 113. През 1910 г.: „Тайните на библейската история за сътворението“ GA 122. През 1912 г.: „За инициацията. За вечност и миг. За духовна светлина и житейска тъма“, GA 138 и през 1913 г.: „Тайните на прага“, GA 147. През 1914 г. поради избухването на Първата световна война не се стига до вече обявените представления и лекции, както и до записването на планираната пета мистерийна драма.

Текстови данни: Всички лекции са стенографирани от Валтер Фегелан от Берлин. За основа на печатното издание служи извършеното от него пренасяне в разчетен текст. Неговата оригинална стенограма не е на разположение.

Заглавието на лекционния цикъл е дадено от Рудолф Щайнер.

За изразите „теософия“ и „теософски“: Тъй като по време на тези лекции Рудолф Щайнер още действа в рамките на Теософското общество, той си е служил с изразите „теософия“ и „теософски“,

но вече винаги в смисъла на неговата антропософски ориентирана духовна наука. Въз основа на едно направено от него по-късно указание в изданията от 1930 и 1959 г. изразите „теософия“ и „теософски“ са променени на „антропософия“ и „антропософски“. За настоящото издание поради исторически причини са въведени отново първоначално произнесените изрази.

Трудовете на Рудолф Щайнер в рамките на Събраните съчинения (GA) се посочват в бележките с библиографския им номер. Виж също Прегледа в края на книгата.

Към страница

11 *реконструкцията на Елисейската мистерия*: от Едуард Шуре в „Sanctuaire d’Orient“, Париж, 1898 г., оторизиран превод („Die Heiligtümer des Orients“, Лайпциг, 1911 г.) от Мари фон Сиверс и преведена в свободни ритми от Рудолф Щайнер. Единично издание „Das Heilige Drama von Eleusis“ от Мари Щайнер фон Сиверс, Дорнах, 1939 г.

11 *пред един наистина малък кръг*: виж „Из живота на Мари Щайнер фон Сиверс“, биографични приноси, събрани от Хела Висбергер, Дорнах, 1956 г.

12 *Херман Грим*, Касел, 1828 г. – Берлин, 1901 г. Виж Рудолф Щайнер, „Моят жизнен път“, GA 28. Той бива често споменаван също и в лекциите му.

20 *които днес не трябва да са тук*: става дума за трудностите, възникнали по това време между централното ръководство на Теософското общество в Адиар и Рудолф Щайнер и довели скоро след това до учредяване на независимото Антропософско общество. Решение за това учредяване се взема на събранието по време на тези тържествени представления на 26 август 1912 г.

21 „календар“: виж „Антропософският календар на душата и Календарът 1912/1913 г.“, Приноси към Събраните съчинения на

Рудолф Щайнер, Тетрадка № 37/38, пролет-лято 1972 г.

21 *Фреин Имме фон Екхартщайн*, Люневил, 1871 г. – Дорнах, 1930 г. И. фон Екхартщайн създава под ръководството на Мари Щайнер всички костюми за четирите мистерийни драми на Рудолф Щайнер също и за Дорнахските постановки.

23 *промеждутъчни дни*: представленията са в: неделя, 18-ти, „Елисейската мистерия“; вторник, 20-ти, „Портата на посвещението“; четвъртък, 22-ри, „Изпитанието на душата“; събота, 24-ти, „Пазачът на Прага“. Лекциите на Карл Унгер са на 19-ти, 21-ви и 23-ти август, темата е: По пътя към духовната наука.

инж. д-р Карл Унгер, Бад Карлшат при Щутгарт, 1878 г. – Нюрнберг, 1929 г. По това време един от най-влиятелните застъпници на Антропософията на Рудолф Щайнер. Виж Карл Унгер, „Съчинения“ I и II, Щутгарт.

А. В. Зелин, Лудвигслуст, Мекленбург-Шверин, 1840 г. – Мюнхен, 1933 г., директор на Ханзейското колонизационно общество, Хамбург. Виж „Спомени от професионалния и душевния живот на един стар човек“, Констанца, 1920 г.

27 *Гьоте... „О, миг, поспри! Така красив си ти!“*: последни думи на умиращия Фауст. Виж „Фауст“ на Гьоте, II Част.

29 *Толкова често сме се връщали със страхопочитание*: виж „Принципът на духовната икономика във връзка с въпроси на прераждането“, GA 109.

32 *етерно тяло*: виж напр. излязлото през 1912 г. съчинение „Пъткъмсебепознанието на човека“ отделни духовнонаучни основни преживявания, представени в осем медитации (втора медитация), GA 16.

61 *Познато е на тебе*: думи на Мария в 7-ма картина от „Пазачът на прага“.

61 *Християнската традиция изразява това обстоятелство с думите: виж Исая 6, Стих 1-3.*

63 *в една малка книжка: срв. бележката към с. 32.*

68 *в „Пазачът на прага“: 8-ма картина.*

78 *в драмата „Пазачът на прага“: 2-ра и 8-ма картина.*

80 *в един свят, който обикновено се нарича деваканически свят: в теософската терминология обозначенията Девакан или ментален свят се отнасят до същото, което Рудолф Щайнер обозначава с немския израз „духовна страна“, която се разделя на нисша и висша област.*

света на Висшите йерархии, които познаваме: виж „Въведение в тайната наука“, GA 13, и лекциите „Духовни йерархии и тяхното отражение във физическия свят. Животински кръг, планети, космос“, GA 110; „Еволюцията от гледна точка на истинното“ GA 132 и „Духовните същества в небесните тела и природните царства“, GA 136.

81 *също би могло да се каже, че това е нисшият ментален план: срв. бел. към с. 82.*

82 *светът на йерархиите, който често сме характеризирали от други гледни точки: срв. бележката към с. 82.*

89 *Бхагавад Гита: виж двата лекционни цикъла „Бхагавад Гита и Посланията на апостол Павел“, GA 142 и „Окултните основи на Бхагавад Гита“, GA 146.*

105 *Лудвиг Дайнхард, Дайдесхайм, Райнпфалц, 1847 г. – Мюнхен, 1917 г., инженер и индустриалец. „Мистерията на човека в светлината на физическото изследване. Въведение в окултизма“, Берлин, 1910 г.*

108 *Може ли да се каже: в „Пазачът на прага“, 10-та картина.*

- 123 *Леополд фон Ранке*, Мерзебург, 1795 г. – Берлин, 1886 г.
- 125 *двойникът на Йохан Томасий*: в „Пазачът на прага“, 3-та картина.
- 127 *бодисатва*: теософско-индийско рангово отношение за водач на човечеството, преди да е достигнал до състоянието на буда.
- ние виждаме Буда...* от една друга планета: виж лекцията в Хелзингфорс от 13 април 1912 г. в „Духовните същества в небесните тела и природните царства“, GA 136, в която е представена връзката на Буда с планетата Меркурий.
- Виждаме го (Буда) да се издига към... Марс*: представяно често от Рудолф Щайнер, напр. в лекцията в Християния от 11 юни 1912 г. в „Човекът в светлината на окултизма, теософията и философията“, GA 137; в Нойшател, 18 декември 1912 г. в „Езотеричното християнство“, GA 130 и в Берлин, 22 декември 1912 г. в „Животът между смъртта и новото раждане във връзка с космическите факти“, GA 141.
- 128 *който е слушал предишните ми лекции, е чул*: виж напр. „Евангелието на Лука“, GA 114.
- 132 *Често съм казвал... майсторите на мъдростта и съзвучието на усещанията*: по-подробно виж в „За историята и от съдържанието на първи клас на Езотеричното училище от 1904 до 1914 г.“, GA 264.
- 132 *Както и да стоят нещата*: срв. бележката към с. 20. Виж представянето на процесите в „Съобщения за членовете на немската секция на Теософското общество“, издадени от Матилде Шол.
- 134 *покана за следващия конгрес на европейските секции на Теософското общество*: на този конгрес не е взето участие, тъй като с писмо от 7 март 1913 г. от Адиар Ани Безант, като

президент на Теософското общество, изключва немската секция от Теософското общество.

бяха вече поздравени на първата лекция: не е отбелязано в записките.

Към Отделната лекция

136 *духовните водачи на нашето движение: виж бележката към с. 136.*

137 *Валтер Ратенау, Берлин, 1867 г. – Берлин, 1922 г., бил е убит, държавник и стопански политик. „Към критиката на времето“, S. Fischer Verlag, Берлин.*

140 *Херман Грим... биография на Микеланджело: „Животът на Микеланджело“, 2 тома, Хановер, 1860-63 г.*

След това той е започнал да пише и за живота на Рафаело: „Животът на Рафаело от Урбуни, от Вазари. Преведен и коментиран от Херман Грим“, Берлин, 1872 г.; 2-ро издание под заглавието „Животът на Рафаело“, Берлин, 1886 г. Трудът му „Рафаело като световна сила“ излиза през 1886 г.

141 *един кратък фрагмент: във „Фрагменти“. Втора и последна част, Берлин и Щутгарт, 1902 г.*

142 *четири образа: посочените четири образа са въведени в „Пазачът на прага“ (1-ва картина: Преддверие към залите на Съюза на мистите). За постановката на драмата на сцената на Гьотеанума в Дорнах те са изпълнени от Уилям Скот-Пайл (1888–1938). Пресъздадени в картинното приложение към Тетрадка № 43/44 (Коледа, 1973 г.) на „Приноси към Събраните съчинения на Рудолф Щайнер“. Виж също лекциите на Рудолф Щайнер в Кьолн, 8 май 1912 г. и в Мюнхен, 16 май 1912 г. в „Опитности на свръхсетивното.*

Пътищата на душата към Христос“, GA 143.

142 *Конрад Бурдах*, Кьонигсберг, 1859 г. – Берлин, 1936 г., член на Пруската академия на науките в Берлин, основен застъпник на духовно-научния метод в изследването на езика и литературата. От 1887 до 1902 г. професор в Хале. Студията му „Фауст и Мойсей“ излиза в „Доклади от заседанията на Царската Пруска академия на науките“. Първа част: 2 май 1912 г.; Втора част: 11 юли 1912 г.

143 *на Екерман*: неделя, 6 декември 1829 г. Виж още Херман Грим „Рафаело като световна сила“, бележката към с. 146.

144 *Бог е Изток*: Гьоте в „Западно-източен диван“ (Книга на певеца. – Талисмани).

на някоя глава от Гьотевия „Вилхелм Майстер“: виж „Вилхелм Майстер. Години на странстване“ (Втора книга, Втора глава). Приведените думи са цитирани свободно от Рудолф Щайнер.

148 *Александер фон Хумболт*, Берлин, 1769 г. – Берлин, 1859 г., природоизследовател. Виж „Космос. Проект за едно физическо описание на света“, Щутгарт и Тюбинген, 1847 г. (Том 2, с. 44-49).

Вилхелм фон Хумболд, Постдам, 1767 г. – Тегел при Берлин, 1835 г., учен и държавник. Виж още писмото му до Аугуст Вилхелм Шлегел от 21 юни 1823 г. (пресъздадено във „Вилхелм фон Хумболд в общуването си със своите приятели“, Берлин, без година).

149 *във встъпителните бележки*: Херман Грим, Фрагменти: Първи том, Берлин и Щутгарт, Verlag W. Spemann, 1900 г.: „От самото начало на писателската си дейност се стремях към това да записвам основните си мисли, проследявайки историята на европейското развитие на народите... Първоначално намерението ми беше да оформя изнасяните в Берлинския университет в продължение на петдесет семестъра лекции в един том, който да съдържа историята на духовния растеж на немците,

но започвам да се съмнявам, че ще успея с това.“ Берлин, септември 1899 г.

151 „*L'Evolution divine*“ на Едуард Шуре: „*L'Evolution divine du Sphinx au Christ*“ излиза през февруари 1912 г. с предговор от Рудолф Щайнер. Немският превод „*Die göttliche Entwicklung von der Sphinx bis zum Christ*“ на Й. Харт излиза в Лайпциг през 1922 г.

ОТНОСНО ОТПЕЧАТАНИТЕ ЛЕКЦИИ

*Из автобиографията на Рудолф Щайнер
„Моят жизнен път“, Глава XXXV, 1925 г.*

От моята антропософска дейност произхождат първо моите публикувани пред цял свят книги и второ – голяма поредица от лекции, които първоначално беше замислено да бъдат отпечатани частно и да се продават само на членовете на Теософското (по-късно Антропософското) общество. Това бяха записки, направени повече или по-малко добре по време на лекциите, и поради липса на време не можах да бъдат коригирани от мен. За мен щеше да е най-добре устното слово да си остане устно, но членовете поискаха отпечатването на лекциите. И така, те бяха отпечатани. Ако имах време да ги коригирам, от самото начало нямаше да има нужда от ограничението „само за членове“. От повече от година то вече отпадна.

На това място в моя „жизнен път“ е необходимо преди всичко да кажа как двете неща – моите публикувани книги и тези частно отпечатани лекции се включват в това, което изграждам като антропософия.

Който иска да проследи моята вътрешна борба и работа за поставянето на антропософията пред съзнанието на настоящата епоха, трябва да го стори въз основа на публикуваните произведения за общо ползване. В тях разглеждам всичко, което се среща като стремеж към познание в тази епоха. Там е изложено това, което все повече се оформяше пред мен в духовното съзерцание и се превърна в постройката на антропософията, макар и в много отношения по несъвършен начин.

Редом с изискването да се изгради „антропософията“ и при това да се служи само на това, което се получава, когато съобщенията от духовния свят трябва да се предадат на образованите хора от съвременето, се появи и другото – да се

удовлетвори напълно и проявилото се като душевна необходимост, като копнеж по духа от страна на членовете.

Преди всичко беше налице силното желание Евангелията и съдържанието на Библията да бъдат разгледани в светлината на антропософията. Хората пожелаха да чуят курсове за тези дадени на човечеството откровения.

След като бяха изнесени лекционни курсове в смисъла на това искане, се прибави и нещо друго. На тези лекции присъстваха само членове. Те бяха запознати с началната антропософска информация. Пред тях можеше да се говори като пред напреднали в областта на антропософията. Изнасянето на тези вътрешни лекции не можеше да прилича на написаните трудове, предназначени за всички хора.

Във вътрешните кръгове аз можех да говоря за нещата по начин, различен от този за откритите лекции.

Така в двойствеността на откритите и частните лекции, фактически лежи нещо, което произлиза от две различни бази. Изцяло публичните трудове са резултат от това, което се бореше и работеше в мен; в частните отпечатани лекции заедно с мен се бореше и работеше и обществото. Аз слушам трептенията в душевния живот на членовете и чрез подвижния ми живот в това, което чувам там, възниква изграждането на лекциите.

Никъде, дори и в най-малка степен не е казано нещо, което да не е най-чист резултат от развиващата се антропософия. Не може и да става въпрос за някаква отстъпка пред предразсъдъци или предварителни настроения на членовете. Който чете тези частно отпечатани лекции, трябва да ги приеме изцяло за това, което антропософията има да каже. Затова, когато оплаквания в това отношение станаха твърде настойчиви, без съмнение бе възможно да се отстъпи от указанието, тези отпечатани лекции да се разпространяват единствено в кръга на членовете. Само че трябва да се приеме, че в непрегледаните от мен записки на лекциите може да има грешки.

Мнение за съдържанието на такива частно отпечатани

лекции обаче може да се признае само на този, който познава предпоставките за една такава преценка. За почти всички от тези отпечатани лекции тези предпоставки са поне антропософското познание на човека и на космоса, доколкото тяхната същност е представена в антропософията и това, което като „антропософска история“ се намира в съобщенията от духовния свят.

СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ НА РУДОЛФ ЩАЙНЕР

Преглед на неговото литературно и художествено дело

Първа част: Съчинения

I. Трудове

Естественонаучните съчинения на Гьоте, с въведение и коментар от Рудолф Щайнер, 5 тома (GA 1 a-e), отделно издание на въведенията (GA 1)

Гьоте: основни линии в теорията на познанието, съобразени с идеите на Шилер (GA 2)

Истина и наука. Въведение към „Философия на свободата“ (GA 3)

Философия на свободата (GA 4)

Фридрих Ницше, борец срещу своето време (GA 5)

Светогледът на Гьоте (GA 6)

Мистиката в зората на духовния живот на новото време и нейното отношение към съвременния светоглед (GA 7)

Християнството като мистичен факт и мистериите на древността (GA 8)

Теософия. Въведение в свръхсетивното познание за света (GA 9)

Как се постигат познания за висшите светове (GA 10)

Из хрониките на Акаша (GA 11)

Степени на висшето познание (GA 12)

Въведение в тайната наука (GA 13)

Четири мистерийни драми (GA 14)

Духовното ръководство на човека и човечеството (GA 15)

Път към себепознанието на човека (GA 16)

Прагът на духовния свят (GA 17)

Загадките на философията (GA 18)

За загадките на човека (GA 20)

За загадките на душата (GA 21)

Откровението на Гьотевия дух в неговия „Фауст“ и в приказката „Змията и лилията“ (GA 22)

Същност на социалния въпрос (GA 23)
Статии за тричленното устройство на социалния организъм и за
времевия период 1915–1921 г. (GA 24)
Космология, религия и философия (GA 25)
Ръководни антропософски принципи (GA 26)
За разширяване на лечебното изкуство според духовно-научните
познания. От д-р Рудолф Щайнер и д-р Ита Вегман (GA 27)
Моят жизнен път (GA 28)

2. Събрани статии

Събрани статии за драматургията 1889 – 1900 г. (GA 29)
Методически основи на антропософията. Събрани статии за
философията, естествената наука, естетиката и душевната наука
1884 – 1901 г. (GA 30)
Събрани статии за история на културата и съвременната история
1887 – 1901 г. (GA 31)
Събрани статии за литературата 1886 – 1902 г. (GA 32)
Биографии и биографични скици 1894 – 1905 (GA 33)
Луцифер-гнозис. Основополагащи статии за антропософията и
дописки от списанията „Луцифер“ и „Луцифер-гнозис“ 1903 – 1908
г. (GA 34)
Философия и антропософия. Събрани статии 1904 – 1918 г. (GA 35)
Идеята Гьотеанум през културната криза на съвременността.
Събрани статии от седмичното списание „Гьотеанум“ 1921 – 1925
г. (GA 36)

3. Публикации от архива

Писма – Сентенции – Сценични обработки – Скици на Мистерийните
драми 1910 – 1913 г. – Антропософия. Един фрагмент от 1910 г. –
Събрани скици и фрагменти – Из тетрадки и бележници (GA 38 –
47)

Втора част: Лекционни цикли

I. Публични лекции

Публични лекции в „Дома на архитекта“ в Берлин от 1903/04 г. до 1917/18 г. (GA 51 – 67)

Публични лекции, лекционни цикли и курсове във висши учебни заведения на различни места в Европа 1906 – 1924 г. (GA 68 – 84)

2. Лекции пред членове на Антропософското общество

Лекции и лекционни цикли с общо антропософско съдържание – Разглеждане на Евангелията – Христология – Духовно-научно човекознание – История на космоса и на човека – Духовните основи на социалния въпрос – Човекът в неговата връзка с космоса – Разглеждане на кармата (GA 91 – 244)

Лекции и съчинения за историята на Антропософското движение и антропософското общество – Публикации за историята на Езотеричното училище и обучението в него (GA 251 – 270)

3. Лекции и курсове за отделни житейски области

Лекции за изкуството: Общо за изкуството – Евритмия – Художествено формиране на речта и драматично изкуство – Музика – Изобразително изкуство – История на изкуството (GA 271 – 292)

Лекции за възпитанието (GA 293 – 311)

Лекции за медицината (GA 312 – 319)

Лекции за естествената наука (GA 320 – 327)

Лекции за социалния живот и тричленния социален организъм (GA 328 – 341)

Лекции пред работниците на Гьотеанума (GA 347 – 354)

Трета част: Художествени произведения

Репродукции и публикации от художествения архив

Възпроизведени според оригинала художествени и графични скици от Рудолф Щайнер от папки или отделни листове: Скици за рисунките в първия Гьотеанум – Учебни скици за художници – Програмни картини за евритмически представления – Евритмически форми – Скици за евритмически фигури – Рисунки на дъска от лекционната дейност и др.

